MICHAEL KRÜGER

TURINO KOMEDIJA

VERSUS AUREUS

Michael Krüger

Turino komedija

Palikimo tvarkytojo pranešimas

Iš vokiečių kalbos vertė
Antanas Gailius

VERSUS AUREUS

UDK 830-3
Kr378

Versta iš:
Michael Krüger. *Die Turiner Komödie*. Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main, 2005

Knygos vertimą rėmė

ISBN 978-9955-699-79-8

Išvažiuojant iš kokio nors miesto
man vis regisi,
kad čia jo pabaiga,
ir jis liaujasi egzistavęs.

Marina Cvetajeva: *Žemiški ženklai*

I

Sunku pasakyti, kiek žmonių galiausiai susirinko mažoje koplytėlėje. Gal penkios dešimtys? Šiaip ar taip, žemoje, pusapvalainoje patalpoje visos vietos buvo užimtos ligi pačios paskutinės. Mirtis turėjo pasispausti, kad dar įsiterptų tarp kunigo ir laidotuvininkų būrio. Tvyrojo dūlėsių kvapas, būdingas visoms kapinių koplyčioms ir šarvojimo salėms ir vis labiau pažįstamas tam, kurio geriausi metai jau praeityje. Bet vis dėlto jį sunku aprašyti. Trūnėsių, pelėsių? Nevalia nutylėti ir salsvo priekvapio, kuris randasi dėl gėlių, o, veikiausiai, dar ir dėl smilkalų bei kibirais čia išgaravusių kvepalų, tokiomis progomis skleidžiamų ne vien moterų. Tačiau agresyvios kvapiosios medžiagos vis tiek nesukliudo savitam šių patalpų kvapui įsigerti į drabužius, į odą, – kai kam ligi pat mirties. Jeigu tik artimieji nereikalauja, kad būtum sudegintas, su tuo kvapu esi ir palaidojamas, tai vienas tų slogių faktų, kurie, ko gera, dabar kirba visų laidotuvių dalyvių galvose, nors kunigas ir kitos tituluotos personos priekyje kaip įmanydami stengiasi atkreipti dėmesį į pačius save, į gyvenimą. Amžinojo gyvenimo, net gyvenimo po mirties žmonių atmintyje, nebuvo justi nė ženklo.

Jei teisingai suskaičiavau, salėje buvo tik trys vaikai, bet galbūt dar keli kiti laikėsi užsiglaudę tarp suaugusiųjų. Nors vaikai čia, erzindami kits kitą, išdykaudami ir visai atvirai kuždėdamiesi, žadino linksmumo įspūdį, nederėtų jų temptis

su savimi į svetimų žmonių laidotuves. Tėvo kolega, gal kokį kartą net matytas, – iš kur čia rasis derama pagarba? Nei paiki tėvų raginimai, apsimestinis tsss!, spaudžiant ištiestą pirštą prie lūpų, nei vartomos akys po aukštai pakeltais antakiais niekaip neįstengė sutramdyti vaikų, kad jie gražiai elgtųsi. Tik tada, kai vienas berniokas, vis tampęs už plaukų mergytę šerpetojančia oda, nuolat besikasančią rankas ir kojas, gavo iš jos grąžos skambų antausį, atžalos buvo išvestos lauk, iš kur galėjai girdėti garsų keršto šurmulį, o galiausiai – bendrą inkštimą. Matyt, buvo susitaikyta, po kelerių metų ateis laikas tuoktis, o paskui – mirti. Su tuo kraupiu kvapu apdaruose. Tėvas grįžo į savo vietą. Dešinę plaštaką jis laikė prispaudęs kairėje krūtinės pusėje, tokio gesto civilių gyvenime man dar niekados neteko regėti.

Jei tik neapsirinku, buvau čia vienintelis užsienietis. Bent jau vienintelis atpažįstamas vokietis. Ir, be abejo, kaip pats sau vaizdavausi, vienintelis, gerai pažinojęs velionį. Kiti neteko kolegos, o aš – vienintelio bičiulio. Ir dar, svarsčiau sau, atidžiai apsižvalgęs aplinkui, ar tik aš nebūsiu vienintelis, atėjęs čia ne tik pasirodyti, bet ir nuoširdaus gedulo vedamas? Visi kiti nieko daugiau neveikė, tik visą laiką apžiūrinėjo patys save ir vieni kitus nuo galvos iki kojų. Laidotuvininkų pulkas nuolatos siūbavo, vieni žengia žingsnį atgal, norėdami iš nugaros apžiūrėti kolegas, kiti nesidrovėdami lenkiasi į priekį. Atrodė, lyg čia būtų vandens švelniai judinama koralų kolonija. Iš kai kurių vyrų buvo aiškiai matyti, kad jie galvoja apie atsilaisvinusią katedrą, apie kopimą aukštyn, padidėsiantį prestižą ir pajamas. Vienas toks su saulės akiniais be pers-

togės gūžčiojo pečiais, lyg slapčiomis jau pratindamasis prie naujų pareigų. Moterims irgi nei mirtis, nei velionis nebuvo galvoje, jos plušėjo, stengdamosi tinkamoje šviesoje parodyti savo garderobą ir šukuosenas. Timpčiojimas, pesčiojimas ir pirštų kirbėjimas niekaip nesiliovė, net tuo metu, kai buvo barškinamos maldos, galėjai pamatyti dailių, sunkiais žiedais ir grandinėlėmis ginkluotų rankų, žybtelinčių plaukuose ir čia pat vėl pradingstančių. Matyt, tokie visuotiniai susirinkimai buvo reti, tad norėta pasinaudoti proga.

Universiteto prezidentas, valstybės teisės specialistas, deramai apsirengęs, trumpai ir be širdies aptarė perdėm tragišką netektį; filosofijos fakulteto dekanas retoriškai tobulai reziumavo velionio taip pavyzdingai ir netuščiagarbiškai puoselėtų vokiečių ir italų ryšių istoriją; per visą savo ilgoką kalbą jis laikė kairį delną atkišęs lyg dubenėlį, į kurį dešine krovė svarias savo banalybes; vienas Rudolfo kolega, ką tik priimtas dirbti ir todėl tik paviršutiniškai galėjęs jį pažinoti, nė kiek nesistengdamas ir visiškai tuščiai mėgino piešti mirusiojo portretą. Visą laiką jis taip įnirtingai žvelgė mums viršum galvų, kad daugelis norom nenorom ėmė gręžiotis atgal. Ūmai pasijutau visiškai tikras, kad šioje patalpoje esu vienintelis Rudolfą pažinojęs žmogus. Ar bent pažinojęs vieną jo dalį. Būtų reikėję man žengti į priekį ir sugriauti tą visiškai klaidingą koherencijos ir nuoseklumo paveikslą, kurį kalbėtojai kūrė, mėgindami suteikti prasmę Rudolfo mirčiai. Tačiau nei jokio nuoseklumo, nei prasmės nebuvo. Buvo tik kelios elegantiškos formuluotės šitų plepių, net nepasistengusių gyvybiškai būtiną apsimetinėjimą aptaisyti deramais žodžiais.

Viską sudėjus daiktan, ceremonija užtruko beveik valandą, o tada geromis drapanomis vilkinti draugija paskui kunigą ėmė spraustis laukan, kur pagaliau bus galima aptarti svarbiuosius gyvenimo reikalus. Manęs niekas nekalbino, jaučiausi taip, lyg niekas į mane nebūtų nė žvilgtelėjęs. Šioje laidotuvininkų bendruomenėje buvau visiškai niekam nereikalingas. Žmogus be jokios funkcijos. Tvarkingoje laidotuvininkų bendruomenėje kiekvienas narys turi savo tiksliai apibrėžtą vietą, – nuo giliai sukrėstojo iki ciniško gedulo įvykių stebėtojo. Ir kiekvienas žino, kokią funkciją kitas atlieka. O aš tik stoviniavau dykas. Manęs nebuvo įmanoma panaudoti net kaip svetimšalio svečio, nes nebuvau identifikuotas kaip svetimšalis svečias.

Nejutau jokio noro dar ilgiau užsibūti kapinėse, nors šiaip juk vienas mano mėgstamiausių užsiėmimų yra kurti gyvenimo istorijas antkapiuose iškaltiems nepažįstamų žmonių vardams. Kaip tik italų kapinės su ovaliomis fotografijomis antkapiuose mane ypač viliojo. Tai buvo nelyg pasivaikščiojimas po didžiulį fotografijų albumą, – visur vien prislėgtomis minomis žvelgiantys tėvai, tetos, motinos paniurusiais veidais, puošeivos pusbroliai ir pernelyg anksti pasimirę vaikai sekmadieniniais drabužiais, suvažinėti automobilių ar patys mopedu trenkęsi į sieną. Čia galėjai geriau įsivaizduoti, kas guli po žemėmis. Galėjai, žvelgdamas tiesiai į akis velioniui, pats sau pieštis, koks kraupus gyvenimas šičia baigėsi. Ir galėjai lengviau pradėti šneką su numirėliais, klausytis jų visiškai beprotiškų gyvenimo istorijų, jų uždraustų meilės nuotykių su gerbiamais ponais, dūlėjančiais vos už trijų metrų po veš-

liomis gėlių puokštėmis ir tik nedrąsiai, per savo atvaizdus, pripažįstančiais, kad jie buvo vedę ne tą. Amžinai vis ne ta žmona, ne tas vyras, paskui – penkios dešimtys metų normalios biurgeriškos tragedijos, o pabaigoje – kartėlio kupinas, iš netyčių užkluptas šypsnys ovalinėje nuotraukoje.

Niekaip nesuprantu, kodėl Vokietijoje šio papročio paprastai atsižadama. Kiekvienas turi veidą ir turėtų jį rodyti. Kodėl gi tų su niekuo nesupainiojamų bruožų, prie kurių triūsei visą gyvenimą, nebūtų valia pasilaikyti ir po mirties – antkapyje, paskutiniame mūsų paliekamame tvirtame ženkle. Prieš iškilmių valandą buvau nuėjęs prie duobės, kurioje turės pradingti Rudolfas, ir apžiūrėjau jo kaimynų veidus. Dvi moterys, jam tas, žinoma, būtų patikę, viena jų – motiniška, apkūni persona su lyg priklijuota karpa žemyn besileidžiančioje raukšlėje tarp nosies ir burnos – stambia, tamsia ir tokia puošnia, kad labiau į akis krintančios jokia kita Turino moteris nebūtų turėjusi. Ji buvo vardu Emilija. Antroji, Elizabeta, pasaulyje praleido devyniolika metų. Ji, pamaniau sau, nesuspėjo nė savo veido susikurti, – tokia atrodė išsekusi ir bespalvė.

Niekaip negalėjau įsivaizduoti Rudolfo juodame, auksu aptaisytame karste. Prabangus visų neskoningiausios atmainos gaminys, kurio gyvam žmogui niekados neateitų į galvą pasiūlyti. Fantastiškas iškrypimas iš vėžių. Rudolfas, egzistenciją visados aprašinėjęs kaip be galo sunkų betikslį triūsą, kaip titanišką pastangą, dabar lyg niekur nieko, tarytum visai be vargo buvo stumiamas per gurgždantį žvyrą tame prabangia-

me griozde, tikrame karstų pasaulio „Rolsroise“. Visas gyvenimas, rašė jis viename paskutinių laiškų, yra ne kas kita, kaip nuolatinis redukavimas, ribojimas, atsisakymas, trupinimas. Vis didesnis atsižadėjimas, kad po keturių ar penkių dešimčių metų pasiektum lemtingąjį tašką – centrą, kuris esi tu pats. Girdi, tiek laiko prireikia nesaviems interesams, pažiūroms, nuomonėms atsijoti nuo savųjų. Nesava muzika, nesava literatūra, nesava filosofija, nesavi kraštovaizdžiai ir nesavi žmonės. Kadangi mes nuolatos mintame (duodamės maitinami) tuo, kas mums neina į naudą, ir nevartojame to, kas mums reikalinga, tai ilgai ir užtrunka, kol suvokiame, kas esame. Šiaip ar taip, tokio ilgo laiko prireikė Rudolfui tiksliai sužinoti, kokių dalykų ir kokių žmonių jis gali atsisakyti. Ne tik gali, bet ir turi. Ar jis dar būtų gyvas, jei nebūtų taip griežtai visko vertinęs? O dabar jis gulėjo nesavame karste.

Žūtbūt troškau netapti nenuoširdžios laidotuvininkų bendrijos dalimi. Jokio rankų spūsčiojimo, jokių bendrų prisiminimų, jokių šermenų, jokio teatro. Greičiau šalin.

Po pietų buvau sutaręs užeiti į ligoninę pas Elzą, o tada, jei man dar liks laiko, galėsiu vėliau čia sugrįžti ir savaip atsisveikinti su Rudolfu.

Viršum kapinių kybojo didžiuliai balti debesys tamsiais, nudryžusiais pamušalais. Netikroviški debesys. Gerai būtų, jei nepradėtų lyti.

2

Netoli kapinių radau barą, prie jo šaligatvyje stovėjo keli staliukai. Net čia, ne itin išvaizdžiame Turino pakraščių rajone, susidūriau su vienu tų visą gyvenimą mane persekiojančių prastai nusiteikusių padavėjų. Gavau kelis kartus jį šauktis, kol jis pertraukė, matyt, gyvybiškai svarbų pašnekesį su šviesiaplauke moterimi prie gretimo staliuko ir išklausė mano prašymą atnešti kavos. Vos vėl pasirodęs tarpduryje su storašoniu rudu puodeliu, jis įniko tęsti pašnekesį, tad puodelis kurį laiką siūbavo viršum mano stalo, iki padavėjas jį terkšteldamas padėjo priešais mane. Rudolfas amžinai kliedėjo apie asketišką italų kelnerių mandagumą, apie jų tikslumą ir greitį, egzistavo net daug kartų perspausdintas Rudolfo feljetonas, kuriame jis giedojo liaupses šiam amatui. Gerai, kad jam nebeteko išvysti šito nemandagaus niektauzos. Kasos kvitas, kurį padavėjas nerūpestingai numetė ant metalinės mano stalo plokštės, sulig pirmuoju vėjo dvelktelėjimu atgijęs nusklendė šviesiaplaukei moteriai po kojų. Moteris užsikėlė koją ant kojos, ir aš pamačiau, kad plastikinis kėdės apvalkalas įspaudė gilias, baltas vagas jai į šlaunis. Ir vis tiek neįstengiau nusukti žvilgsnio į šalį. Net gerdamas kavą dėbsojau į rinčiuotos mėsos plotą, kyšantį moteriai iš po ryškiai raudono dirbtinės odos sijono. Padavėjas dabar, pasikišęs apskritą padėklą po pažastimi, stovėjo tarpduryje ir plūdo afrikietes prostitutes, kurios, girdi, šiose vietose medžiojančios klientus, bet nieko čia nevalgan-

čios. Girdi, pinigus, gaunamus čia iš italų, jos siunčiančios į namus. Atseit, parama trečiojo pasaulio kraštams. Man buvo nemalonu matyti tą tipą visai netoli savęs.

Daugiau nei dvi dešimtis metų Rudolfas dėstytojavo šiame mieste. Iš pradžių buvo kaip Vokietijos akademinių mainų tarnybos lektorius pasiųstas į Romą ir Neapolį, o paskui, užbaigęs filosofų sluoksniuose garsią studiją apie Kjerkegorą, gavo čia privatdocento vietą, vėliau paverstą ordinarine profesūra. Apie tai, kaip tą profesūrą gavo, Rudolfas visados kalbėjo vien mįslėmis, nes tokie pokyčiai, tiesą sakant, nebuvo įprasti. Arba – arba. Tačiau anuomet, kaip regėjosi, jam viskas sekėsi. Tad aš ir nenustebau, kad vos keleriais metais vėliau Rudolfas sugebėjo įsteigti savo institutą ir kad nuo to laiko jis rezidavo specialiai tam institutui atiduotuose *Palazzo*. Viršutiniame aukšte jam leista gyventi milžiniškame privačiame bute su stogo terasa, kurioje Rudolfas nuo kovo ligi spalio darbavosi po kitados baltais, o dabar nuo dulkių papilkėjusiais saulės skėčiais. Nuoma buvo juokinga, o reginys viršum miesto stogų – tiesiog neįkainojamas.

Toje terasoje buvo ir Rudolfo zoologijos sodas, šiek tiek išgarsėjęs ne tik Turine, bet ir tarp jo draugų ir priešų Vokietijoje, nors Rudolfas nepraleisdavo progos visus paprašyti niekam apie tai nė žodeliu neprasitarti. Jis baiminosi, kad universitetas ar savivaldybė gali jam tą laidarą uždrausti. Ir tikrai tam būtų buvę pakankamai pagrindo, nes higienos sąlygų, kuriomis šis zoologijos sodas buvo laikomas, niekaip nebūtum pavadinęs priimtinomis.

Nenuginčijamas terasos valdovas buvo geraširdis, dvokiantis, persenęs šuva Čezarė; jam kailis prieš kelerius metus pradėjo vietomis plikti, tad senatvėje jo išvaizda ėmė darytis lyg kiaulės. Čezarė buvo importas iš Vokietijos, dovana vieno studijų laikų kolegos, kurio tėvas tuos šlykščios išvaizdos kiauliašunis veisė ir už didelius pinigus pardavinėjo po visą pasaulį. Goslare. Ir kodėl kiauliašuniai būtinai buvo auginami Goslare? Be šuns, terasoje buvo pulkas normalių ir keletas egzotiškų vištų, būrelis labai skirtingos kilmės ančių, tarp jų kelios prijaukintos laukinės, ir viena žąsis, kuriai jau ne vienerius metus ieškota jos luomui deramo palydovo, nes ji nuolatos pešėsi su našlaujančiu povu. Čia buvo draudžiama vienas kitą ėsti. Katės nekliudė net salamandros ir kitų ropliagyvių, nelietė net tingių auksinių žuvyčių. Terasoje nevalia žudyti ir aukoti, – tie du įstatymai buvo pagrindiniai socialinio gyvenimo stulpai, kurių visi privalėjo laikytis; tačiau tai, *kodėl* jų laikytasi, buvo Rudolfo paslaptis. Be paukščių, buvo dar gausybė kačių ir vėžlių, ir jie terasoje net dauginosi. Befilosofuojant po kuriuo nors saulės skėčiu, žiūrėk, būdavo, su savo sunkia dyglių našta kartais pratipena ir ežys. Mėgstamiausi mano gyvūnai buvo pulkelis nykštukinių kiškių itin rafinuotai raštuotais kailiukais. Jie visi turėjo vardus iš Prusto *Recherche* ir, pagauti keistos arogancijos, stengėsi ir šokinėdami pasirodyti esą šios garbės verti. Bemaž visi gyviai, – jų bendras skaičius niekados nemažėjo, – pažinojo išimtinai vien šį pasaulio keturkampį, apie visą likusį patirdami tik iš pro šalį keliaujančių sparnuotų svečių ir iš garsų, atsklindančių aukštyn nuo amžinai judrios gatvės. Apačioje buvo

pragaras. Iš apačios nederėjo nieko tikėtis. Apačioje viešpatauja protas, dažnai mėgo sakyti Rudolfas, garantuojąs, kad žmonių santykiai būtų chaotiški. Nėra sprendimų ten, kur toną diktuoja brutalumas ir kvailybė. Stogo terasoje abu šie dalykai buvo nežinomi. Ideali visuomenė, pasak Rudolfo, jokių vaidų, jokio karo, jokio kraujo liejimo, nors joks gyvis iš tikrųjų gerai nesupranta kito. Bet ką mes apie tai žinome? Ogi nieko. Be abejo, vėžlių kalba šiuolaikinės anties ausims skamba keistai. Gyviai įstengia sugyventi, nes nesupranta vieni kitų ir todėl priversti itin atidžiai su kits kitu bendrauti. Kuriam nors šios anaiptol ne homogeniškos grupės nariui pasimirus, jis būdavo su visa derama pagarba palaidojamas ir kuo greičiau pakeičiamas nauju, ir dėl to terasoje nekildavo jokių neramumų. Jeigu, būdavo, ir kyla vaidų, tai tik dėl išorės poveikio, pavyzdžiui, pro šalį traukiantiems paukščiams keliauninkams nutūpus šiame rojuje, pradėjus girtis savo išgyvenimais ir pamėginus nugvelbti ėdalą iš vietinių gyventojų. Vaidai visados kildavo tik dėl išorinio poveikio. Ten reikšmingi dalykai buvo statusas, valdžia ir pripažinimas, o terasoje tos problemos niekam nebuvo žinomos. Balandžiai, suskridę terason, irgi buvo ne per labiausiai mėgstami, bet vis dėlto pakenčiami.

Rudolfas buvo lyg ir koks ir šio žvėryno, ir integruoto, nors vis labiau į riboto ploto atogrąžų mišką panašaus botanikos sodo generalinis direktorius, o už gausybę triūso kainuojančią priežiūrą atsakinga buvo Elza drauge su nuolat besikeičiančiomis namų pagalbininkėmis, dažniausiai atkakusiomis iš Tailando arba iš Afrikos ir nemokančiomis italų

kalbos. Čezarė ėjo direktoriaus pavaduotojo pareigas. Rudolfo arka. Šitaip tarstelėjus pačiam Rudolfui girdint, galėjo nutikti, kad daugiau jis su tavimi išvis nebesikalbės. Niekas nebus išgelbėtas, o jau juolab su arka, niurzgėjo jis tokiais atvejais, eidamas lauk iš patalpos. Jeigu būtų buvusi jo valia, arkos sąvoką būtų buvę leidžiama vartoti tiktai bažnyčioje, šventoje aplinkoje.

Žemiau buto buvo su universitetu asocijuotas komunikacijos tyrimų institutas. Jį Rudolfas, tiesa, tvarkė kaip savo privačią nuosavybę. Jei galima tikėti Elzos pasakojimu, apie komunikaciją, žinia, buvo nedaug kalbos, o apie tyrimus verčiau išvis nekalbėti. Rudolfas kęste nekentė vesti seminarų ir skaityti studentų darbų. Iš studentų nieko nebepasimokysi, – tokia buvo jo nuomonė, – nebent tik to, kaip nereikia rengtis ir maitintis. Girdi, jei nori išsaugoti blaivią galvą, privalai nuo studentų laikytis kuo toliau.

Metams slenkant, jis pradėjo vengti ir jam po kojų plytinčio miesto. Iš tikrųjų, po pirmojo susitikimo viskas buvo ir baigta. Jam liko kūdikiškas džiaugsmas iš pirmųjų Turine praleistų metų, visa kita buvo vien rutina. Juo labiau jis miesto vengė, juo labiau nepasiekiamas jam miestas regėjosi. Tiesą sakant, miesto meilė stiprėja drauge su jame patirtais išgyvenimais, tačiau Rudolfo atveju viskas buvo kaip tik atvirkščiai.

Užtat jis nuolatos kur nors keliavo. Aštuoniais iš dešimties mėginimų pasiekti jį telefonu gaudavai atsakymą, kad jis išvykęs į kongresą kurioje nors kitoje šalyje, kartais – ir Vokietijoje, nors nė ten jo niekados negalėjai pagauti. Jeigu jis pats

atsiliepdavo, turėdavai kalbėti trumpai, nes jam dar reikėjo krautis lagaminus. Tokijas, Harvardas, Londonas, Lijonas. Kad ir atsirado internetas, vis tiek progos pasimatyti buvo vertinamos, nors visi žinojo, kad mokslo požiūriu tokie susitikimai nebeturi jokios vertės. Dėkui Dievui, kad universitetai nesikeičia informacija, dažnai kalbėjo Rudolfas, kitaip paaiškėtų, kad aš jau dvi dešimtis metų skaitau vis tą pačią paskaitą. Tik antraštę jam tekdavo keisti, o kadangi antraštėms kurti jis turėjo ypatingų gabumų, kai kurie jo straipsniai (dažniausiai apie „destruktyviuosius konstruktyviojo proto aspektus") net išpopuliarėjo. Niekados nesupratau, kaip jis galėjo pelnyti akademinę sėkmę tais savaime suprantamais teiginiais, kuriuos dėstė savo negausiuose moksliniuose darbuose. Tai, kuo mes užsiimame, yra ne mokslas, bet požiūrio reikalas, mano klausiamas atsakydavo Rudolfas, be to, į mus vis tiek niekas rimtai nežiūri. Mes ugdome žurnalistus, bet jiems vėliau vis tiek nebus leidžiama rašyti to, ką jie norės, o po trijų dešimčių metų profesinės patirties jie norės rašyti jau vien tai, kas jiems bus leidžiama. Verčiau, kaip tvirtino Rudolfas, studentų išvis neugdyti ir leisti jiems daryti ką tinkamiems, nes mokytis jie vis tiek nieko nenorį; jie viską geriau žiną ir gebą greičiau reaguoti už išsilavinusius žmones. Jie ateiną į šį pasaulį kaip užbaigti žmonės ir truputuką jį paniokoją savo visažiniškom pažiūrom, tačiau apie tai nesą verta nė kalbėti. Didieji filosofai, sakė Rudolfas, ateina iš filosofijos, o ne iš mūsų instituto.

Paskutiniais metais Rudolfas parašė keturis nedidelius romanus, pelniusius jam literatūrines premijas, garbės vardus ir krūvą pinigų. Buvo išverstas į visas įmanomas kalbas, au-

toriniai egzemplioriai keliavo net iš Korėjos. Sulig kiekvienu apdovanojimu jo nuotaika prastėjo, jo entuziastingas žavėjimasis hipochondrinėmis gyvenimo formomis ir pesimistiniais pasaulėvaizdžiais įgijo atitinkamą mastą. Gerai žinomas, bet vis tiek keistas, rašytojams būdingas poreikis priklausyti kuriai nors apibrėžtai grupuotei (ir laikytis joje privalomų taisyklių) Rudolfo atveju užleido vietą rigidiškam individualizmui, kurio aukščiausiasis įsakymas buvo niekur nesišlieti. Nebuvo Rudolfui atgrasesnio dalyko, kaip autorių būrys. Kartą pasikviečiau jį drauge eiti į literatūros garbei rengiamą pobūvį, kur jis pirmą kartą pamatė itin ankštoje erdvėje susibūrusį pulkelį rašytojų, normalių romanistų ir poetų, net porą senosios mokyklos dramaturgų; dar nė neįžengęs į iškilmių salę, Rudolfas išsyk apsisuko ir paspruko. O vienai vokiečių akademijai paprašius mane pasiteirauti Rudolfą, ar tas būtų linkęs priimti Didžiąją literatūros premiją, kelias dienas nešiojausi tą prašymą lyg kokią kraupią paslaptį, kol pagaliau išdrįsau paskambinti. Rudolfas įniko saikdinti mane, kad atkalbėčiau prezidentą nuo šio sumanymo. Jeigu įstengsi pakeisti žiuri nuomonę, išgelbėsi man gyvybę, kvatodamas sušuko jis į ragelį. Turi įtikinti žiuri narius, kad mano knygų kokybė nėra gera, – tas beprotiškas sakinys daugiau nebeišėjo man iš galvos. Girdi, vien mintis, kad dabar turėsiąs su kostiumu atvykti į Vokietiją, jam trumpinanti gyvenimą. Premiją tada gavo kitas rašytojas, kuris akivaizdžiai ja džiaugėsi, mat laikėsi klaidingo požiūrio, kad anaiptol nesąs jos nusipelnęs, nors, Rudolfo nuomone, tai buvę pavojingai arti tiesos. Premijos teikimo vakarą buvo daug žiūrovų, padėkos kalbą

išspausdino laikraštis; tai buvo lyg ir kokia nihilistinė poetika, kurią dabar jau galima perskaityti ir viename autoriaus rinkinyje. Gerai suformuluota kvailybė. Naktį po premijos teikimo Rudolfas, paskambinęs man, paklausė, ar viskas gerai praėję. Kaip ten mano pavaduotojas? Vakaras buvo labai nuotaikingas, atsakiau, čia pat susigėsdamas, kad kalbu tokias nesąmones. Kodėl negalėjau pasakyti Rudolfui teisybės? Iš tikrųjų, suimtas gėdos, kalbos bemaž negalėjau klausytis. Iš tikrųjų, man toji padėkos kalba, tos miklumo pratybos, pasirodė nelyg steigiamasis manifestas pasaulio, kuriame gėdos nebėra. Padėjęs ragelį, pamaniau sau, kad Rudolfo balsas skambėjo tiesiog isteriškai, tarytum jis būtų dar sykį išnešęs sveiką kailį. (Vėliau, man šią istoriją papasakojus didesnei draugijai, kurioje buvo ir laureatas, vienas mūsų mieste gerbiamas poetas, liovęsis rašyti todėl, kad rašymas jam pernelyg lengvai ėjosi, tvirtino, jog Rudolfas nenorėjęs šios premijos priimti, nes tikėjęsis kitos, didesnės. Girdi, jis spekuliavęs ir pralošęs, patenkintas komentavo neberašantis poezijos poetas, o laureatas dėbsojo taip, lyg būtų užkluptas bevagiąs.)

Saulė dabar jau buvo nusileidusi taip žemai, kad apšviesti liko tik batai ant mano atkištų kojų; ūmai pajutau, kad man šyla pėdos. Moteris raudonu dirbtinės odos sijonu buvo pradingusi. Kaipgi toji į akis kriste krentanti spalvos dėmė galėjo nepastebėta pasišalinti? Matyt, buvau užsnūdęs. Ir dabar tebebuvau vienintelis svečias prie staliukų. Iš baro patamsio girdėjau sklindantį žinomą šlagerį, pamėginau prisiminti jo vokišką tekstą, bet nieko man neišėjo. Šiaip ar taip, padavėjas tebebu-

vo savo vietoje. Kitoje gatvės pusėje stūksojo mokykla, masyvi, užsimąsčiusi dėžė, į mane atgręžtas jos šonas iki pat pečių lygmens buvo aptepliotas nešvankiais žodžiais ir piešiniais. Tikros ženklų salotos. Keli itin jaunai atrodantys mokiniai rūkydami rymojo palei sieną. Atrodė, kad jiems malonu. Niekas į juos nekreipė dėmesio, – nei mokytojai, ryžtingai traukią pro portalą ir skubiai suką prie savo automobilių, nei senyvos damos, – apsikarsčiusios tinkleliais, jos laibomis kojytėmis tipeno pro tuos vaikigalius. Matyt, man vienam jie parūpo. Tie rūkantys vaikseniai buvo tikrai vieni. Ir patys tatai žinojo.

Keista pagalvojus, su kokiais tik žmonėmis prieš savo valią praleidi dieną. Iš pradžių – laidotuvininkų draugija, paskui padavėjas, dabar tie vaikai. Nevalia dar pamiršti žmonių lėktuve, rytą mane atgabenusiame į Turiną, – vienų verslininkų, kurie, vos prisisegę diržus, įniko gilintis į krintančius kursus verslo laikraštyje. Kitaip tariant, grupelė rinktinių mazochistų su nedideliu bagažu vakare, „baigę darbus“, vėl skris atgalios. Jokių meno turistų, nė vieno, skridusio į Turiną pasižiūrėti vietos, kur Meškinu Niurzgalium save vadinęs senasis Nyčė, apimtas niūrios nevilties, iš užuojautos bučiavo klumpantį arklį, nė vienos pasislėpti sprunkančios įsimylėjėlių porelės, jokių paskirų vienišių, tik tie keisti bekūniai verslininkai, dėl kurių apskritai įmanu išlaikyti skrydžių bendroves, tik tie funkcionuojantys verslo laikraščių skaitytojai, ūmai iš keturkampių lagaminėlių išsitraukiantys mažutėlaites kompiuterines skaičiuokles ir akmens veidais skubantys apmesti, kokio kursų nuosmukio dera tikėtis. Nė vienas iš mano amžininkų nežvelgė pro langą.

Juk buvo tas pat, kur šiuo metu esi.

Taigi šiandien nenoromis jau buvau „užmezgęs kontaktą" su visu šimtu žmonių, ir dabar, sėdėdamas prie savo stalelio, klausiau pats save, koks socialinis iššūkis yra būtinybė visa tai ištverti. Kaip ištveriame tai, jog privalome ištverti kitus žmones, kurie, savo ruožtu, negali ištverti mūsų pačių. Akių gręžiojimo į šoną virtuozai. Vyras greta manęs lėktuve skleidė tokį aitrų šlapimo kvapą, kad aš vos neapsivėmiau. Rudolfas rytais lipdavo iš lovos ir kopdavo dešimtį laiptelių į savąjį zoologijos sodą, o kartą per savaitę – vienu aukštu žemiau, į seminarų salę, kur be jokio malonumo klausydavosi, ką šneka studentai. Tačiau aš buvau gyvas, o jis jau gulėjo po žemėm.

Gatvėje staiga pasirodžius tuščiam taksi, pasimojęs šokau į jį. Pro užpakalinį langą mačiau amo netekusį padavėją, kuris, įsirėmęs į šonus rankomis, dėbsojo į nuvažiuojančius pinigus. Šiandien pirmą kartą tapau nuoširdaus dėmesio objektu.

3

Ligoninė buvo kitame miesto gale, kalvose, ir vairuotojas, regėjos, džiaugėsi, galėdamas man ilgame kelyje parodyti įžymybes, kuriomis Turinas didžiuojasi. Taksistas, mylįs savo miestą. Savižudžių miestas – Pavesė, Levis, Lučentinis, Rudolfas. Kaip ir per kiekvieną ankstesnį apsilankymą, išsyk pasijutau čia lyg namie. Esama miestų, kurie tau piršte peršasi, ir esama tokių, kurie tavimi nė truputėlio nesidomi. Jeigu jų reguliariai nelankai, jie tave pamiršta. Klaidindami tave, jie užpildo statiniais buvusias spragas, prasimano visokių apylankų, kad jų nebeatpažintum. Jie nieku gyvu nenori būti užkariauti ir mylimi. O Turinas su savo juste jaučiama diskrecija buvo iš tų Europos miestų, į kuriuos aš, pasitaikius progai, būčiau persikėlęs gyventi – ir gyventi, ir mirti. Tačiau man stigo laimės, kurios Rudolfas iki pat mirties visados turėjo su kaupu. Tikras sėkmės kūdikis – nepaisant jo melancholijos, jo depresijų ir nuožmaus įniršio priepuolių. Miestas iš jo nieko nenorėjo, todėl jis čia buvo namuose.

Nors iš lauko ligoninės planas atrodė aiškus, prašalaičiui, norinčiam atrasti Elzos palatą, teko pasitelkti visą sumanumą. Iš vidaus visos ligoninės panašios viena į kitą – pradedant gyvenimą teigiančiais paveikslais sienose ir baigiant kvapu. Labirintai, įveikiami vien gydytojų ir seselių, bet ne ligonių. Ligoniai žino tik savo palatas, rūkomąjį ir laukujes duris. Prie tokių durų čia mane irgi pasitiko paliegusi delegacija

rūkančių pacientų su chalatais ir visas įmanomas kūno dalis apsivijusiais avantiūristiškais tvarsčiais. Čia buvo visiems rodomos savosios žaizdos. Kojų strampai, amputuotos rankos, marlėje pradingusios, dūmus leidžiančios galvos. Kiekvienas atvykėlis, įstengiąs dar pats judėti, buvo nužvelgiamas su neslepiamu priešiškumu. Palaukit, palaukit, tuoj bus ir jūsų eilė, bylojo tylūs žvilgsniai, nukreipti į prašalaičius, o šie visi kaltai lenkė galvas žemyn.

Elzos palata buvo pačiame viršutiniame aukšte, o patekti į ją galėjai, tik gavęs leidimą įžengti į skyrių pro užrakintas stiklo duris. Kokia liga reikėjo sirgti, kad tau būtų leista šičia gulėti?

Pirmas dalykas, kurį, dar tebespausdamas durų rankeną, išgirdau iš Elzos, buvo prašymas laikytis tyliai. Tyliau, mano kaimynė miega. Iš tikrųjų po šio pašnibždomis pratarto sakinio palatoje įsiviešpatavo mirties tyla, nebuvo girdėti nei tiksinčio žadintuvo, nei net tykaus kuklią, neryžtingą gyvastį palaikančių lašelinių gurgėjimo. O iš tos sausos, šaltos tylos, iš to visų judesių sąstingio, lyg baikštus paukštis pakilo švelni dejonė, kuri, perveikta šių pastangų beprasmybės, čia pat vėl nuščiuvo. Kaimynė, prijungta prie visokiausių susipynusių vamzdelių, pati sau gailiai dūsavo. Matyti galėjai tik pilką, įdubusį veidą ir dvi keistai raudonas rankas. Bemaž atrodė, kad moteris neturi kūno, – tokia plokščia ir nejudri ji gulėjo. Langas buvo atviras, ir aš, ant pirštų galiukų artindamasis prie Elzos lovos, pamačiau dvi kregždes, kurios, lyg norėdamos pademonstruoti, ką geba sveikas kūnas, neįtikėtinu greičiu praskriejo pro šalį.

Ne kažin ką teturėjau pasakyti. Galvon man neatėjo jokia mintis, net joks paguodos žodis. Elza nesveikai išblyškusiu veidu

iš pradžių ilgai žvelgė į mane, paskui suėmė mano ranką ir bejėgiškai ją suspaudė. Džiaugdamasis, kad ji mano pirštus netrukus paleido, palikau plaštaką gulėti ant patalo, lyg ji būtų ne mano.

Siaubinga būti be jokios apsaugos, sumurmėjo ji.

Kada tave išleis? paklausiau.

Kas žino? Po dviejų, po trijų dienų, gal po savaitės?

Kadangi mudviem nebuvo ko aptarinėti, o kiekvienas nereikalingas žodis tik aitrino čia gyti turinčias žaizdas, ji padavė man iš naktinio staliuko stalčiaus buto raktus, nesuprantamais, ilgų pauzių pertraukiamais sakiniais išaiškino man, kaip pateksiu į terasą, ir virpančia rašysena užrašė man abiejų gyvūnus prižiūrinčių merginų vardus.

Gali viską ramiai tyrinėti, pasakė ji, tikiuosi, kad susigaudysi Rudolfo paslaptyse. Ir pasirūpink Čezare, jis Rudfolfo, ko gera, labiausiai pasigenda.

Sulig tais paskutiniais žodžiais Elzos balsas pasidarė toks tykus ir taip ėmė trūkinėti, kad man net ant širdies palengvėjo, kai seselė, įžengusi palaton, guviai paragino mane eiti laukan. Ar aš čia mačiau mirštančiąją? O gal dėl to buvo kalti medikamentai? Ant Elzos staliuko stovėjo į daugybę smulkių skyrelių padalytas dubenėlis, tiesiog kaupinas spalvotų piliulių, ir aš, dėl trumparegystės pasilenkęs žemyn perskaityti, kas ant dubenėlio parašyta, prieš akis išvydau tikslų valandų tvarkaraštį, pagal kurį šie nuodingos išvaizdos meilės perlai privalėjo būti geriami. Buvau tikras, kad Elza savo noru neprarytų nė vienos tų nesveikai atrodančių piliulių. Šiaip, išskyrus lempą, ant jos naktinio staliuko nebuvo nieko, kas priklauso ligoninės palatų standartui ir kuo net itin gausiai buvo apkrautas šį pasaulį paliekančios jos kaimynės stalelis: vaisiai (dažniausiai apelsinai,

kuriuos mirtini ligoniai tik vargais negalais įstengia ar kurių jie net neįstengia nusilupti), pyragaičiai, šokoladas, gėlės, knyga. Matyt, Elza buvo pernelyg apimta letargo skaityti. Tai, kad ji neturėjo šalia net knygos, man buvo tikriausias ženklas, kad ji ir pati bus tik vos vos išsisukusi nuo mirties. Bet kas gi nutiko? Nekrologuose – ir skubiuosiuose, pasirodžiusiuose jau kitą dieną po Rudolfo mirties, ir išsamesniuosiuose, paskelbtuose savaitgalio leidiniuose, – Elza buvo minima tiktai kaip Rudolfo žmona, net *Il Tempo* žurnalistas, kurio tekste pagrindinį vaidmenį vaidino žodžiai „tragiškas“ ir „tragiką“, nepasirūpino jos niekaip tiksliau nusakyti. Literatūrą, o ne žmoną ištiko tragiška netektis. Vokietijos feljetonuose nebuvo minimas net jos vardas, nors jos knygas bent jau *Die Zeit* ir *Frankfurter Allgemeine Zeitung* vertino visai palankiai. Ar buvo nežinoma, kad Rudolfas vedęs Elzą, ar taip iš tikrųjų pagerbtas Rudolfo polinkis asmeninį gyvenimą net perdėtai apdairiai saugoti nuo bet kokių išorės žvilgsnių? Šiaip ar taip, *New York Times* bent pridūrė lakonišką baigiamąjį sakinį: jis palieka žmoną, Elzą, kuri irgi yra Turino universiteto dėstytoja.

Reikėjo juk pasiteirauti Rudolfo kolegų kapinėse, kas nutiko Elzai, toptelėjo man dabar galvon, taip droviai laikydamasis, pasielgiau ne itin protingai. Iš seselės, kurią aš, palūkuriavęs koridoriuje (drauge su sena, iš narkozės dar neatsigavusia moterimi, palikta čia visai be priežiūros), nutykojau vėl išeinančią iš Elzos palatos, nieko nepasisekė išpešti. Nė žodelio – tik tasai piktas šypsnys visažinės, neketinančios savo žiniomis dalytis su prašalaičiu. Jūsų atveju, rodėsi, sakė ji man, aš elgsiuosi lygiai taip pat, net Italijos ligoninėse diskrecija galite pasikliauti.

Trumpas aplankymas. Netrukus, vėl prasispraudęs pro desperatiškai rūkančius pacientus su chalatais, atsidūriau gatvėje – šiek tiek sutrikęs, šiek tiek niekam nereikalingas, šiek tiek ligonis. Elgetai, kuris, atkišęs raupletą ranką, sliūkino pro praeivius, nepakeldamas į juos akių, daviau monetą, ir ji be jokių komentarų išsyk atsidūrė jo antrajam delne, o paskui dingo į kaftaną panašiame drabužyje. Tykus lietutis krito ant karšto asfalto, nuo kurio kilo įstabiai salsvas kvapas. Lyg išsilaisvinęs leidausi į kelią, visai nežinodamas, kuria kryptimi einu.

Prie kiosko nusipirkau laikraščių, cigarečių ir Turino miesto planą. Jame, atsisėdęs kažkokioje kavinėje, ratukais apvedžiau ir linijomis sujungiau man reikšmingas vietas: kapines, ligoninę, institutą ir centrinę geležinkelio stotį. Išėjo gerokai sukrypęs keturkampis. Kad galėčiau pajusti miestą, būtinai turėjau rasti dar kitų vietų. Turiu tokius visų kada nors lankytų miestų planus su savo ženklais. Galbūt reikėtų pasižymėti garsiųjų Turino savižudžių mirties namus. Viešbutuką, kuriame sau gyvastį atėmė Pavesė, Primo Levio gyvenamuosius namus, į kuriuos būtinai ketinau nueiti, Nyčės adresus. Tie miestų planai turėjo man kultinę reikšmę, ir kurį nors, dažnai po daugelio metų, vėl išsitraukus ir ėmus apžiūrinėti linijas, iš jų visados rasdavosi mano paties paveikslas, paskubom apmestas, bet vis dėlto tikslus eskizas, išjudinąs kraupiąją atminties komediją. O matydamas savo ankstesnių laikų rašyseną arba net ir fotografijas, dažnai nebeatpažįstu savęs. Daiktai manęs neišsaugo. Galiu prisiminti tūkstančius „akimirkų", būstų įrangą, gatvių kampus, kraštovaizdžius, žinau, ar lijo ar kaip tik pradėjo lyti, regiu saulės apšviestus plotelius, Romoje per audrą skriete skriejusius *Piazza Navona* namų

fasadais, o pagalvojęs apie savo senelį, nosimi pajuntu šiltą šieno kvapą, tačiau savęs paties tuose paveiksluose nematau. Manęs ten nėra. Nežinau, kur stovėjau, ką mąsčiau ar sakiau. Aprašyti Rudolfo gyvenimą man bus lengviau nei savąjį.

Nė kiek savęs nekurstydamas, pajutau besitvenkiantį pyktį ant Rudolfo. Net ir galvojau visai ne apie jį, veikiau apie Elzą, apie jos karštą, glebią ranką, nebetekusią jėgos dėl baisingo sielvarto. Rudolfas ją paprasčiausiai ėmė ir paliko. Jis niekados nemokėjo deramai atsisveikinti, o visus atsakomybės Elzai ir man likučius sunaudojo, ruošdamasis savižudybei, tad pasišalino be jokio perspėjimo. Užuojauta kitiems ir anksčiau nebuvo jo dorybė. Kartais galėjo praeiti ištisi mėnesiai, iki jis vėl atsiliepdavo, bet ir tais atvejais kalbėti galėjai veikiau apie taikymąsi su savimi, nei apie nuoširdų mėginimą atsiprašyti už savo eskapadas. Buvau atsidūręs staigiame kelyje į anapus, sakydavo jis, bet, dėkui Dievui, dar šiaip ne taip išsilaikiau ties posūkiu. Nė žodelio apie tai, kurgi tasai anapus buvo. Ar tave kokia moteris į anapus lydėjo? Į tokius klausimus jis niekad neatsakydavo. Priešingai. Išsyk, savo ruožtu, sulaukdavau klausimo, ar aš iš tikrųjų taip naiviai vaizduojąsis pragarmes, o tą klausimą palydėdavo jo piktas, netramdomas kvatojimas, dėl kurio aš toliau jau nieko nebegalėjau klausinėti. Rudolfas nejautė jokio noro pažindinti manęs su savo labirintais, o pasiklydęs tuose labirintuose aš turėjau kęsti jo sarkastiškus komentarus.

Prie kavinės ore kybojo uodų spiečius. Tu leidaisi į kelią, pamaniau pats sau, kuris tave nuo manęs atitolino. Galbūt mudu niekados nebepasimatysim. O jeigu kada ir susitiktume, mudu nebeatpažinsime kits kito.

4

Jau pati pirmoji studentė – smulkutė, rusvaplaukė (vešlią plaukų kupetą ne itin sėkmingai mėginanti prispausti beisbolo kepuraite), su žvilgančia saga nosyje, – nors su savo baisinga kuprine kaip tik beišeinanti iš pastato, mano paklausta, kaip rasti *direttore* kabinetą, nuvedė mane į sekretoriatą antrajame aukšte, kur aš buvau sutiktas Martos, paskutinių metų Rudolfo bendradarbės. Ji, rodės, mane pamačiusi, net lengviau atsiduso, nors dėl to jos niūri laikysena nė kiek nepakito. Elzai „pragaišus“, ji man paskambino ir bereikšmiu, maloniu balsu pranešė, kada įvyks laidotuvės. Jei norėtumėte atvažiuoti. Aš panorėjau.

Kava, vanduo, sausainiai. Kambarys buvo su gaubtomis, mitologiniais tablo ištapytomis lubomis, kurias apšvietė ryškiai baltos šviesos lempa. Dar viena šarvojimo salė, tik čia vietoj kryžiaus priekinėje sienoje kabojo Rudolfo portretas – Viurcburgo miesto bibliotekoje vykusio kūrybos vakaro plakatas. Rudolfas šypsojosi savąja kartėlio kupina šypsena – vienintele, kurią gebėjo nutaisyti. Jis buvo iš tų žmonių, kurie nemoka šypsotis nei valiūkiškai, nei įžūliai, nei piktai ar ciniškai. Jei apskritai kada šypsojosi, tai tik ta sausa kartėlio šypsena, nuo kurios senatvės dėmių lyg rūdžių nusėtas jo veidas virsdavo į raukšlių išvagotą kraštovaizdį. Tasai veidas kabojo ne tik miestų bibliotekose, bet ir daugelio literatūros apsėstų mergaičių kambariuose. Taip pat ir Turine. Kažkas tarp pla-

kato ir sienos buvo nemeiliai užbrukęs dabar jau galvą nuleidusią rožę. Rudolfas, pievų gėlių specialistas, rožių negalėjo pakęsti ir kategoriškai ignoravo poetus, mėginančius naudotis simboline rožių aura ir tokiu nedoru būdu daryti įspūdį skaitytojui. Du rašomieji stalai, vienas apkrautas dokumentais, rašteliais ir visokiais niekniekiais, kitas tuščias. Ant Martos stalo – viršutiniame krašte įplėšta jos ir Rudolfo nuotrauka, greta – limonado butelis su antra rože, kaip tik bebarstančia paskutinius žiedlapius. Atsidūriau kambaryje, kuriame Rudolfas nebuvo suprastas, ir tai mane nuteikė įtariai. Visur stovėjo ir gulėjo Rudolfo knygos visomis įmanomomis kalbomis, tad nusprendžiau, kad Marta pirmiausiai užsiiminėjo kaip tik šia Rudolfo produkcijos atšaka.

Kodėl taip skubiai dingote iš kapinių? paklausė ji mane priekaištingai, būčiau pristačiusi jus dekanui, jis būtinai norėjo su jumis pasikalbėti. Gražus, plokščias Martos veidas retsykiais vis sutrūkčiodavo čia vienoje, čia kitoje vietoje, lyg privalėdamas taip reaguoti į tam tikrus žodžius. Rudolfas buvo vienas tų žodžių. Jis pasklandė lyg žaltvykslė jos veidu, pasiieškojęs susirado tinkamą vietą ir nusileidęs sudirgino odą.

Vadinasi, vis dėlto buvau atpažintas, identifikuotas kaip vienintelis prašalaitis. Matyt, norėdamas būti su kuo nors supainiotas, turi rodytis gaujomis. Šiaip ar taip, dabar visi, kas tik norėjo, žinojo, kad aš esu mieste. Nebuvo man aišku, kodėl tai galėtų būti reikšminga, bet jaučiau, kad tai yra reikšminga. Iš manęs buvo šito tikimasi. Turėjau būti pasirengęs, kad manęs gali kam nors prireikti.

Norėčiau pabūti vienas, pasakiau ir, dar man betariant tą sakinį negrabia italų kalba, jis man pasirodė toks patetiškai vokiškas, kad mielai būčiau dar ką nors pridūręs – kokį pokštą, kokį ironišką žodį. Visas pasaulis, bent jau visi italai, kam nors pasimirus, trokšta būti drauge, tik tas vienintelis vokietis, be abejo, geidžia vienas dorotis su savo sielvartu. Kvailiau prisistatyti net neįmanoma, mąsčiau žvelgdamas į Martą, kuri, nusvarinusi rankas, lyg koks vabzdys vaikštinėjo aplink mane. Ir čia ji avėjo aukštakulniais bateliais, lyg laikrodžio tiksėjimas kaukšinčiais į akmens grindis. Ji matuoja man skirtą laiką, toptelėjo man galvoje. Bateliai buvo tamsiai raudoni.

Gerai jus suprantu, tarė Marta, dabar sustojusi visai prie pat manęs. Pamėginusi įsivaizduoti, kaip ankštai įspraustas jis, niekaip nebegalėdamas gintis, guli karste, aš irgi norėjau pasprukti. Juk jis visados jautėsi įspraustas į ankštumą, visą gyvenimą – ir kilmės, ir šeimos, ir profesijos, ir instituto, ir santuokos, o ypač – rašymo. Jis buvo stačiai definicija užspeisto, ankštumon įsprausto žmogaus, kuris su laiku liovėsi ieškoti progų ištrūkti. Atsisakyti rašymo, jo nuomone, buvo vienintelė viltinga galimybė dar valandžiukę likti pasaulyje. Bet kaip atsisakysi rašymo? Šeima, profesija, institutas – tų dalykų jis kraštutiniu atveju galėjo atsižadėti, bet kilmės ir rašymo nusipurtyti buvo neįmanoma. Bent jis taip sakė, tarė Marta, vėl leisdamasi nerimastingai vaikštinėti. Tasai keistas liūdesio ir skvarbios įžvalgos mišinys, iš kurio susidėjo jo rašymas, turėjo jį sunaikinti. Viskas buvo vien laiko klausimas. Tą suprato visi, kas tik jį pažinojo. Kiekvienas jo parašytas

žodis buvo lyg karsto vinis. Bent jau tie, kurie, kaip aš, galėjo stebėti tą jo dailidės triūsą, buvo pasirengę. Užtat jūsų vietoje tai jau nenorėčiau būti.

Ar ši neįprastai spontaniškai pateikta mano bičiulio psichograma buvo grynas putų plakimas, ar ji iš tikrųjų geriau perprato Rudolfą už mus visus, bent jau rašymą mėginusius aiškintis kaip vadavimąsi nuo likusios sunkios ar sunkia laikomos jo gyvenimo dalies? Šiaip ar taip, – čia mano nuomonė sutapo su Martos, – Rudolfo kūną derėjo sudeginti, o pelenus – išbarstyti. Elza tam pasipriešino, patyriau dabar, išsyk numanydamas, kad tai bus ne vienintelis Martos man atskleistas dalykas.

Esama žmonių, kurie laidotuvėmis naudojasi kaip proga be skrupulų, kliuvinių ar atodairų nuožmiai sukritikuoti velionį, sutrinti jį į miltus. Laidotuvių pabaigos palengvėjimu jie naudojasi kaip ventiliu, leidžiančiu pabrėžti vien blogąsias mirusiojo savybes. Pasiryžau saugotis, kad neatsidurčiau tokiame prastų prisiminimų puoselėtojų pulkelyje.

O kiek laiko ketinate čia pasilikti? paklausė Marta. Ji, regis, turėjo tikrą talentą pateikinėti klausimus, į kuriuos neprivalu atsakyti. Klausdama ji net nepažvelgė į mane. Kai kurie žmonės, nelabai turintys ką papasakoti, šio bei to pasiekia kaip klausinėtojai, jų sutiksi visur – užeigoje ir parlamente, o ypač šeimoje, kuri dažniausiai dalijasi į pasakotojus ir klausinėtojus. Ir kadangi Rudolfui niekados nebūtų šovę į galvą ko nors paklausti, Marta galbūt buvo idealus jo gyvenimo papildas. Dauguma klausinėtojų, kartą pasakė

Rudolfas, iš anksto žino atsakymą, jų klausimas yra atsakymo dalis. Jie todėl taip skubiai patys atsako į savo pateiktą klausimą, kad bijo, jog kas kitas galėtų įsisprausti į tarpą.

Ką turėjau atsakyti? Dieną, dvi, gal savaitę?

Viskas priklausys nuo to, kada Elza bus paleista iš ligoninės, atsakiau, juk ji, šiaip ar taip, privalo nuspręsti, kokią medžiagą man valia vežtis į Vokietiją.

Užsimindamas apie `Rudolfo žmoną, atidžiai pažvelgiau į Martą, mat norėjau pamatyti, ar ji kaip nors neįprastai sureaguos. Tačiau ji tik kilstelėjo antakius ir atgręžė į mane nustebusias ir šiek tiek suglumusias akis.

Elza, taigi, tiek tepasakė. Panašu buvo, kad labiau artintis prie šios problemos pavojinga. Marta užsidegė cigaretę ir, laikydama ją tarp lūpų, išmoningai išpūtė dūmus sykiu pro burną ir nosį, lyg tuo, be abejo, gerai išmoktu veiksmu atskleistų man kokią paslaptį. Orakulas – tik nebuvo žmogaus, gebančio aiškinti jo ženklus. Tiek tetrūksta, pamaniau pats sau, kad dūmai jai imtų virsti dar ir pro akis ir ausis.

Negalėjai sakyti, kad Marta būtų linkusi perdėti, užtat ji tikrai puoselėjo metamorfozių kultą. Jau kitą akimirką ji, ūmai persimainiusi, sėdėjo priešais mane kaip kokia jauna verslininkė, turinti sutvarkyti kažkokį reikalą. Bet kokį? Ar ji liks savo vietoje, kai bus surastas Rudolfo įpėdinis? Kadangi Rudolfas buvo instituto steigėjas ir pirmasis direktorius, veikiausiai ji žinojo ir tai, kur paslėpti nešvarūs skalbiniai, kurių esama visuose pasaulio institutuose, taigi su ja bus elgiamasi atsargiai. Tačiau pirmiausiai ji paskutiniais metais, pasirodžius Rudolfo romanams, buvo jo artimiausia patikėtinė, ir kadangi

tarptautinio akademinio domesio motoras jau buvo užvestas, Marta neišvengiamai turėjo tapti pirmąja informatore, juolab kad nebuvo tikra, ar ir kada Elza apskritai atsigaus. Tad man, Elzos paskirtajam palikimo tvarkytojui ir seniausiam gyvam Rudolfo bičiuliui, iš visų žmonių pirmiausiai reikėjo įgyti Martos pasitikėjimą. Ūmai pasijutau visiškai tikras, kad ji tai irgi žino, kad „yra lygiai tos pačios nuomonės". Ji laukė siūlymo. Turėjau pateikti siūlymą – ir kuo greičiau, kad ji negalėtų dar kartą peržiūrėti mano naudai padaryto sprendimo. Turėjome tapti bendradarbiais, nes vienas be kito mudu buvome nieko verti.

Iš pradžių šiek tiek naivokai klioviausi, kad ji noriai „atidarys savo atminties stalčius" ir leis man pasižiūrėti, ko juose esama, tačiau tai buvo principinė klaida. Tik tada, kai ant stalo bus padėtas rimtas abipusės pagalbos siūlymas, galės prasidėti derybos apie kompetencijų ribas, ir kiek tos derybos truks, buvo visai neaišku. Dabar jau žinojau, kad man nevalia išsyk skverbtis į jos santykių su Rudolfu paslaptis. Turėjau laukti, duoti jai laiko. Tik tuomet, kai ji jausis galinti spręsti, kada ką sakyti, galbūt galėsiu paskatinti ją papasakoti svarbių dalykų. Tačiau kaip tik šis griežtas savęs cenzūravimas stūmė mane į plataus masto ir nemalonias spekuliacijas apie Rudolfo erotinį gyvenimą, kuris ligi tol, jei nekalbėsime apie mūsų jaunystę, man rodėsi veikiau lemiamas ne nevaržomo ar bent jokios atrankos nepaisančio pasidavimo aistrai, o daugiau ar mažiau paisomų santuokos taisyklių. Galėjai tikėtis, kad jis retsykiais buvo įtraukiamas į šiokias ar tokias istorijas, kad, viena vertus, jo nerangumas ir, antra vertus, auganti jo

šlovė leido rastis tam tikrai erotinei traukos jėgai, dariusiai daugiau nei atraktyvų poveikį tam tikrai moteriškosios lyties jo skaitytojų daliai. Jo santūrumas, jo nenusimanymas (kuris gal buvo vien apsimestinė nekaltybė?) viliojimo klausimais galėjo skatinti literatūros sluoksniuose anaiptol neretai sutinkamą moterų tipą mėginti sugauti jį kruopščiai suregztu globos ir apsaugos tinklu. Tomis akimirkomis, kai Rudolfas, būdavo, – o jis tai mėgo daryti ir darė net keistai šiurkščiais žodžiais, – ima reikšti savo koktėjimąsi visuomeninėmis ambicijomis ir nusimeta solidų apsauginį konvencijos ir patirties gaubtą, jis darėsi labai pažeidžiamas. Taigi aplink jį būriavosi žmonės, troškę jį išgydyti, nors neturėję nė menkiausios nuovokos apie ligos priežastį. Juk Rudolfas, kaip pats teigė, buvo nepagydomas ligonis, taigi pagelbėti būtų galėjusi tik užuojauta, motiniškas prielankumas, kurio jis tačiau negalėjo pakęsti labiau nei bet ko kita. Kiti elgėsi su juo kaip su žvaigžde, bet ir tas jam buvo iki pat gelmių atgrasu. Juk viena monogamijos išlaikymo sąlygų yra ta, kad kiti žmonės duoda tau ramybę. Žmonės, kuriems nepasitaiko progų, esti ištikimi. Tas, kuris nori būti vienas, dažnai juk negali pakęsti net savo žmonos, o mintis, kad ant kaklo dar kabotų viena ar kelios meilužės, tokius žmones veda prie bedugnės krašto. Aš pats daugybę kartų po Rudolfo kūrybos vakarų esu matęs, kaip apyjaunės moterys nebyliai ir giedrai šypsodamos, būdavo, laukia, kol išretės autografų prašančių klausytojų eilutė ir tada ateis jų valanda. Dažniausiai jos ir pačios būdavo poetės ar dailiųjų amatų puoselėtojos, taigi tos pačios profesijos damos, kartais – ir pasiturinčios našlės, kurios nė kiek nesigėdydamos

siūlė savo išsilaisvinusius pajėgumus, nes buvo persiėmusios įsitikinimu, kad šiuo nelemtu atveju joms nevalia nepasiūlyti savo pagalbos. Per susitikimus, kuriuose ir aš dalyvavau, Rudolfas visados droviai, lakoniškai ir atžariai teisindavosi esąs pavargęs, bet, aišku, negalėjai atmesti minties, kad kitomis progomis kaip tik šiuo argumentu buvo naudojamasi prieš jį patį: girdi, kadangi jam reikalingas pelnytas miegas, tai jam ir būsią pagelbėta užmigti. Galite ničnieko nekalbėti, sušnibždėjo viena moteris, kuriai Rudolfas slopstančiu balsu pranešė nebegalįs nieko daugiau pasakyti, nes jam, girdi, stingą žodžių. Ir taip šnibždėdama, – kaip šiandien regiu, – toji moteris, uždėjusi jam ant peties ranką, ilgoką laiką pastovėjo užmerktomis akimis. Kaip šiandien regiu ir paniką Rudolfo akyse, bet paskui, kai baimė įsivelti į istoriją atliko savo darbą, toji moteris, kaip paaiškėjo, psichologė, buvo pasiimta drauge į restoraną, kur Rudolfui grįžo jo dingusiais laikytieji žodžiai, dabar įstengę užimti visą draugiją dar ir gerokai po vidurnakčio. Laisvalaikiu psichologė kūrė erotinius romanus apie keblius lyčių santykius, paakinusius Rudolfą užduoti visokiausių klausimų. Tiesa, adresas, kurį Rudolfas davė, kad ji galėtų atsiųsti jam įvertinti savo rankraščius, buvo aiškiai neteisingas: Neapolis, *via Camelia 3*.

Tad ar Rudolfas palaikė monogamišką ryšį su Elza arba Marta? Pradėjau apsiprasti su jos veidu, su tuo trūkčiojimu, su jos nerimastinga elgsena, galbūt todėl ir galėjau ją, nepaisydamas visų kampų ir pragarmių, vaizduotis kaip Rudolfo mylimąją. Šalčiau, šalčiau, sukuždėjau pats sau, kad man jokių emocijų.

Mat turėjau būti budrus, nors mane patį dabar suėmė gniuždantis nuovargis, nebeleidęs nieko daugiau galvoti.

Kad ir kiek aš čia pabūsiąs, žiovaudama (visa atvira burna) pasakė Marta, vis tiek turįs pasikalbėti su fakulteto dekanu ir universiteto prezidentu, – tokia buvo jos pirmoji su mano buvimu čia susijusi sąlyga. Marta išsyk ir pridūrė, kodėl šie pokalbiai, kuriuos aš pats mielai būčiau atidėjęs vėlesniam laikui, yra jai tokie svarbūs: kalba buvo apie Rudolfo butą ir stogo terasą. Iki metų pabaigos ir vienas, ir antra turėjo būti patuštinti, nes turėta vilties, kad iki tol būsiąs surastas Rudolfo vertas (ji iš tikrųjų pasakė: vertas) įpėdinis.

Kaip bičiulis, paskirtas palikimo tvarkytoju, aš privalėjau žinoti, kiek man duodama laiko apdoroti literatūrinius popierius. Galbūt universiteto vadovybė darė prielaidą, kad aš, sykį ėmęsis daryti tvarką, jausiuosi atsakingas ir už zoologijos sodą.

Juk žinote, kad apie baisingą padėtį stogo terasoje oficialiai niekas nieko nežino, tarė Marta, o *Rudolfo* davęs griežtus nurodymus, kad, išskyrus pačius artimiausius žmones, niekam, net universiteto prezidentui, nevalia įkelti kojos į jo sodą. Kad ir kas šį šventą įstatymą pažeisiąs, turįs žinoti, jog būsiąs Rudolfo prakeiktas. Mes privalą rasti gyviams padorius prieglobsčius, o augalams – naują dirvą. Tokia buvusi paskutinė Rudolfo valia, tik tada būsią galima rūpintis popieriniu palikimu. Kas žino, ar Elza kada nors apskritai būsianti pajėgi į tuos namus įžengti, ir jau tikrai ji nebūsianti pajėgi išgabenti ir sutvarkyti visų tų, pasak Martos, „šūdo kalnų“. Pradėjau apytikriai vaizduotis, kas manęs laukia.

Jums, tarė Marta, dabar tapusi greičiau nebe verslininke ar erotine bendrininke, o televizijos viktorinos vedėja, per čia likusį laiką teks dorotis su sunkia užduotimi.

Po kankinamai ilgos valandos ji, viską pedantiškai išaiškinusi, atidavė man jos kabinete laikomų Rudolfo asmeninių daiktų sąrašą, susirašinėjimą su užsienio leidėjais ir vertėjais, rankraščių kopijas su paskutinėmis korektūromis, kurias Rudolfas kartais dar net telefonu perdavinėjo iš užsienio, kopijas vertimų, kuriuos kalbų mokėjęs bičiulis ligi pat paskutinės minutės vis taisinėjo su savižudišku atsidavimu, net lyg apsėstas, tarytum tobulas vertimas iš tikrųjų būtų įmanomas, dar šūsnį smarkiai taisytų korektūros lankų, laužinių, spalvotais pieštukais išmargintų aplankų atspaudų ir laikraščiams skirtų skelbimų kopijų, kurias Rudolfas prieš spausdinamas visados geidė pamatyti, nes iš principo nepasitikėjo nė vienu žmogum, o jau juolab – leidybininkais. Gana dažnai aš ir pats turėjau eiti pas Rudolfo leidėją Vokietijoje padaryti menkutį taisymą laužinyje (dėl to malonųjį žmogų ištikdavo tikras įniršio priepuolis, nukreiptas į mane, taisymo perdavėją), turėjau prašyti, kad man būtų parodyti skelbimų eskizai, nes spalvotos kopijos, kurias Rudolfas paprastai gaudavo Turine, neva buvo ne jam žadėtos kokybės. Kodėl gi, tiesą sakant, nė vienas leidėjų, uždirbęs iš jo daug pinigų, nepasirodė laidotuvėse? O gal aš jų nepažinau? Prie Rudolfo gyvos galvos, kaip jis pats sakė, leidėjai laužte laužėsi pas jį, ypač amerikietis ir japonas, kasmet atvykdavę savaitei į Turiną pareikšti savo pagar-

bos, tačiau ir jo leidėjas vokietis būdavo, retsykiais – dažnai net iš anksto nepranešęs, – žiūrėk ir nukrinta iš dangaus pasiteirauti, kaip sekasi darbas prie naujo rankraščio.

Visi jo leidėjai parašė laiškus Elzai, ūmai stojusioje tyloje tarė Marta, tačiau ji nenorėjo, kad laidotuvėse būtų verslo žmonių. Nenorėjo nei jo artimųjų ir draugų.

O jo draugužių? paklausiau.

Nenorėjo nė tų.

Tiesiai už Martos rašomojo stalo buvo durys į Rudolfo kabinetą.

Ten dar niekas nebuvo užėjęs nuo jo mirties, pasakė Marta.

O jūs? paklausiau.

Aš jo kabinetą žinau atmintinai, panorėjus vienai pabūti su *Rudolfo*, man užtenka tik įžengti tenai.

Marta padavė man tris raktus, vieną jos kabineto (tai vis dėlto pasitikėjimo ženklas!), vieną Rudolfo kabineto ir vieną – laukujų durų, jį aš išsyk prisisegiau prie žiedo su buto raktu. Dabar turite viską, kas jums reikalinga, pasakė Marta.

Aš neturėjau nieko. Ničnieko.

Ar galiu jus šįvakar pakviesti vakarienės? šit ir vėl prabilo vokietis, ir aš visai nebūčiau nustebęs, jei mane būtų šluote nušlavusi juoko papliūpa.

Aštuntą ji ateisianti į terasą manęs pasiimti.

5

Paskutiniais metais Rudolfas (jo paties žodžiais) kaip berserkas rašė romaną, kuris turėjo būti jo paskutinis. Titanišku galios aktu jis norėjo dar kartą mesti iššūkį formai, per ypatingą jo išgalvotų (?) veikėjų konkretybę atskleisti bendrąjį dėsnį, o tada jau ketino ramiai atsidėti savo generaliniam pesimizmui. Normalus skepticizmas mūsų civilizacijos ir jos kultūros ateities atžvilgiu jam jau seniai buvo praeitas etapas, o kadangi vien literatūrinė žaismė jam buvo per menka užduotis, paskutiniame jo veikale turėjo rastis tai, ko jis pasigedo mūsų dienų dvasios produkcijoje. Tokiais atvejais Rudolfas kalbėjo apie „sielos degalus", apie „savęs apšvietimą iš vidaus", taigi vartojo vien piromaniškas sąvokas, privalėjusias jo paskutinį literatūrinį fejerverką parodyti miglotai plazdenančioje šviesoje.

Iš lėto brandinti savo veikalą Rudolfas laikė netikusiu dalyku. Esu per senas bręsti, tokia buvo viena jo paikųjų saviplakiškų frazių. Kiti autoriai į savo kūrinius žvelgė iš tam tikra seka susiklosčiusio gyvenimo perspektyvos, laikydami juos sudėtinėmis dalimis gyvenimo, su paskutine knyga turinčio pasiekti pilnatvę, o Rudolfas, jautęsis taip, lyg jaunystė būtų buvusi iš jo pavogta, ketino viską išsyk pateikti kaip didžiulį luistą. Ir kadangi jis nesutiko apie savo gyvenimą kalbėti kaip apie biografiją, o tai, ką mes, ilgai negalvodami, vadiname lemtimi, laikė kvailyste arba naivia vaizduotės išmone, tasai luistas privalėjo lyg žioruojantis meteoritas smigti į nuosaikią

mūsų kultūros zoną. Kiekvienas, vos prisilietęs mano knygos, turi justi nuolatinę elektros srovę, pasakė jis kartą, kai jau buvo susirengęs sudeginti viską, kas parašyta, nes jam tai atrodė per menkai įelektrinta. Kadangi mes, pasak Rudolfo, buvome priversti atsisakyti nemirtingumo idėjos, ir dabar jau niekam nevalia būti tokiam naiviam ir tikėti, kad kūriniai pergyvens įstatymu nustatytą autorinių teisių saugojimo laiką, tasai „daiktas", tasai „luistas", toji „ugnimi žioruojanti pabaisa" turėjo būti nukaldinta per akimis aprėpiamą laiką.

Šiuolaikinės literatūros, kurią niekinamai vadino viduriniо luomo proza, jis nė trupučio nevertino. Ypač atgrasus jam buvo amerikiečių romanas su visomis jo šakotomis giminių istorijomis. Išprotėjusi tetulė, amžinai girtas, incestinių polinkių turįs tėvas, kartėlio griaužiama žmona, įsimylėjusi pastorių, Dievo apleista vietovė ir keli vaikai, neįstengią su visu tuo susidoroti, – taigi normalūs šeimos romanai, kuriuos užteko vien iš kaimynų nusirašyti, buvo ne tai, ką Rudolfas laikė literatūra. Netikusių papročių radimasis ir išplitimas – toks buvo jo komentaras. Tačiau jam ne prie širdies buvo ir naujesnieji italų ir prancūzų autoriai, retorikai, begėdiškai eksploatuoją inteligentiškąjį Kalviną, arba sentimentalūs plepiai, garbiną autsaiderius, tarytum jie nebūtų kažin kada išmirę. Tas, kuris šiandien rašo apie autsaiderius, pats nori toks būti, tačiau šiomis paskatomis ne itin gerai slepiamas noras yra juk gyventi autsaideriais besirūpinančio garsaus rašytojo gyvenimą. Ar matei kada, klausė tokiu atveju Rudolfas, kad autsaiderių rašytojas būtų egzistenciškai keitęsis? Ne, sulig kiekviena knyga jis darosi tik vis miesčioniškesnis, vis labiau pasipūtęs ir apgailėtinas, štai ir visa teisybė.

Iš vokiečių rašytojų Rudolfas mėgo kelis, su kuriais palaikė ir laiškų ryšį ar kvietėsi juos į kūrybos vakarus savo institute, kad šitaip galėtų praleisti su jais popietę. Jo įvadinės kalbos per tokius vakarus buvo išgarsėjusios, nes autorius jis ceremoningai ir stačiai liaupsinamai gyrė be jokio leistino saiko. Distancijos saugojimas per glėbesčiavimą, toks buvo Elzos komentaras, tačiau, mano nuomone, tai neužgriebė dalyko esmės. Rudolfas tyčia norėjo girti, todėl ir išrado tam reikalui perdėtų liaupsių kupiną, patetikos nevengiančią kalbą. Be to, jam patiko klausytis skaitymų, nes tada nereikėjo pačiam knygų skaityti, – tam jis laisva valia niekados nebūtų ryžęsis. Jis tiesiog neįstengė nė sekundės ilgiau išlaikyti rankose knygų, kurių prasmė ir kūrimo technologija aiškėjo jau pačiuose pirmuosiuose puslapiuose. Tokias knygas jis mesdavo ir išsyk pamiršdavo. Tačiau tais atvejais, kai skaitydavo autorius, jis buvo kantrus klausytojas. Telefonu pasiteiravęs apie jo lektūrą, sužinai, būdavo, kad jis plūkiasi su filosofiniais tekstais ar gilinasi į teologinius veikalus, dažniausiai – į visokius paribių tyrinėjimus, apie kuriuos aš dar niekados nebuvau girdėjęs. Atsiradus internetui, jis dėžėmis siųsdinosi knygas iš visų pasaulio kampų, iš antikvariatų ir mažų spaustuvėlių, su kuriais intensyviai susirašinėjo elektroniniu paštu. Rudolfo žinios buvo stačiai stebinamos. Jis nusimanė apie kiekvieną žlugusią, atstumtą, į užmaršties tamsybes ištremtą galvą, ir kilo klausimas, kodėl jis vietoj nykių komunikacijos mokslo referatų nesiėmė rašyti atstumtųjų dvasios istorijos. Toks jo, visų nei įkalbinėjimais, nei smurtu nesutramdomų erezijų specialisto, veikalas būtų buvęs mielai skaitomas. Visa tai bus mano

romano dalis, gaudavai atsakymą. Mat paskutinių Rudolfo gyvenimo metų šerdis buvo tasai romanas, kuriuo jis ketino užbaigti savo literatūrinį triūsą (ir savo gyvenimą), milžiniškas veikalas apie slaptąsias, pamirštąsias, po žemėm palaidotas žinias, kurių pėdsakų, Rudolfo nuomone, dar buvo visuose mumyse, tačiau dėl reprezentatyviojo proto viešpatavimo, Rudolfo laikyto grynu proto stygiumi, jos nebebuvo suvokiamos. Manasis Faustas, juokdamasis mėgdavo jis sakyti, man su juo kalbantis telefonu, ir užuomina apie jo be galo vertinamą Valeri čia buvo tyčinė. Mat, kaip ir Valeri, Rudolfas tvirtai tikėjo, kad visas problemas, kurios mūsų civilizacijos istorijoje buvo iškilusios ir padėtos į šalį kaip išspręstos, privalu dar kartą iš naujo permąstyti, nes jos, tiesa, gyvybiškai reikalingos, tačiau, dėl gryno tingulio, nebėra mąstymo objektas. Ir, lygiai kaip Valeri, Rudolfas, jo paties teigimu, prirašė šimtus storų sąsiuvinių savo minčių ir samprotavimų, kuriuos dabar vieną po kito ketino įterpti į savo romaną. Kažkas panašu į „Žmogų be savybių“? juokais paklausiau jį kartą, nes jau anuomet numaniau, kad šio projekto jis niekados neįstengs užbaigti, o Rudolfas atsakydamas tik suurzgė. Visi tikrai reikšmingi veikalai griauna arba žudo savo kūrėjus, tai buvo jo tvirtas įsitikinimas. Keli tomai, sakė jis vėliau, keli tūkstančiai puslapių, ir jis nė trupučio neabejojo, kad tai bus tikrai paskutinis romanas. Rudolfas ketino pagaliau susidoroti su vadinamąja fantazija, kurią laikė kalta dėl literatūros mirties. Homeras fantazijos neturėjo, mėgo jis sakyti pompastiškai, o Dantės fantazija, nepaisant Pragaro ir Rojaus, irgi dar buvo saikinga. Fantazija Rudolfui buvo biurgeriška išmonė, į kurią, atėjus metafizikos

pabaigai, kiekvienas galėjo pretenduoti. Rašytojas, giriamas už fantaziją, jam buvo tuščia vieta. Girdi, fantazija reikalinga politikams, nes jiems reikia gražiai supakuoti savo melus, o rašytojui ji esanti tikras nuodas.

„Testamentas“ – taip turėjo vadintis romanas, tačiau aš nebuvau tikras, ar tai iš tikrųjų bus romanas senąja prasme. Keisti vaizdiniai, Rudolfo siejami su savo paties dažnai „pabaisa“ vadinamu veikalu, veikiau bylojo apie įvairialypę ir plačią esė, o paskutiniais metais vis didėjęs Rudolfo neprielankumas fiktyviems veikėjams, iš kurių privalome pasiimti tai, ką jiems įpūtė autorius, irgi nežadino lūkesčių, kad tai bus tegu ir kažin kaip nekonvencionalus romanas. Be to, per visus mano negausius, užtat ilgus pašnekesius telefonu prieš jo mirtį buvo justi vis smarkėjantis įniršis ant visų pasakojimo griovėjų, o dėl to darėsi dar sunkiau vaizduotis visus ligšiolinius romanus pranokstantį romaną. Jeigu jį būtų įmanu vaizduotis, sausai pasakė Rudolfas, man jo nereikėtų nė rašyti.

Dabar, sėdėdamas jo kambaryje, nežinojau nei nuo ko, nei kur pradėti. Pasimetęs, suglumęs paveldo tvarkytojas. Aukšta patalpa, kurios visos sienos buvo nustatytos knygų lentynomis, įtaisytomis net viršum durų staktos, žadino vėlyvųjų Viduramžių *studiolo* įspūdį. Ant kokliais išklotų grindų gulėjo aptriušę kilimai, o ant tų kilimų ir vėl buvo sudėtos knygų dėžės – vienos jau atplėštos, kitos dar net ne. Daugybė mažų staliukų aplink milžinišką rašomąjį stalą irgi buvo apkrauti knygų šūsnimis ir dokumentų segtuvais, iš jų virste virto laikraščių iškarpos ir rankraščiai. Iki pat lubų prirašytas

kambarys, visiškai pats savyje tveriąs, pats su savimi besisiejąs pasaulis, kuriame bet kokia tikrovė buvo sugerta ir sunaikinta. O kiekvienoje dar laisvoje vietelėje buvo prisirinkę daiktų, kurie, regėjosi, jau nuo amžių čia padėti, stiklo indų su plunksnomis ir džiovintomis gėlėmis, akmenų, medikamentų dėžučių, nebaigtas gerti vyno butelis su storu pelėsių kamščiu, nesuskaičiuojama gausybė nuotraukų, žaislų (prisukamos skardinės antytės, *made in China*), raktų, pamiršusių, kurioms durims jie tinka. Paketas *Magic Towels (put it in water for a short while, then it becomes a beautiful towel)* su Peliuko Mikio atvaizdais, greta – sumažinta Heraklio kopija amputuotomis kojomis. Kokie blankūs, neįdomūs ir negyvi atrodo tie niekniekiai, kai juos surinkusio žmogaus nebėra šalia. Rudolfo laikais šios atliekos buvo tokios pat vertingos, kaip relikvijos, kai kurios man buvo žinomos iš jo romanų, pavyzdžiui, senieji kompasai, kuriuos vienas jo veikėjų aiškina savo mylimajai, bet dabar – vien negyvi daiktai. Esama rašytojų, renkančių geležinkelio modelius arba stiklo rutuliukus, kurie kiekviename interviu įgyja perdėtai slėpiningą vaidmenį, tačiau po autoriaus mirties iškeliauja pas sendaikčių pardavėją arba sugrūdami į dėžę, į simbolinį karstą. Po dešimtmečių anūkas, atidaręs šią dėžę, stebėsis neatsistebės, ką paliko jo išgarsėjęs senelis: dramblio kaulo cigarečių kandikliai, seni akiniai, tušinukai iš Venecijos su aukštyn ir žemyn tingiai slankiojančia gondola.

Paėmiau į rankas mažulytę afrikietišką skulptūrėlę, nuogą vyrutį pernelyg didele galva su priklijuotomis, lyg burės atlėpusiomis ausimis. Jis stovėjo ant pateoramos su Nicos

vaizdais. Greta, drauge su aprašymu, gulėjo garamantų smaragdas, dykumų stiklas iš Libijos. Aprašyme tvirtinta, kad tas akmuo esąs iš lydyto smėlio. Daroma prielaida, kad daugiau nei prieš tris milijonus metų į dykumą šiauriau Egipte esančio Gilf Kebaro nukritęs meteoritas, ir smėlis ten išsilydęs į stiklą. Tutanchamonas turįs ant krūtinės tokios medžiagos skarabėjų. Paėmiau šviesų, skaidrų akmenį rankon ir pajutau, kaip karšta banga nuvilnijo man per nugarą. Rudolfas neva visados ėmęs į ranką tą akmenį, kai jam nebeateidavusi jokia mintis. Prisiminiau, kad jis baisiausiai džiaugėsi, gavęs jį dovanų. Liesti akmenį jam buvo šventas aktas, laiko užkariavimas.

Ne kitaip atrodė ir pats rašomasis stalas, tad negalėjai įsivaizduoti, kad prie jo kada nors rimtai dirbta. Tik toje vietoje, kur, galvai pernelyg apsunkus, pasiremiama rankomis, į visas puses išsivartęs popierių kalnynas buvo pavirtęs į plokštumą, ant kurios gulėjo vien plonas kartono aplankalas, o į jį, tvarkingai sulygintais krašteliais, lyg būtų tyčia rūpintasi, kad šiame chaose atsirastų ir lopinėlis tvarkos, buvo įdėtas pluoštas A4 formato lapų.

Atsisėdęs atsiverčiau aplankalėlį. Ten buvo dvidešimt du rankraštiniai, Rudolfo sunumeruoti eilėraščio variantai, chronologiškai sudėti, parašyti skirtingais rašalais, tušinukais ir pieštukais. Jo žaisminga rašysena (neįstengianti nuslėpti, kad jis daugelį metų domėjosi grafologija), visados buvusi rami, be jaudulio, tarytumei būtų tikra, kad pavyks sugauti mėginamą objektą ir iš tikrųjų įsivilioti į tinklą. Keistas staigių smailių kyšulių viršuje ir minkštų, apvalainų kilpų apačioje mišinys, tarytum šios rašysenos ilgai būtų buvę mokomasi

drėgname smėlyje. Paskutinys, pačiame viršuje padėtas variantas, datuotas tris dienas iki Rudolfo mirties ir jo pasirašytas, buvo dedikuotas man:

Skiriama M.

Vanagui pasakyk,
kad laikrodį man
po mirties sustabdytų,
o sakalas, mano bičiulis,
tegu perskelia ciferblatą,
iki jį žaibas kliudys.
Sakinys slypi
kiekvienoj bičiulystėj,
nepasakomas niekad,
niekad,
o niekad.
Taip buvo
ir su mumis.

Tebelaikydamas sustingusius pirštus ant popieriaus, pajutau, kaip mane užvaldo alsus liūdesys, nuo kurio man oda apsitraukė lyg kokia plėvele, kaklas pastiro, o alsavimas pasidarė paviršutiniškas. Pasalūnė liga, tykojusi manęs šiame kabinete. Tie keli žodžiai, kuriuos Rudolfas paskutiniais mėnesiais vis dėliojo ir perdėliojo, buvo jo paskutinis kūrinys, man skirtasis jo testamentas. Kodėl būtent man, juk paskutiniu laiku jis su manim kalbėjo tik telefonu, ir tai dar visados atžariai ir be jokio noro atsakinėti į mano klausimus?

Ilgi monologai, per kuriuos jis mėgino pateisinti savo gyvenimą ir rašymą. Negali gerai baigtis, tarė jis paskui ūmai, pats save pertraukdamas, jei pernelyg intensyviai imi save narstyti. Atrastas žmogus yra pražuvęs žmogus. Palikim jam tai, kas jame miglota, kas slypi patamsyje ir neiškelta į paviršių, ir neleiskime literatūrai viso to sugriauti.

Tai aš juk visados norėjau su juo pasišnekėti, tai dėl manęs tik kontaktas nenutrūko ir neišskydo, kaip išskydo jo ryšys su tokia daugybe jo draugų, nes jiems įgriso klausytis traškančios Turino tylos, stodavusios po Rudolfo monologų. Galbūt šiame apkūniame vyriškyje aukštyn stirksančiais plaukais dar vis tebetūnojo tasai keistai drovus, nerangus vaikas, su kuriuo mano kelias susikirto Berlyne, kai aš, ką tik baigęs spaustuvininko mokslus ir beieškodamas darbo, dairiausi nuomininko antrajam savo kambariui, nes nebeįstengiau vienas mokėti už visą butą. Kaip dabar suprantu, nebeįstengiau vienas nė susivokti pasaulyje. Man regėjosi paika ir nenuoširdu tikėti revoliucija, kuri mielai būtų mane išvadavusi nuo pamokslavimų pačiam sau, bet sykiu aš buvau ir gerokas bejėgis susitvarkyti su savimi. Pasaulis nenorėjo manimi rūpintis, aš nenorėjau rūpintis pasauliu, taigi reikėjo susirasti kokį palydovą.

Atsirado studentas, kalbąs kraupiu švabų dialektu, žodžiai jam biro iš burnos tik kiekvienas skyrium ir su didelėm pauzėm, filologas, Laisvajame universitete rašęs pas profesorių Emrichą darbą apie Kafką, apie Kafkos dienoraščius, kuriuos jis, man vakare grįžus namo iš atsitiktinių darbų, tyliu balsu skaitė, kol aš gaminau mudviem valgyti. „Rašytojai kalba smarvę“, tų Kafkos žodžių niekados nepamiršiu. Rudolfas

niekados valgio netaisė. Neįstengė ar nenorėjo net nueiti tų negausių pirkinių mudviejų liesoms vakarienėms, net vandenį ir vyną vienas gavau tampyti laiptais į šeštąjį aukštą. Jis buvo stačiai nepakenčiamai rimtas žmogus, kuris, kaip pats tvirtino, ruošėsi didžiam gyvenimui. Po vakarienės jis maloningai leisdavo man suplauti indus, o pats sėdėdavo prie virtuvės stalo, rūkydavo ir balsiai skaitydavo, nugrimzdęs į save, sulinkusia nugara, tik retsykiais vis atsidusdamas, lyg Kafkos dvasia būtų jame įsikūnijusi. Nuomos mokėti tasai viską juodais dažais tapąs revoliucionierius irgi neskubėdavo, nors gaudavo didelę stipendiją. Man pradėjus dėl to priekaištauti, į kaukę panašiame jo veide, būdavo, atsiranda išdykėliškas šypsnys, lyg aš būčiau koks turtingas miesčionis, kuriam vien pinigai galvoje. Kartą per mėnesį jis kviesdavosi pas mus savo draugus, – ir visados tada, kai žinodavo, kad aš turiu pakankamai pinigų parūpinti valgio. Tuomet jis būdavo nuostabus šeimininkas, gebąs užimti svečius ir besirūpinąs draugais, kuriems mane gyrė kaip malonų buto nuomotoją ir tobulą virėją. Kad iki galo suvaidinčiau šį ne savo noru pasirinktą vaidmenį, man buvo leidžiama naktį iš užeigos parnešti daugiau vyno, nes be jo būtų tekę pertraukti niekaip nesibaigiančias diskusijas apie revoliucines germanistikos permainas. Kita vertus, trumpai pasitraukti iš to pulko man visai patiko, nes klausytis jų ginčų buvo ir nejauku. Rudolfui įsismarkavus ir ėmus materialistiškai interpretuoti Gėtės eilėraščius, šiurpuliai man ėjo per kuprą. Subtilusis Kafkos skaitytojas ūmai, būdavo, tampa dogmatišku kietakakčiu, kuriam, kaip regėjosi, patiko, kad visi apstulbę jo klausosi. Apie laisvą, įtampų nevaržomą mąstymą, į kurį nertis jis man vis patarinėjo, tuomet nebebuvo kalbos.

Viena kuri iš daugybės Rudolfo apžavėtų bendrakursių, – jos, kaip nuolatinės viešnios, anuomet kiurksojo mūsų virtuvėje lyg seminarų kambaryje, – paskui likdavo ir nakvoti. Kitą rytą, man atsikėlus, o išsisėmusiam filosofui dar tebemiegant, Eva, Krista ar Dagmar, būdavo, jau vėl sėdi prie virtuvės stalo ir, pasirėmusi alkūnėmis, kaktą įkniaubusi į delnus, laukia, kol išvirs kava. Jos irgi neįstengė greta studijų imtis kokios nors veiklos ir taip išgyventi. Ypač Eva, vienturtė turtingų tėvų duktė, todėl galinti tikėtis nemenko palikimo, vertino mano dėmesį, išvaduojantį ją nuo būtinybės pačiai imtis iniciatyvos. Kai Rudolfas, apgynęs disertaciją, išvyko iš miesto, Eva pasiliko man, – negebėdama niekur pridėti rankos, tiesiog liko sėdėti prie virtuvės stalo, priešais save pasidėjusi užrašus darbui apie Veronezę, iki aš vakare, būdavo, pasirūpinu, kad ji nenumirtų iš bado. Man pačiam išvykstant iš Berlyno klotis Londone savo nesėkmės pamatų, Evos tėvai (tėvas – stambus „Siemens“ paukštis, motina – verslo tarpininkė), kad viskas būtų papraščiau ir jų dukters neblaškytų kraustynės, tiesiog perpirko butą. Dabar Eva yra profesorė Braunšveige, be didelės meilės ištekėjusi, o ilgas atostogas, ruošdamasi alinamam semestrui, leidžia Ibizoje, kur turi nuosavą *finca*. Retkarčiais, pirma paskambinusi man ir išklausinėjusi, kaip laikosi Rudolfas, ji irgi, būdavo, paskambina Rudolfui į Italiją, o šis tada tučtuojau skambina man, skubėdamas išlieti įtūžį, kad toji perdėm bedvasė Eva vis neduodanti jam ramybės. Visai nenutuokiu, kaip susiklostė Kristos ir Dagmar gyvenimai.

Paskutinis moteriškosios padermės narys mūsų pasyviojoje virtuvės įguloje paskui buvo Elza, duktė iš Lečės kilusio

vieno pirmųjų ir todėl paties federalinio prezidento pagerbto užsieniečio darbininko, kuris darbus pradėjo „Opelio“ gamykloje Riuselheime, o vėliau Zalcgiteryje atidarė picerija, netrukusią pavirsti visą Harcą apkėtusiu tinklu. Tėvas mirė neva neaiškiomis aplinkybėmis, o iš tikrųjų, kaip visi žinojo, dėl atsisakymo mokėti apsaugos mokesčius jį pašalino mafija; motina netrukus pasimirė iš sielvarto, picerijų tinklas buvo parduotas, pinigai nukrito į sterblę abiem dukterim, kurių viena investavo juos į delikatesų parduotuvę Miunchene, o antroji, Elza, – į pradedantį garsėti profesorių, už tas lėšas pirkusį visus dabar parudavusiomis nugarėlėmis mane supusius pirmuosius knygų leidimus. Ar Elza suprato, į kokią istoriją leidžiasi? Iš paties Rudolfo apie Elzą niekados negalėjai išgirsti nė menkiausio žodelio. Ji egzistuoja, pasakė jis sykį. O ir tais gana retais kartais, kai ji pati atsiliepdavo prie aparato, iš jos ne ką daugiau pavykdavo išpešti. Elza parašė dvi į daugelį kalbų išverstas studijas apie vieną ispanų eretikų sektą, ir tos studijos leido jai gauti dėstytojos vietą universitete, tačiau paskutiniais metais, Rudolfui pradėjus rieškučiomis žarstyti pinigus už romanus, apie ją nieko nebebuvo girdėti. Veikiausiai pagrindinė jos tarnyba buvo palaikyti švarą terasoje.

Ir čia buvo viskas? Kupstelis su dvidešimt keturiais trumpučio eilėraščio variantais? Jaučiausi lyg veržlėmis priveržtas prie krėslo, kuriame Rudolfas sėdėjo daugiau nei dvi dešimtis metų, prie to girgždančio baldo, kuris, vos man sujudėjus, siūbavo į visas puses, lyg nebenorėdamas ilgiau eiti savo tar-

nybos. Tik dabar man pradėjo aiškėti, kad Rudolfas paliko ne Elzą, ne savo romaną ar studentus, bet mane patį. Aš buvau paliktasis, – bent jau taip mėginau suprasti savo liūdesį. Su kitais jis pamažu atsisveikinėjo per visą savo gyvenimą, žingsnis po žingsnio, nepastebimai, bet vis dėlto juntamai apčiuopomis, po milimetrą, po milimetrą traukdamasis atatupstas iki paskutinės sienos, o paskui ir nebeatšaukiamai pradingdamas. Jo smelkimasis izoliacijon buvo kažkoks vaiduokliškas. Oriai ir kantriai judėjo jis uždaroje erdvėje, iš kurios neberado kelio ištrūkti. Juo smarkiau iki pasibaisėtinų mastų augo jo romanas, juo tikriau Rudolfas turėjo justi, kad neįstengs jo priveikti; Elza žinojo, kaip netoli jis bedugnės krašto, o studentai jau buvo apsipratę su faktu, kad nebepavyks jo pastverti. O mane jis paliko taip ūmiai, kad tai, matyt, jam pačiam buvo skaudu, kitaip jis nebūtų kelias savaites vis sėdęs prie to eilėraščio, nelyg anas lenkų rašytojas, tol gludinęs geležies rutuliuką, kol šis pagaliau tiko jo šautuvui, kuriuo jis tada ir nusišovė. Buvo visiškai akivaizdu, kad Rudolfas atidėliojo savo mirtį, iki jam tas eilėraštis galiausiai patiko, Rudolfas rašė, dailino ir taisė tą eilėraštį, plėšte plėšdamas jį iš mirties. Kodėl jis neparašė dar keturių dešimčių, keturių šimtų, keturių tūkstančių variantų, kodėl nedavė man daugiau laiko?

Bekylantį įniršį, dabar pamažu pradėjusį stelbti mano liūdesį, pertraukė kažkoks džeržgesys. Buvo lygiai aštuonios, vadinasi, Marta stovėjo už durų. Tačiau, nespėjęs atsistoti ir palikti įniršį su liūdesiu ant kėdės, aš jau išgirdau žingsnius koridoriuje, ir man tebebaigiant slalomą aplink knygų krūvas, Marta išdy-

go kambaryje. Lyg koks gyvis, pamaniau sau, žinąs visus saugius šio būsto urvelius, gebąs pasislėpti, iškilus grėsmei, bet išsyk atsirandąs, jei tik gali ką nors be pavojaus nusigvelbti. Marta rūkė. Matyt, nors tas buvo griežtai draudžiama, cigaretę ji užsidegė dar savo kabinete, prieš leisdamasi – įkandin dūmų – laiptais aukštyn, nes, vos atsiradusi kambaryje, išsyk suskato ieškoti peleninės, o neradusi jos užspaudė nuorūką į mėgintuvėlį ant rašomojo stalo, drauge su antru stovėjusį ten mediniame stove. Palaikiusi nykštį ant angos, iki stiklas nusidažė pieno spalva ir nuorūka užgeso, ji paskui vėl padėjo, jos akimis žvelgiant, akivaizdžiai nereikalingą indą į vietą. Man užėmė žadą, tiesiog pristigau žodžių, regėdamas, kaip pasitikėdama savimi ji tvarkosi su svetima nuosavybe – su savo šefo nuosavybe. Marta ir nė trupučio nenustebo dėl to, kad aš nustebau, taigi, norėdama tobulai užbaigti šį savo pasirodymą scenoje ir, kaip spėju, tikėdamasi mano aplodismentų, ji dabar, dar ir atsisėdusi į Rudolfo krėslą, kuriame aš pats ką tik sėdėjau, paklausė mane, ar aš turįs klausimų.

Aš neįstengiau susiorientuoti. Tiksliai nežinodamas, kaip išsidėstęs šis daugybę atšakų turįs butas, kuriame, žinia, ne kartą lankiausi, bet niekad negyvenau, klupinėjau patamsyje tarp šiurpą keliančių baldų, susikaupusių šioje buveinėje, ir, ilgai apgraibomis ieškojęs, pagaliau pataikiau į virtuvę, už kurios, tik per virtuvę pasiekiamas, buvo Rudolfo darbo kabinetas. Visuose pravertuose kambariuose mane pasitiko troškus kvapas, alsus nevėdintų patalpų kvapas, Rudolfo urkštyje net dar labiau sustiprėjęs, – viena vertus, todėl, kad čia nebuvo langų, o, antra vertus, dėl knygų, kurios, rodėsi,

net prakaituoja dulkėmis iš nuobodulio. Ir būtent Rudolfas, su amžiumi apie nieką taip nemėgęs kalbėti, kaip apie ilgus pasivaikščiojimus, į kuriuos dar ketino leistis, net apie žygį pėsčiomis, į kurį jis mane kvietė ir kuris niekados neįvyko, būtent Rudolfas, su skrupulinga atida žemėlapiuose tyrinėjęs kelius, kuriais po Turiną supančias kalvas vaikštinėjo Pavesė, ėjimu mėginęs vaikyti savo kvapą gniaužiantį liūdesį, būtent Rudolfas, vėlyvaisiais metais toks uolus gamtos puoselėtojas, su visomis savo žiniomis užsidarė šioje belangėje urkštyje, nors bute buvo pakankamai šviesių, tiesiog šviesos prisigėrusių kambarių. Jam buvo reikalinga absoliuti tyla. Pabaigoje svarbi tik ta viena dienos sekundė, kai nieko nebegirdi, nei malančių Didžiojo Triukšmo girnų, nei menkųjų, mirtinųjų triukšmų, nieko, ši akimirka bus tau atpildas už visa, ką gavai iškentėti, taip jis galėjo kalbėti ir taip iš tikrųjų kalbėjo, lyg norėdamas pasirengti tai vienai tylos sekundei.

Iš pradžių, pagaliau radęs elektros jungiklį, sustojau tarpduryje, nes nebuvau tikras, ar, niekaip specialiai neparagintas, turiu teisę lyg niekur nieko įžengti į šį kambarį, o paskui, kai slogus sausas kvapas pasidarė šiek tiek įprastesnis, palengva palei lentynas pajudėjau rašomojo stalo pusėn, vis baimindamasis, kad koks nors žmogaus balsas vis dėlto mane dar sustabdys, ir vis gąsčiodamasis, kai sunkios grindų lentos sugirgždėdavo lyg pro sukąstus dantis. Mažais žingsniukais, kone ant pirštų galiukų, kad tik nesutrikdyčiau šios celės tvarkos, pagaliau pasiekiau rašomąjį stalą, – tartum tyrinėtojas, po ilgo žygio per negyvenamus tyrus pasiekęs oazę. Dėkui Dievui, čia buvo krėslas, man lyg ir asmeniškai pažįstamas,

nes Rudolfas jį drauge su manim aptiko ir įsigijo vienoje Romos sendaikčių krautuvėje. Atsisėdau, atsargiai nusileidau į tą krėslą, ir likau jame sėdėti, iki pat Martai įžengiant.

Dabar Marta pakilo, norėdama, kaip pati pasakė, lyg Ariadnė surengti man trumpą ekskursiją po labirintą; tarpduryje ji taip arti praslinko pro mane, kad mudu neišvengėme sąlyčio. Dar tebesvarstydamas, ar šis trumpas, bet juntamas sąlytis buvo tyčinis ar netyčinis, išgirdau jos balsą jau iš geroko nuotolio ir, baimindamasis prarasti kontaktą, nusiskubinau jai įkandin. Čia turime Elzos darbo kambarį, tarė ji, bakstelėdama į vienas uždaras duris, čia valgomasis, bemaž niekados nenaudotas, nes Rudolfas labiau mėgo laikytis virtuvėje, čia miegamasis, čia mažasis salonas, svečių kambarys, Elzos miegamasis, didysis salonas, lyginimo kambarys. Galiausiai mudu sustojom prie geležinių durų, vedančių aukštyn į terasą. Marta turėjo nemalonią savybę įjungti ir čia pat vėl išjungti kiekvieną elektros jungiklį, pro kurį mudu žengėme, tad visą butą aš išvydau nelyg žaibo blyksniuose ir pabaigoje, vėl atsidūręs virtuvėje, buvau jau pamiršęs, kur koks kambarys. Ji mane sykiu ir vedė, ir klaidino, tad pajutau, kaip man tulžis tvenkiasi dėl šio triukšmingo ir savimi pasitikinčio padaro, kuris be jokio varžymosi ėmėsi valdyti ne vien institutą, bet ir asmeninį jo direktoriaus butą. Matant, kaip ji viską rikiuoja ir tvarko, negalėjai numanyti, kad vos prieš kelias valandas ji kapinėse atsisveikino su Rudolfu.

Beje, miegosite Rudolfo lovoje, pasakė ji dabar, vėl eidama tolyn parodyti man kambario, kurį jau buvo spėjusi ir parengti. Priežastį, kodėl aš, kaip būtų derėję, miegosiu ne

svečių kambaryje, ji tik švystelėjo lyg per petį: svečių kambaryje aš išdėliojau paliktuosius raštus, pasakė, kad galėtumėte ten ramiai darbuotis. Kaip pati tvirtino, ji nenorėjusi skleisti popierių ant Rudolfo lovos, jai tas pasirodę nežmoniška. Girdi, jau pakankamai pastangų jai prireikę išgabenti rankraščius iš Rudolfo lovos, kurioje, kaip ji mane patikino, paskutiniu metu jis labiausiai mėgęs dirbti. Kartais net visą amžinybę sugaišdavusi, beieškodama lovoje kokių nors Rudolfo peržiūrėtų tarnybinių raštų, o jis, kaip atramą pasidėjęs lentą, ramiausiai sau rašydavęs toliau.

Buvau vienintelė, turėjusi teisę įžengti į miegamąjį, jam tenai esant, pasakė Marta, kitus jis išsyk vydavo lauk.

Ūmai nejučiom prisiminiau kelionę į Tunisą, kurion mes su Rudolfu ir Elza leidomės aštuntojo dešimtmečio pabaigoje, norėdami pasprukti nuo šventinių Kalėdų dienų. Vos nusileidusiems po kraupaus skrydžio, mums buvo pranešta, kad dėl padidėjusių duonos kainų kilusios aršios demonstracijos ir kad mes būsime nugabenti į viešbutį, iš kurio laikinai negalėsime išeiti. Viešbutis buvo ne pajūry, bet vidury miesto, be kondicionierių ir restorano. Kambariu turėjom dalytis su amerikiečių pora – abu geologai, atsigabenę gausybę įrangos, užėmusios didžiąją ankšto kambario dalį. Sveikinantis Rudolfas buvo be galo malonus, tačiau jo santūrus prielankumas išsyk išgaravo, kilus klausimui, kas miegos lovoje, o kas – ant žemės, ant ten patiestų čiužinių. Kompromisas, rastas po begalinių ir ne itin malonių diskusijų, per kurias lemiamą vaidmenį vaidino fizinės priverstinai įkalintų žmonių savybės,

buvo toks, kad pirmąją dieną visais atžvilgiais išgulėtą lovą dalysis Rudolfas ir amerikietė geologė, Elzai ir amerikiečiui bus leista pasitiesti čiužinius prie kambario sienų, o man paskirta vieta lovos kojūgalyje. Antrą dieną privalėta keistis vietomis. Iš gatvės girdėjosi šūviai ir riksmai, visą naktį staugė policijos sirenos. Po trijų dienų grįžo rimtis, mes išsyk išskridome atgalios, o amerikiečiai iškeliavo į Pietus. Vėliau Rudolfas šį epizodą panaudojo antrajame savo romane, tik erotinis posūkis, pralinksminęs jo skaitytojus, buvo pramanytas. Kadangi per tas tris naktis nebuvau sudėjęs akių – iš dalies dėl baimės, iš dalies todėl, kad Rudolfas įniko kraupiai knarkti, – tai žinau, kad jokio intensyvesnio mylavimosi ten negalėjo būti. Visas tris dienas Rudolfas dirbdamas gulėjo lovoje, jis laikė lovą užėmęs. Tik tada, kai jis po vakarienės sukrovė indus amerikietės pusėje, įvyko tikras kivirčas. Iš įniršio persikreipusiais veidais geologai nubloškė Rudolfo pusėn lapelius, užrašų knygeles ir rašymo priemones, o plyšius, taip paženklindami ribą, apdėjo pailgais krepšiais su geologų instrumentais, net Rudolfui įkvėpusiais tikrą pagarbą.

Nejučiomis susijuokiau. Marta, visą laiką ėjusi bent žingsnį pirma manęs, klausiamai pažvelgė į mane: tikrai, patikėkite, iš tikrųjų buvau vienintelė, turėjusi teisę įžengti į miegamąjį, jam tenai esant.

6

Nuėjome į nedidelę tratoriją prie pat instituto. Apsilankymas terasoje ir pasimatymas su dabar jau bemaž visai nuplikusiu, daugiau ar mažiau aklu ir dėl progresuojančios artrozės vos bepasivelkančiu Čezare mane pernelyg smarkiai paveikė, kad būčiau priėmęs Martos siūlymą užsisakyti maisto, „ko nors kiniška“, į namus. Žūtbūt norėjau išeiti į gatvę. Šaižiai spygaujant paukščiams, Čezarė, vangiai vizgindamas, alsiai mosuodamas uodega, prišliaužė prie manęs, elgesiu rodydamas, neva mane atpažįsta, tačiau, vos prisilietęs mano rankos, išsyk susmuko ant savo rauplėtos plikos odos, daugiau nesiteikdamas į mane nė pažvelgti.

Atsargiai, jis baisingai dvokia, tarė pragmatiškoji ar tik pragmatiška apsimetanti Marta, palikdama mane vieną su apgailėtinai kriokuojančiu šunimi ir eidama paduoti pašaro ir šviežio vandens kitiems, iš dalies matomiems, iš dalies tik girdimiems gyviams. Girdėjau ją triūsiant anapus tankia siena sužėlusių augalų, bet negalėjau jai padėti, nes Čezarė su visu savojo liūdesio svoriu užvirto man ant kojų. Ar jis man kėlė užuojautą? Taip lengva pajusti užuojautą gyviams, nes juos ne iš karto gali perprasti. Tačiau Čezarė vis dėlto mane atpažino ar palaikė mane Rudolfu – ir viena, ir kita man buvo priimtina, tad akimirką aš pasijutau laimingas. Suraukęs karpom apėjusią kaktą jis tylėdamas pažvelgė į mane seniokiškomis garstyčių spalvos akimis – tikras mirštantis karalius.

Žodžiai man įstrigo gerklėje, net vaikiški užuojautos garsai neištrūko iš lūpų. Užtat plepūs augalai nesiliovė kalbėję. Sulig kiekvieno vėjo dvelktelėjimu imdavo kuždėtis palmės ir meldai, kurie, įtaisius rafinuotai gudragalvišką laistymo įrangą, terasoje itin gerai vešėjo. Keistas Rudolfo prasimanytas, o dabar paliktas rojus.

Vargšai gyviai, girdėjau murmant Martą, palikti jūsiškio vokiečio rašytojo! Bet dabar viskas pradės taisytis, tik turėkit dar menką truputuką kantrybės. Keistuolė Marta. Vos atsidūrusi netoli manęs, ji išsyk leido man justi, kad aš nieko nenutuokiu apie didžiąją tragediją. Ir kokia nauda man iš visų įgaliojimų, jei niekados neperprasiu dramos esmės?

Mane ėmė vis didėjantis nerimas, kas dabar bus su tais gyviais, bet ūmai Marta, atsidūrusi už nugaros, patapšnojo man per petį. Savo nerūpestinga maniera ji paragino mane drauge su ja eiti lauk iš terasos, kad gyviai gautų nuo mūsų pailsėti.

Argi ne Elza rūpinosi gyviais? paklausiau, kai mudu susilenkę stabtelėjom po stakta sunkių geležinių durų, skiriančių rojų nuo biurgeriškojo būsto.

Ak, Elza – daugiau šiuo klausimu dabartinėje situacijoje Marta nieko nepanoro pasakyti.

Valgiau ir gėriau daugiau, nei, tiesą sakant, pats norėjau, nes, viena vertus, buvau labai išalkęs, o, antra, nedaug turėjau progų ką nors pasakyti. Į kiekvieną mano trumpą klausimą būdavo atsakoma ilgu, pasitikėjimo savimi kupinu žodžių srautu, o jeigu aš, ko nors nesupratęs, imdavau toliau klausinėti, atsakymas išeidavo dar išsamesnis. Su nuožmiu prielankumu buvau įvesdinamas į Turino paslaptis.

Buvau kartą jau perėjęs visą valgiaraštį ir bebaigiąs gerti antrą butelį vyno, o mudviejų vienpusiško pašnekesio galo dar vis nebuvo matyti. Tiesa, dažnai net prieš savo paties valią aš taip godžiai gėriau visas tas nemandagias istorijėles ir visas begėdiškas paskalas, kad man net pačiam baugu darėsi. Retsykiais man rodėsi, kad žmogaus, apie kurį Marta pasakojo, aš niekados nepažinojau, paskui, vėl, būdavo, anapus jos žodžių užuolaidos sušmėžuoja desperatiškas veidas Rudolfo, nebyliais gestais raginančio mane netikėti viskuo, kas apie jį šnekama.

Pagrindinis klausimas, aišku, buvo, ar apskritai galiu ir kiek galiu pasitikėti Marta. Už gryną pinigą priėmus tai, ką ji – visiškai nesisaugodama ir be jokio emocinio santūrumo, be to, dar ir taip garsiai, kad jos skambus balsas be vargo pasiekė atokiausius žmonių prisėdusio restoranėlio kampus – pasakojo, Rudolfas jau seniai buvo atsisakęs projekto parašyti savąjį romaną. Tiesa, pasak Martos, jis kasdien knygą teberašė, pagamindamas tuos kalnus lapelių, kuriuos jai teko keliskart per dieną rankioti iš visų patalpų, kuriose Rudolfas dirbo, pirmiausiai kas rytą ir vakarą iš jo miegamojo, iš jo lovos, vis dėlto jai – ir, žinoma, kaip sakė Marta: ir jam – jau senokai buvo aišku, kad toji lapelių kartoteka niekados nesusidėstys į vientisą knygą. Kita vertus – ir tada, kaip nesyk per šį pašnekesį, vėl pasigirdo viena tų nemalonių, nederamų frazių, – jūs juk pakankamai gerai jį pažinojote, kad suprastumėte, jog Rudolfas, nors daugelis jo kolegų, ypač vokiečių, taip daro, knygos nebūtų skelbęs kaip įdomios lapelių kartotekos, kaip mėginimo išrasti naują žanrą. Jis rašė tuščiai.

Nieko neatsakiau į šią visažinės balsu pažertą tiradą – kaip ir į daugybę kitų, – ir, norėdamas, kad ji net iš mano mimikos nepajustų protesto, nugėriau didelį gurkšnį Pjemonto vyno. Ji ne tik buvo ką tik man pareiškusi, jog vokiškai moka kur kas prasčiau, nei aš itališkai, aš juk dar ir žinojau, kad kaip tik tos vokiečių autorių knygos, kurios priklausė jos niekinamajai, o Rudolfo, priešingai, vertintajai kategorijai, niekados nebuvo išverstos į italų kalbą. Aiškiai stengdamasi primesti savo nuomonę, ji kalbėjo apie tai, ko nežinojo, net negalėjo žinoti. Iš tikrųjų Marta akivaizdžiai buvo dar nesolidesnė, nei iš pradžių maniau, ir aš kuo nekalčiausiai ėmiau svarstyti, kaip Rudolfas, kurį abstraktus plepėjimas apie literatūrą galėjo užvaryti ant sienų, iškentė tokias totalias kvailystes. Martos akyse žibėjo kažkoks iššūkis, kurį, teisybė, vis, būdavo, išstumia didi nelaimė. Tačiau kokia? Man buvo jos gaila, nors pats pykau ant savęs už tokius jausmus. Ar Marta norėjo tik pasirodyti, kokia ji svarbi, ar duoti man, palikimo tvarkytojui, aiškų ženklą, kokioje perspektyvoje privalėčiau skaityti ir vertinti laukiamąją rankraščių krūvą? Ar Rudolfas kada nors darė užuominų, jog nebeįstengia susidoroti su medžiaga, o gal jis tegu nors vieną kartelį tarstelėjo, girdi, norėdamas paskelbti savo „pabaisą", turėsiąs išrasti naują žanrą, nes kūrinys vis dėlto esąs dar pakankamai įdomus žmonėms stulbinti? Įdomus, daugmaž įdomus, yra įdomių dalių, bet visuma nenusisekusi, taip jis šnekėjo, kalbėdamas apie knygas, jokiu atžvilgiu jo nedominusias. „Įdomu" reiškė kraupu, tikra kankynė, nuobodu, ir tas, kuris norėjo rodytis įdomus, literatūrai, pasak Rudolfo, buvo jau žuvęs. Menas privalo atsisakyti bet kokio

įdomumo, tvirtino jis, bet kokio efektingumo, jei tik šis slypi ne žodžiuose. Girdi, argi Beketo romanai įdomūs? O gal įdomus Adas Reinhardtas, vienas jo mėgstamiausių tapytojų? Apgailėtini menininkai, nieko negebą padėti ant svarstyklių, aišku, stengiąsi atsidurti greta įdomių žmonių. Rašytojai, kurie viešai susitikinėją su politikais ir apie tai rašą, norį rodytis įdomūs. Gal Renė Šaras pasisakė kada apie nėštumų nutraukimą, kvatodamasis rėkė jis tokiais atvejais į telefono ragelį, o gal Giunteris Eichas kišosi į Adenauerio mokesčių politiką? Ne, nenorėdamas mokesčių mokėti, jis išvyko į Austriją.

Kiekvieną sykį, iš Vokietijos raginamas pareikšti savo nuomonę už ar prieš kokį reikalą, Rudolfas telefonu klausdavo mano patarimo, nors devyniomis dešimtimis procentų buvo iš anksto aišku, kad jis atsisakys kaip nors solidarizuotis. Kodėl nerengiamos demonstracijos už ką nors? urgzdavo jis ant manęs, nors aš juk buvau tik prašymo perdavėjas. Dažnai pagaudavau save bemąstąs, jog pats turėčiau ką nors už jį parašyti, kad jis bent simboliškai pasirodytų dalyvaująs tam tikruose politikos įvykiuose. Šiaip ar taip, vėlyvųjų metų politinė abstinencija buvo itin ryški jo ultramarksistinės jaunystės pažiūrų priešingybė. Nors artimai bendradarbiavo su profesorium Emrichu, Rudolfas Laisvajame universitete buvo kairiosios germanistikos žvaigždė – žvaigždė baimę keliančios apsiskaičiusių fanatikų grupės, kuri, nors pati būdama kitų pažiūrų, atstovavo toms paikoms nuomonėms, apie kurias vėliau jai buvo nevalia net priminti. Apie tai niekados nebebuvo kalbama. Politika buvo kvaišų reikalas. Kita vertus, dėl įprastinio diskrecijos stygiaus tapo žinoma, kad didelės sumos

pinigų, kuriuos Rudolfas užsidirbo, sumaniai pardavęs savo knygų ekranizacijos teises, atiteko politinėms organizacijoms, o kadangi aš gana dažnai buvau tokių slaptų transakcijų pasiuntinys, tai nuolatos turėdavau visais šventaisiais prisiekinėti, kad nė žodeliu apie tai neprasitarsiu. Labiau nei maro bijojo jis sužadinti įspūdį, kad nori atrodyti įdomus.

Užtat Marta mokėjo darytis įdomi. Dėl to, kad Elza, kaip sakė Marta, „visiškai iškrito iš žaidimo“ (atrodė, lyg jai reikėtų kartojimu pabrėžti šią banalią frazę), dėl to, kad Elza visiškai iškrito iš žaidimo – o ji tą veikalą seniai nurašiusi ir neva viską dariusi, mėgindama atitraukti Rudolfą nuo bet kokio tolesnio darbo prie knygos, – ji, Marta, buvusi vienintelė, su kuria Rudolfas apskritai dar apie projektą šnekėjęsis, jei tik nekalbėsime apie mane, – juk aš šiuo klausimu bent telefonu vis dėlto irgi kartkartėmis persimesdavęs su juo vienu kitu žodeliu. Tiesą sakant, kaip mėgino įteigti Marta, mudu su ja buvome „Testamento“ bendraautoriai, ir ji dabar, regis, darydama prielaidą, kad savąjį vaidmenį aš gebu įvertinti, stengėsi deramoje šviesoje pateikti savo reikšmę. Marta norėjo sudaryti sutartį su manimi.

Buvau bežadis ir dariausi vis labiau bežadis, tik linksėjau mechaniškai, tik mechaniškai rūkiau ir gėriau. Jaučiausi tuščias, smelkte persmelktas ledinės tuštumos. Martos žodžiai su bildesiu krito į tą tuštumą lyg anglių krūva į tamsų rūsį. Sukaupęs paskutines pastangas, paprašiau ją pertraukti pasakojimą, sumokėjau sąskaitą, pakilau pavargęs ir svyruodamas lyg girtas ir, nespėjus jai visko pasiglemžti, atidžiai stebimas jos žvilgsnių, drauge su ja išėjau iš tratorijos.

7

Nenorėjau pabusti. Dorai nesusigaudydamas, kur esu ir kokiomis aplinkybėmis užmigau, rausiausi sopančiu kiaušu į išgulėto priegalvio duburį, apkabinęs rankomis sumaigytą priegalvį, gulėjau užsimerkęs ant pilvo, nors aplinkui girdimi garsai ir užuodžiami kvapai tiesiog įsakmiai vertė mane pagaliau liautis vaidinus komediją, kad manęs čia nėra. Gulėjau Rudolfo lovoje, ilgiau to nebuvo įmanu neigti. Miegoti toliau. Būtinai geidžiau miegoti toliau. Bet kiek tas „toliau" truks? Dar minutę! Sapnų draiskanos, tebesisukiojusios man galvoje, buvo kur kas labiau raminamos ir guodžiančios už tikrovę, kurios pulkai, jau pasiekę sąmonės pakraščius, nepaliaujamai artinosi prie josios centro, todėl aš, sutelkęs visą valią, tvirtai ketinau nuo jos atsitverti, – nors viskas, aišku, baigėsi tuo, kad aš pasidavęs klusniai atmerkiau akis. Turint galvoje jo dydį, raumeniui, judinančiam akių voką – net maratono bėgikų atveju – tenka didžiausias krūvis visame kūne. Išdėstęs sau šį nieko vertą pamokymą, pažvelgiau nelemčiai į akis.

Marta kaip tik kėlė aukštyn žaliuzes ir atvėrinėjo langus. Ant naktinio stalelio ji buvo pastačiusi padėklą su kavinuku ir prancūziškais rageliais. Du rageliai ir du puodukai, be lėkštučių; greta – keli palaidi cukraus gabaliukai. Tikėkimės, kad ji įdeda cukraus į puoduką, prieš pildama kavą, kaip ir

aš paprastai darau. Dėl akivaizdžių priežasčių pats aš niekaip negalėjau įsikišti į vyksmą, gėda laikė mane sukausčiusi tūkstančiais grandinių.

Jūs miegate dar kiečiau už savo bičiulį *Rudolfo*, tarė ji, man pagaliau vargais negalais pasiropštus aukštyn ir iki pat smakro užsitraukus čia antklodę atstoti turėjusią paklodę. Martos balsas. Tasai keistas konstatuojamosios intonacijos ir įsakymus skelbiančio organo mišinys, kuris man jau visą vakarą nepatiko. Laikas jums keltis – to ji nesakė, bet atrodė taip, lyg tą pati sau galvotų.

Suskambus Rudolfo vardui, išsyk galutinai išsibudinau. Argi Rudolfas nuolatos neaimanavo dėl nemigos, kurią, kita vertus, garbstė už tai, kad, greta laiką ryjančio ir žeminamo darbo universitete, dar apskritai gali tęsti literatūros triūsą? Privalai sistemingai treniruotis, kad mažiau miegotum, taip ne sykį patarinėjo jis man, kai aš imdavau skųstis, jog, be duoną man garantuojančio amato, nerandu laiko niekuo daugiau užsiimti. Girdi, per ilgai miegoti esą nesveika ir antikapitalistiška, trijų valandų turį pakakti. Aš pats mėginau imtis literatūrinės veiklos, parašiau kelias esė, pelniusias man šiokį tokį pripažinimą literatų sluoksniuose, tačiau visos pastangos parašyti romaną baigėsi tuo, kad galiausiai radosi kokia kompromisiška noveliukė ar fragmentas, niekad neviršijąs penkių dešimčių puslapių. Romanai man žlugo dėl to, kad jaučiausi pernelyg pavargęs ir dar dėl gėdos jausmo. Dėl mano gilaus gėdos jausmo apskritai ką nors skelbti, ką nors viešinti; lygiai taip aš niekados nesupratau, kodėl turėčiau Dievui pasakoti tai, ką jis garantuotai žino. Verčiau nieko

nesakyti. Arba, jei sakyti – tik paslapčiomis. Verčiau nebyliai dėkoti. O nuovargis buvo kaltas dėl to, kad aš liaudavausi domėjęsis savo istorijų personažais, kurie paskui, po dviejų dešimčių puslapių, atrodydavo palikti vieni, pasijusdavo palikti vieni ir galiausiai kažkur ištirpdavo. Išnykdavo ore. Leisdavosi kažin kur, ėjo ten savuosius žlugimo mokslus ir nebegrįždavo. Jų nelemtis man buvo nemaloni. Todėl dažniausiai džiaugiausi, kad jų nėra šalia manęs. Jie liaudavosi manimi pasitikėję. Vakarais būdavau pernelyg nugeibęs, kad šaukčiausi juos grįžti į centrą, taigi leisdavau jiems pabėgti. O Rudolfas visados tvirtino tik po vidurnakčio pradedąs rašyti ir tik saulei patekėjus, tada jau terasoje pas savo gyvius, padedąs paskutinį tašką. Septynias ar aštuonias valandas viename daikte privalai nepaleisti savo personažų iš akių, kitaip jie pradeda paikioti ir palieka tave vieną bėdoje, sakė Rudolfas, visados su didžia pagarba kalbėjęs apie trumpą dienos laiką, darbui skirtą Tomo Mano, kurio šiaip jis nelabai tevertino. O dabar, pasirodo, Rudolfas, jei tik buvo Martos teisybė, miegodavęs kietai ir ilgai. Ūmai vėl prisiminiau vieną istoriją, kurios irgi negalėjau iki galo parašyti, nes herojus, jei tik taip galima pasakyti, neberado kelio į namus. Tai buvo tikra vieno dėdės istorija: jis, gelbėdamasis nuo nemigos, įsitaisė bėgti maratoną ir nebesugrįžo iš vieno bėgimo aplink Egipto piramides. Esama nuotraukų, kuriose jis dar matomas minioje, o paskui jis pradingo, amžiams pragaišo. Kadangi gyveno vienas, mūsų šeimai teko visai vienai jo gedėti.

Marta atsisėdo ant lovos krašto, įmetė gabaliuką cukraus („Kaip vakar vakare? *Rudolfo* rytais visados imdavo du!") į

vieną iš dviejų mažų, rudų espreso puodelių ir įpylė kavos. Kadangi aš nerodžiau ženklų ketinąs stverti ragelį, ji, sudraskiusi ragelį į gabaliukus, ėmė brukti juos man į ranką, stačiai kimšte juos kimšo, tad man nieko daugiau nebeliko, kaip atsikąsti to trupančio kepinio – kurį šiaip, jeigu be įdaro, aš mėgstu, tik ne lovoje valgyti, – o efektas, kaip ir reikėjo tikėtis, buvo tas, kad netrukus ant paklodės atsirado trupinių vainikas, Martai, savo ruožtu, davęs, regis, geistą progą skubiu tapšnojimu nuvalyti mane. Veikiausiai tokio atidos gesto ji bus išmokusi su Rudolfu.

Parengiau jums tris darbo stalus, tarė Marta. Štai šitą – čia ji parodė į siaurą, tamsiai beicuotą stalą palangėje – rašomąjį stalą svečių kambaryje ir rašomąjį stalą jo kabinete, institute. Be abejo, galite naudotis ir stalu terasoje, nuo dešimtos, kai merginos baigia šerti gyvius. Viena jų pasilieka iki antros ir prižiūri augalus, bet tas jums netrukdys. Esu priversta prašyti, kad nesinaudotumėte Elzos darbo kambariu. Nieku gyvu nenorime, kad popieriai susimaišytų. Čia – ji parodė į tvarkingai sukrautą kartoninių dėžių krūvą – sudėjau jums tą palikimo dalį, kurią Rudolfas, dar gyvas būdamas, pats sutvarkė, nuo jos galėsite pradėti. Visa kita parodysiu jums vėliau.

Marta skubėjo, nes, kaip pati sakė, turėjo pasirūpinti studentais, kurie jai apačioje „jau laužią duris“.

Tylėdamas likau sėdėti Rudolfo lovoje, kol ji išėjo, ir pasilenkęs dar pasiklausiau, kaip trinktelėjo buto durys. Vos išgirdęs duslų dunkstelėjimą, šokau visiškai nuogas, kaip tik dabar persigandęs pastebėjau, iš patalo ir puoliau prie durų užsklęsti jų iš vidaus. Nuo to momento, kai pravėriau akis,

jaučiau – matyt dėl prasto praeitos nakties vyno – deginamą norą šlapintis, tad, ieškodamas vonios kambario, puoliau lakstyti po tamsų, tykų butą, pro šešėlyje stovinčius veidrodžius, sušvelnintai atspindinčius mano pažaliavusį veidą, kol pagaliau, atidaręs ir vėlei uždaręs kokį tuziną durų, radau, ko ieškojęs.

Ilgai man neteko mėgautis vėsia tamsiai mėlynomis plytelėmis išklotos vonios ramybe, nes dabar iš tos pusės, iš kurios ką tik buvau atėjęs, pasigirdo kažkoks lyg sprogimo trenksmas ir į paukščių čirškesį panašūs riksmai. Tą triukšmą, kaip greit paaiškėjo, kėlė dvi tailandietės merginos; joms, atsirakinusioms spyną, užnerta grandinė neleido įeiti į butą. Sumurmėjusios *buongiorno* ir praėjusios pro mane į virtuvę, jos be jokių komentarų paliko mane bestovintį su strėnas juosiančiu rankšluosčiu, o man dar tebespaudžiant rankeną ir be žado tebežvelgiant joms įkandin, suskambėjo visai greta manęs ant stalelio padėtas telefonas. Marta. Ar aš įsileidęs merginas. Taip. Ar aš jau pradėjęs darbuotis. Ne. Ar man nesanti reikalinga jos pagalba? Ne. Tada iki.

Apgraibomis sugrįžau į Rudolfo miegamąjį ir, norėdamas nusiraminti, vėl atsiguliau į lovą. Be jokio atokvėpio prabėgusi paskutinė para, tiršta man neįprastų įvykių seka, nesustabdomas Martos žodžių srautas, nesuprantamos aplinkybės, kaip aš atsiradau šioje lovoje, manęs laukianti reikšminga užduotis įvykdyti Elzos prašymą ir peržiūrėti bei įvertinti Rudolfo literatūrinį palikimą, ūmumas, su kuriuo leidausi į kelionę, ir skuba, su kuria buvo laukiama manęs atvykstant, kai Elza, praėjus dviem dienom nuo Rudolfo mirties ir likus trim die-

nom iki jo laidotuvių, patyrė šitą kol kas aiškiau nenusakytą, bet akivaizdžiai į rimtą krizę pavirtusį priepuolį, – tie ir kiti klausimai ir rūpesčiai kėlė tokį sąmyšį mano veikiausiai pernelyg sieringo vyno nuniokotame kiauše, kad aš nusprendžiau, jog tik gulimoje padėtyje pavyks jį priversti ką nors blaiviai sumąstyti.

Tačiau ir tas man buvo neįmanoma. Negalėjau gulėti. Taigi vėl nušlepsėjau į vonios kambarį Rudolfo (o gal Elzos?) dantų šepetuku išsivalyti dantų, nes savo bagažo dar nebuvau parsigabenęs iš netolimos geležinkelio stoties saugojimo kameros. Mano mirusio bičiulio dantų šepetėlis. Dr. Besto pagamintas raudonas, sumaigytas, daug kelionių patyręs daiktas, nemaloniai braižęs man dantenas. Prisiminiau, kaip kankinausi dėl to, kad Rudolfas, jo šepetėliui pasidarius nebetinkamam, nesukdamas sau galvos, naudojosi manuoju ir net, man priekaištaujant, kelias dienas sugaišdavo, kol įsigydavo naują. Svarbiausia, kad jis turėjo koktų įprotį šepetėliu šveisti ne tik dantis, bet ir liežuvį, šalindamas nuo jo tirštas gleives, susikaupiančias dėl prasto maisto ir nesaikingo rūkymo. Tas gleives iš šepetėlio įmanu buvo pašalinti tik specialiu tirpalu, ir kantrybės neturėjęs Rudolfas su malonumu tą darbą palikdavo man. Sadistinius polinkius – jų Rudolfas anuomet tikrai turėjo – mano atvirai rodomos kančios tik dar labiau kurstė, ir juo daugiau somatinių padarinių mane regimai kamavo, juo aršesni darėsi jo skaudinimai ir gėlimai. Egzaltacija, su kuria jis narstė mano neva miesčionišką charakterį, užgauli arogancija, su kuria jis paskui, būdavo, man įteikia naują šepetuką, kad galėčiau daugiau nebekišti į burną

senojo ir jo išniekintojo, – toji sadistinė energija paskutiniais metais buvo apsilpusi, bet niekados visai nepradingo. Rudolfas, pavyzdžiui, galėjo, mudviem kalbantis telefonu, pagal visas meno taisykles kankinti mane, priekaištaudamas, kad aš, girdi, kabinąsis į gyvenimą, mėginąs jame kurti tvarką, o jis kybąs viršum bedugnės ir šaipąsis iš bet kokios tvarkos, kuri tesanti vien iliuzijų teatras. Paskutiniu metu jis man retsykiais prikišdavo, girdi, aš mėginąs jį šnipinėti savo telefono skambučiais. Nori sužinoti, ką aš mąstau, jis rėkdavo į ragelį, kad galėtum mane valdyti, bet aš nieko nemąstau!

Dabar aš, gyvasis, laikiau jo šepetuką tarp dantų ir, putoms drimbant nuo lūpų, klausiausi jo ironiško komentaro: Taip, taip, tau, gyvenimo šaunuoliui, nieko nereiškia rytą atsikelti, žiūrėti į save veidrodyje, kišti burnon mano dantų šepetėlį, o paskui smagiai sau pradėti dieną, nors man jau kirmėlės graužia mėsą nuo kaulų.

Kaip dažnai esti svetimuose butuose, viskas vyko lėtai, pernelyg lėtai. Be tikslo vaikštinėjau pirmyn ir atgal, klausiausi garsų, žvalgiausi pro langą, stebėjau dykinėjančius balandžius, pamiršau kavą, kuri vos nesusprogdino ankšto indo, gavau aušinti aparatą po čiaupu, o paskui vėl iš naujo dėti kavą ir pilti vandenį. Kurgi tie puodeliai, kur laikomas cukrus, kodėl niekur nėra šaukštelių. Teroristinė buitis svetimuose butuose naudojasi visa savo galia. Pagaliau, po viso nereikalingo triūso ir slampinėjimo vėl atsidūręs Rudolfo miegamajame, paklojęs lovą ir apsirengęs (nors ir dūmais persmirdusiais vakarykščiais drabužiais), dabar jau ir šiek tiek apsiraminęs, galėjau atsidėti kartoninių dėžių kalnui, – jos,

aprašinėtos pažįstama Rudolfo rašysena, užėmė didelę dalį dešiniojo pasienio. Šešiasdešimt keturios dėžės, tvarkingai sudėtos viena ant kitos, apatinių briaunos dėl jas slegiančio svorio jau ir truputį įlinkusios. Sutvarkyta pagal projektus, laiškus, mestus ir užbaigtus veikalus, dokumentus. Mintis, kad gausiu peržiūrėti tokią gausybę popieriaus, anaiptol manęs nenudžiugino. Realybė tveria ne bylose, jos neįmanoma išskaityti iš senų raštų. Pradedančiojo autoriaus nekaltybė, judėjimas pirmyn apgraibomis, brandaus rašytojo jausmų galybė, krizės ir ilgos pertraukos – visa tai supakuota stovėjo priešais mane. Rašytojo gyvenimas. Nuo ko turėjau pradėti?

Kaip tik susirengęs susižvejoti pirmąją viršutinės eilės dėžę, išgirdau tipenimą vienos tailandiečių, pašnibždomis sučiauškėjusios man lyg ir linkėjimą geros dienos ir kone be garso pradingusios. O man dar nė nespėjus išsitraukti popierių iš kartoninio karsto, durys vėl atsidarė ir pasirodė Marta, panorusi asmeniškai patikrinti, ar aš bent kiek pasistūmėjęs į priekį.

Šioje dėžėje nedaug ką terasite, pasakė ji, prabėgomis dirstelėjusi man per petį.

Jos artuma buvo kone neištveriama. Negi nuo dabar jau visados, norėdamas dviese pasišnekėti su mirusiu bičiuliu, būsiu jos stebimas? Kaip Rudolfas, – bendraudamas su kitais, jis buvo linkęs net į perdėtą diskretiškumą ir distanciją, – galėjo pakęsti šitą sijonuotą feldfebelį? Nejučia prisiminiau vargšą Peterį Kyną, kuris, mėgindamas tyčiniu artumu išsipirkti šiek tiek erdvės, vedė savo valdingą ir bjaurią namų šeimininkę, ir jo mėginimas, be abejo, buvo kraupiai nesėkmingas. Rudol-

fas mėgo šį romaną, apie Peterį Kyną kalbėjo kone kaip apie artimą bičiulį. Juo ilgiau, Martai bestovint man už nugaros, dėbsojau į pravirą dėžę, juo smarkesnis mane ėmė noras su visomis tomis dėžėmis sprukti į Vokietiją, slapčiomis sugrąžinti Rudolfą į tėvynę. Turėjau išplėšti į pilką kartoną supakuotąjį gyvenimo triūsą iš rankų tai moteriai, išgelbėti jį nuo tos moters įtakos, paslėpti nuo jos akių.

Tarytum būtų numaniusi, kad aš tučtuojau vėl užvošiu dangtį ant ką tik dienos švieson ištrauktų dokumentų, Marta ryžtingai stvėrė dėžę už šono ir paprasčiausiai ją apvertė, tad visas turinys šlumštelėjęs pasklido priešais mane. Jos gestai buvo kažkokie nešvarūs, perdėti.

Juk matote, nieko ypatinga, pasakė ji, atlikdama šią į užpuolimą panašią akciją, nieko, kas galėtų dominti ateities kartas.

Kaip įmanydamas skubiau prispaudęs abiem rankom krūvelę popierių, kad ji savo nagais negalėtų jos dar ir į šalis iškapstyti, ėmiau Martą maldauti, kad ji pagaliau leistų man pradėti darbą.

Jeigu darbuositės tokiu greičiu, galite dar šalia pripakuoti ir savąjį palikimą, nusijuokė ji man tiesiai į veidą, *Rudolfo* pasakojo, kad jūs iš neryžtingumo pats nepradėjote rašyti. Tačiau po valandos turėsite informuoti universiteto prezidentą, ir jeigu iki tol būsite peržiūrėjęs tik štai šiuos senus kelionės dokumentus, jis pradės abejoti jūsų kompetencija.

Kompetencija – kaip aš nekenčiau to žodžio. Tačiau iš tikrųjų buvau pažadėjęs informuoti prezidentą apie palikimą, nes universitetas drauge su miestu paskelbė esąs pasiryžęs visus popierius sukaupti dar steigsimame specialiame, vien

Rudolfo veikalams ir jo veiklai skirtame archyve. Todėl Elza mane, kaip vieną geriausių jo kūrybos žinovų, ir pasiūlė paskirti palikimo tvarkytoju, kurio pateikta informacija turėjo lemti, ar palikimas liks Turine, ar iškeliaus į Vokietiją, kur apie savo pasiryžimą jį perimti išsyk po Rudolfo mirties signalizavo, pirma, Marbacho archyvas, o, antra, jo gimtinės burmistras. Veikiausiai nei Marbachas, nei gimtinė nė neįsivaizdavo, kokios apimties tas palikimas yra, nes su dviem ar trim dešimtim dėžių, paprastai liekančių iš rašančio žmogaus gyvenimo – rankraščiai, laiškai, užrašų knygelės ir dokumentai, – čia negalėjai išsiversti. Rudolfo maniakiškas rašymo įniršis drauge su jo išrašais sudarė tokį popierių korpusą, kad jis veikiausiai užpildys kelias patalpas, be to, savaime suprantama, jo kūrybos dalis buvo ir biblioteka. Atskyrus biblioteką, popierius galėjai tiesiog sunaikinti, jie buvo suprantami tik bendrame sąryšyje. Pavyzdžiui, greta didelės apimties skriptų apie „Paskalio patologiją“, būta atskirų lentynų su jo rinkiniais apie „priešiškumą“, „godumą“ ir „gėdą“; apie šiuos fenomenus, kuriuos laikė iškalbingesniais už „visuomenę“ ar „ekonomiką“, Rudolfas ketino rašyti didelės apimties monografijas, pasibraukytos fotokopijos, diktuoti pasažai ir ranka rašytos pastabos gulėjo sudėtos greta daugiau nei šimto knygų kiekvienai temai. Medžiaga daugybei didelės apimties raštų tomų, kurie ūmai iškilo man prieš akis, mano parengti, su išsamiais mano pabaigos žodžiais.

Universiteto vadovybė, kalbėdamasi su Elza praslinkus dienai po Rudolfo mirties, apdairiai nurodė, kad popieriai, esą

abiejuose tarnybiniuose kabinetuose, universitete ir institute, iki bus atliktas jų juridinis patikrinimas, priklausą Italijos valstybei, o Elza, susijaudinusi ir prislėgta, dėl to neprotestavo. Visai neišmanydamas Italijos įstatymų, reguliuojančių valstybės tarnautojų padėtį, be to, ir anaiptol neketindamas gilintis į šią sudėtingą materiją, pasiūliau Elzai abi patalpas kol kas laikyti užrakintas. Viena vertus, argumentavau aš, ji turinti džiaugtis, kad viešas domėjimasis Rudolfo palikimu esąs toks ryškus – nors tai mane, ypač kalbant apie Italijos pusę, stebino, nes Rudolfas, kalbėdamas su manimi, kaip įmanydamas taršė universiteto vadovybę, – o, antra vertus, mes privalą bet kokia mada neleisti, kad tie popieriai iš jo kabineto, kurie neturėjo nieko bendra su universiteto reikalais, patektų į netinkamas rankas. Be Elzos sutikimo šiose kurioziškose grumtynėse dėl palikimo išvis nieko negalėjai nuveikti, bet kas nutiktų, jeigu Elza dėl priežasčių, apie kurias aš nedrįsau nė pagalvoti, visiems laikams liktų prikaustyta prie patalo, – jau nė nekalbant apie kitus galimus raidos variantus? Kad ir kas nutiktų, aš Martos akivaizdoje nebyliai ir šventai prisiekiau sau, kad pokalbis su prezidentu turės vykti prie keturių akių ir kad aš ta proga pareikalausiu leisti man dirbti savo darbą iki pat galutinio sprendimo be pašalinės priežiūros. Tegu man atiduos visus raktus, daugiau jokių pusryčių į patalą, visiška vienatvė.

Gal išvirti jums kavos? paklausė Marta, matyt, turinti veido išraiškos ir minčių skaitytojos diplomą, o paskui: Ar norėsite prezidentą priimti apačioje, mano kabinete, ar šičia?

Šičia, atsakiau taip ūmiai, kad man net pačiam nejauku pasidarė, ir kaip tikras palikimo tvarkytojas bakstelėjau pirštu į priešais mane gulinčius dokumentus. Malonėkite, čia ir niekur kitur.

Bene, suskambo dviskiemenis Martos atsakas. Ir prieš eidama į virtuvę išvirti man šviežios kavos, ji pataisė lovą, nes, kaip aiškiai pati sau patyliukais sumurmėjo, prezidentui juk nėra reikalo žinoti, kokie žmonės nakvojo šiame patale.

Apsimečiau neišgirdęs, nors kone sprogau iš vidinio jaudulio, ir tik tada, kai Marta išėjo, pašokau nuo kėdės ir pasileidau rėkdamas ir plūsdamas ją per visą prieblandoje skendintį butą. Šita visažinė ir arogantiška moteris, kaip tinkama gebėjusi valdyti mane ir mūsų pašnekesį, jos pasipūtėliškas elgesys ir užgaulios užuominos sužadino man baisingą įniršį. Esu pernelyg švelnus, pernelyg patiklus, pernelyg naivus ir per mažai įžūlus su šitais šilto ir šalto regėjusiais institutų darbuotojais.

Kita vertus, ji, be abejo, buvo teisi. Mat jeigu aš ir toliau taip leisiuosi visur vadovaujamas, tai per tas kelias man duotas dienas vargu bau spėsiu viską dorai peržiūrėti, taigi ir negalėsiu nieko nuspręsti.

Vadinasi, reikia apsiraminti, reikia išlaikyti ramybę, reikia pradėti darbą.

8

Negalėjau atsisėsti. Man tiesiog buvo neįmanoma įsitaisyti mirtinai nusėdėtame Rudolfo krėsle. Visa jo nelemtis, visas jo veržimasis į nelemtį buvo susigėręs į tą sėdynę, ji tebebuvo šilta nuo grynos nelemties. Mintis, kad, sėdėdamas šiame krėsle, nervingais pirštais peržiūrinėsiu popierius ir galbūt ką nors rasiu, padarysiu kokį nors atradimą, man regėjosi lyg nederamas kišimasis, įžūlus išniekinimas. Kadangi apie Rudolfo gyvenimą žinojau tik juokingai menkutį fragmentą, kiekviename popierėlyje turėjo rastis koks nors atradimas. Ką jis valgė, kur buvo apsistojęs, ar važiavo jis pirmąja klase? Ką sutiko, kas jam krito į akis? Kada tiksliai prasidėjo jo kelionė vienatvėn, kada jis susidėjo su Paskaliu prieš draugus? Ar rasiu kokį prisipažinimą? Prisipažinimai aiškiausi tuomet, kai yra atšaukiami, pasakė kartą vienas Rudolfo garbinamas elgeta. Ir ką Rudolfas būtų daręs, jeigu jam būtų buvę pranešta, kad jis turįs dar dešimtį dienų pats sutvarkyti savo palikimą? Prieš kelerius metus būčiau dar sakęs, kad Rudolfas būtų viską sunaikinęs, išmetęs, sudeginęs. Taip, sudeginęs: tada greta urnos su jo pelenais būtų buvę galima pastatyti urną su jo palikimo pelenais, o į vidurį – jo literatūrinę kūrybą. O biblioteką būtų perleidęs pažįstamam antikvarui, kad ji ištirptų, pasidarytų neregima tarp visų kitų palikimų.

Ir kokia vis dėlto kraupi užduotis buvo man patikėta? Negi nebuvo kitų, galėjusių įgudusia akimi nuspręsti, kur pe-

lai, kur grūdai? Argi ir dabar dar nebuvo galimybės eliminuoti asmeninius daiktus, laiškus, pašto atvirukus ir prabėgom pareikštus prisipažinimus? Imti juos ir išmesti? Pažinojau kartą rašytoją, kuris, baigęs knygą, visus variantus, apmatus, užrašus, korespondenciją ir panašius dalykus, sukimšęs viską į plastiko maišelį, mesdavo į šiukšlių konteinerį. Kartą, kaip tik šiukšlių vežimo dieną, į atmatų dėžę jis netyčia kartu sumetė ir savo dukters egzaminų darbą, todėl visi jo draugai lyg kokie vilties nebetekę Pietų Amerikos skurdžiai gavo vaikštinėti po Getingeno sąvartyną, iki jie pagaliau rado ne tik kraupųjį dukters darbą apie Floberą, bet ir keistus rašytojo užrašus, susijusius su romanu, iš kurių be jokių abejonių aiškėjo, kad jis savo knygos sakinius pažodžiui skolinosi iš įvairiausių kitų rašytojų. Tam, kuris bent kartą buvo Marbacho saugyklose, kuris regėjo tą milžinišką kartoteką, tą išvešėjusią tvarką, sukurtą viršum netvarkingų gyvenimo istorijų, – tam, pirmiau už visus racionalius samprotavimus, turi kilti abejonė, ar visa ši popieriaus gausybė privalo būti saugoma. Visi tie žlugimai. Visi pralaimėjimai, dabar prieinami vujaristinės filologijos akims, kurios kuo skubiausiai puls prie jų, trokšdamos jais užpildyti disertacijas ir nuobodžius namų darbus. Kodėl esama rašytojų, bet ne vadinamųjų paprastų žmonių archyvų? Danilas Kišas, Paryžiuje pasimiręs serbas ir vienas jaudulingiausių mano kartos rašytojų, parašė istoriją apie Švedijoje įkurtą archyvą, kuriame saugomos visų nežinomų žmonių gyvenimo istorijos, šiaip neaptinkamos jokiuose leksikonuose. Taip pat ir nelaiminga jo paties tėvo istorija. Nepamirštama istorija, tykiu balsu primygtinai teigianti, kad kiekvienas paskiras gy-

venimas yra reikšmingas ir todėl negali būti pradaiginamas po mirties. Viena liūdniausių ir gražiausių pasaulio literatūros istorijų, nes su didžia meile aprašo tai, ko nėra, ir ko, nepaisant visų modernių pastangų niekam neleisti pragaišti, niekados nebus. Penkiasdešimt procentų žmonių pamirštami jau antrojoje kartoje, likusieji – trečiojoje. Kai kurie išgyvena, virtę gatvių vardais. Danilo Kišo tėvas mirė kraupiai, ir be tų prisiminimų apie jį, kuriuos užrašė sūnus, daugiau nieko nebeliko, net kapo akmens.

Visiškai išsekęs, abiem rankom sunkiai pasirėmęs į stalą, pamėginau atkištais nykščiais praskleisti priešais gulinčią popierių krūvelę. Kokia fatališka tvarkos meilė suvedė čia jus daiktan, klausiau lapelius, dabar pamažu pradėjusius atskleidinėti savo paslaptis. Sąskaita už gėles, išsiųsta Vokietijon. Skiautelė su tokiomis eilutėmis: „Skrydis padangėmis? Kritimas: kiek kartų įmanomas per gyvenimą? Viena vertus, saugumo ir teisingumo, antra vertus, grožio troškimas gimdo dievus. Niekados neužrašytų, tačiau pamąstytų idėjų autorinės teisės. Svarbu vien tai, *su kuo save painioji.* (C.) Tiems, kurie nemirtingumu netiki, nemirtingumo ir nėra. (B.) Persimokymas – iš poetų į rašytojus."

Paskui keli vieno Halės doktoranto laiškai, labai mokyti ir pamokomi, tarytum Rudolfas nebūtų įstengęs visiškai patenkinti jaunojo ponaičio reikalavimų. O galiausiai – radinys.

Tai, ką dabar skaičiau, turėjau skaityti, mane tiesiog verste privertė atsisėsti į Rudolfo krėslą, kad galėčiau skaityti Ru-

dolfo akimis, ir lyg niekados nebūčiau mąstęs apie tai, kad brovimasis į privataus gyvenimo neliečiamybę yra vienas pačių blogiausių, nors mūsų ir kasdien daromų nusižengimų, puoliau prie pirmojo laiško iš dar vieno konvoliuto, dabar atsiskyrusio nuo krūvelės. Evos rašysena, jokios abejonės, tai buvo Evos rašysena. Keistai raizgi ir kampuota rašysena tos pačios Evos, apie kurią Rudolfas tvirtino niekados daugiau nebematęs ir, išskyrus kelis nekenčiamus skambučius telefonu, daugiau kaip tris dešimtmečius „ničnieko" apie ją negirdėjęs; „dėkui Dievui", kaip ūmai visiškai tiksliai prisiminiau, „nes galą gaučiau, dar sykį į jos pinkles patekęs." Su amžiumi jis, teisybė, dažnokai prašė mane pranešinėti jam žinias apie „senąsias vištas", ir aš jam, kur nors kokį jų rašinį perskaitęs, būdavo, pranešu, kartais net pasiunčiu kokią laikraščio iškarpą, kurią jis tada galėdavo sarkastiškai komentuoti. Taip pat ir Evos. Vienoje iš daugybės lyg grybai po lietaus iš po žemių dygstančių serijų, skirtų lyčių santykiams, ji paskelbė knygelę apie „Moteris ir meną", iš kurios Rudolfas taip tyčiojosi ir šaipėsi („Moterų penas"), kad aš, iš pradžių tik akimis permetęs tezes, kurios ir man pasirodė iš piršto laužtos, pasijutau turįs jas ginti nuo triuškinamo Rudolfo nuosprendžio. Paskui, kai aš teisindamasis (ir, aišku, teisindamas Evą) nusiunčiau jam labai palankią šio veikalėlio recenziją, paskelbtą mūsų regioniniame laikraštyje, jis buvo stačiai be amo, kad į tokį skystą, prastai parašytą, be jokio įtikimo pavyzdžio išsiverčiantį tekstą apskritai kas nors galįs atkreipti dėmesį, ir tučtuojau atgrasiai ir triukšmingai suskato įtarinėti, girdi, recenzentas greičiausiai pabuvojęs su Eva vienam patale. Patalų, o ne

meno istorija. Verčiau jau ji būtų ir likusi tame patale, sušuko Rudolfas su retai kada jam būdinga panieka, o ne brukusis į universitetą. Iš menko tos mūsų laikraštyje paskelbtos apysakystės recenzijos fakto Rudolfas gebėjo daryti išvadą apskritai apie kultūros mokslų padėtį Vokietijoje, girdi, tie mokslai jau seniai „visai nusivažiavę", ir vien pati kažkur Šiaurėje meno istoriją dėstančio recenzento egzistencija jam buvo pakankamas pagrindas daugiau niekados nė minties neprisileisti, kad jis priimtų siūlymą profesoriauti kuriame nors Vokietijos universitete. Girdi, sąlytis su mąstymu vokiečių universitetuose esanti mirtinai pavojinga nelemtis. Ten vengiama šviesos, todėl verčiau pasiliekama prieblandoje. Nei šis, nei tas. Šitam pirmajam jauduliui atlėgus, Rudolfas dažniausiai nugrimzdavo į letargišką ir melancholišką nuotaiką, paskui virstančią į atžarų abejingumą. Dėkui Dievui, sakė jis, man daugiau nieko iš vokiečių aukštojo mokslo institucijų nebereikia. Be abejo, ypač pasirodžius jo romanams ir dėl jų pradėjus sklisti jo šlovei, būta mėginimų suvilioti Rudolfą kuria nors katedra, net specialiai jam tokią katedrą įsteigti, tačiau iš jo pusės visados rasdavosi pavyzdingai suformuluotų priežasčių mandagiai padėkoti ir atsisakyti. Kur Vokietijoje esama terasos mano gyviams? klausė jis manęs tokiu atveju, mudviem aptariant šias problemas telefonu, mat mintis gyventi užmiestyje, vadinamajame plyname lauke, jam išvis buvo nesvarstytina. Jis, niekados nevaikščiojęs į kiną, o paskutiniais metais neįžengęs į teatrą (mat Italijoje, pasak Štrėlerio, nesama teatrų, vertų šio aukšto vardo), negalėjo įsivaizduoti savo gyvenimo be miestiškos aplinkos, be kino teatrų, teatrų ir restoranų. Kol galiu

žvelgti į teatrus, kino teatrus ir kitas viešąsias kultūros įstaigas iš viršaus, iš savo terasos, sakė jis, man ėmus priekaištauti dėl tokios anachoretinės gyvensenos, tai man ir gana. Bet Vokietijos kaime? Niekados. Įsivaizduok sau, kad turėtum gyventi Paderborne, Paderborno universiteto miestelyje, C4 bloke! O tavo kaimynas antroje sublokuotų namų pusėje būtų tasai meno istorikas, iš kurio Eva išspaudė šią niekingą, sykiu puikybe ir neišmanymu trykšte trykštančią recenziją!

Ir ką jis turėjo prieš Paderborną? Man pačiam Paderbornas ir jo apylinkės buvo mielesnės už Miuncheną ir Berlyną, aš net kitados žaidžiau mintimi imti ir apsigyventi prie Paderborno. Ten galima šiek tiek ilgėliau nepavargstant žvelgti žmonėms į veidus; galima šiek tiek ilgėliau jų klausytis, nepersitempiant balso stygų. Be to, jie nedaug ką teturi pasakyti.

Man patiko Rudolfo gražūs, neteisingi išpuoliai telefonu, bet kadangi dažniausiai skambindavau aš, tai dėl finansinių priežasčių stengiausi, kad jie būtų trumpi, be to, nebuvo ir jokių tikrų argumentų ginti perdėm teoriškų Evos svaičiojimų apie moteriškumo varžymus mene. Esama knygų, kurias privalu tiesiog praleisti pro šalį, jų nevalia nei per karštai mėgti, nei pernelyg smarkiai nekęsti. Eva rašė taip, kaip paprastai rašo žmonės, kuriems požiūris yra nesvarbus, bet kurie vis tiek stengiasi įtikti laikų dvasiai. Greičiausiai ir ji tik norėjo trumpam kilstelėti pirštuką, kad neliktų visai nepastebėta. Tiesa, dar prisimenu, kad siautulingas Rudolfo priepuolis man labai parūpo, nes negalėjau įsivaizduoti, nei kad jis domėtųsi Evos darbo tema, nei kad jam po mažne keturių dešimčių

metų Eva būtų labai svarbi. Žinojau, kad kitados jis Evą prabėgomis, kaip buvo pratęs, mylėjo, bet niekados nesupratau, kodėl – jau ir Berlyne nesupratau. Evai būdingas išpaikintos merginos tingumas, jos negebėjimas įsitraukti į pašnekesį, šmaikštumo stoka ir lėtybė jau anuomet buvo ilgų diskusijų objektas, be to, ir jos nuolatiniai galvos skausmai, jos sopulingas, aspirino išsiilgęs veidas jau po pirmosios vyno taurės dažnai mus vertė klausti save, ar apskritai dar reikėtų ją kviestis. Tačiau, vos mums padarius sprendimą jos kratytis, Rudolfas perdėm retoriškai imdavo ginti Evą ir jos giedrą žavesį. Ūmai ji pasirodydavo besanti tikra priešingybė visų tų pilkų studenčių, kurios iš teorijos aukštumų su panieka žvelgiančios į visus kitus. Ūmai Evos nedrąsa, rizikos baimė pavirsdavo į kontempliatyvios stiprybės ženklą. Rudolfo žodžiuose Eva per sekundę pasidarydavo visai kitokia. Taigi toji apgailėtina figūra, pedantiška ir jau tikrai neteikianti įkvėpimo, liko sėdėti mūsų virtuvėje.

O dabar štai, visiškai beginklis, skaitau Evos laiškus Rudolfui, – juos, nors jų intonacija ir yra gana sausoka, galima pavadinti tik meilės laiškais. Paskutinis jų, rašytas vos prieš kelias savaites ir, kaip pamačiau iš ranka rašytų pastabų paraštėje, Rudolfo perskaitytas, matyt, buvo meilės tragedijos kulminacija. „Pagaliau pasikalbėjau su Ernstu, – skaičiau, – ir jis, regis, neprieštarauja, jei tik viskas vyks sparčiai ir jis galės pasilaikyti namus Ispanijoje. Matyt, tie namai jam brangesni už mane. Nors per tą labai ramų (ar, tikriau: vis rimstantį) pašnekesį meilės stygių pateikiau kaip vienintelę priežastį, jis vis dėlto įtaria, kad užkulisiuose esama ir kitų žmonių. Visus

tuos metus aš per menkai vertinau jo principinį įtarumą. Šis įtarumas toks didelis, kad jis nepasitiki net pats savimi. Ar tai moteris, ar vyras – paklausė jis mane galiausiai, ir aš nežinau, ar šį klausimą reikėtų laikyti tik jo normalaus cinizmo ir abejingumo man išraiška, ar jis ką numano ar net žino. Paskui perverčiau aukštyn kojom savo rašomąjį stalą, ar ten kur nors neguli koks Tavo laiškas, bet nieko neaptikau, o slaptasis stalčiukas irgi, regis, neliestas.“

Toliau ji savajame ne kompiuteriu, bet rašomąja mašinėle per vieną intervalą rašytame laiške prašnenka apie visokiausius prisiminimus, teikiančius jai įkvėpimo dabar, kai jau viskas prasidėjo, girdi, nors ją, iki rašant šį laišką, vis dar ėmusi baimė žengti tą „žingsnį“, dabar ji jau nieko nebebijanti ir esanti gerai nusiteikusi. „Nenoriu Tavęs spausti, – taip prasidėjo paskutinė pastraipa, – bet džiaugčiausi, jeigu dabar ir Tu drįstum žengti tą žingsnį – ir vėl žingsnis, – nes vis dėlto užtruks ilgiau, nei maniau, iki galėsiu atsisveikinti su universitetine veikla – čia gana reikšmingos dar ir kelios ekspertizės. *WS* (Dürerio piešinius) dar būtinai turiu pridėti. – Ar jau turi kokių naujienų dėl buto? Jei būtų mano valia, man labiau patiktų savas namas (gali būti ir užmiesty), tačiau, jei E. savo noru užleistų vietą, neturėčiau nieko prieš gyventi ir pas Tave institute. (Tiktai, nepaisant mano Tau žinomos gyvūnų meilės, veikiausiai nepajėgčiau prižiūrėti zoologijos sodo. Užtat esu rūpestinga gėlininkė!) Be abejo, labiausiai man patiktų, jeigu Tu priimtum kvietimą profesoriauti Brandyze, nes man tada atsirastų galimybė užsiimti kokia nors akademine veikla, ko tikrai neturėsiu Italijoje. Juk paskutiniai trys mano straips-

niai paskelbti Amerikoje – gali manimi didžiuotis! – tad, ten atsiradus, nebūčiau tuščia vieta, o jeigu dar ir mano paskaita *NYU* padarytų įspūdį, turėtų viskas pasisekti.“

Baigiamąsias pastabas, kurias spėjau akimis permesti, bet ne žodis žodin sugerti, gavau atidėti popietei, nes priemenėje pasigirdo Martos ir (kaip netrukus turėjo paaiškėti) prezidento žingsniai. Su ledine ramybe, su ramybe profesionalaus palikimo tvarkytojo, kuriam jo pasimirusio mandanto įgeidžiai ir erotiniai pomėgiai turėjo būti nė motais, padėjau laiškų konvoliutą atgalios į pilkąją kartono dėžę ir pastačiau ją senojon jos vieton. Kai aniedu, gerai nusiteikę, įžengė vidun, jie mane atrado prie visiškai tuščio stalo, lyg smūgio ištiktą. Mane suėmė negeras jausmas, kad mano gyvenimas pradeda lemtingai keistis.

9

Po to, kai, gėdos suimtas, perskaičiau laišką, man praėjo bet koks apetitas, nenorėjau nei valgyti, nei šnekėtis, todėl pamėginau – galiausiai sėkmingai – atkalbėti prezidentą nuo sumanymo drauge eiti į restoraną ir savo ruožtu pasiūliau užsukti į kavinę po arkadomis, netoli Gėtės instituto, kur prieš daugelį metų kartą sėdėjau su tuometiniu šio instituto direktorium. Mudu susibičiuliavom po labai sėkmingos konferencijos, skirtos mito problemai modernizme. Paslanki, nuovoki galva. Vienas tų, kurie išsyk ir aistringai ėmėsi kurti planus.

Prieš kelias savaites laikraštyje *Süddeutsche Zeitung* radau bičiulių paduotą skelbimą apie jo mirtį, ir širdau ant savęs, kad manęs nebuvo tarp laidotuvininkų. Jis nusižudė Brazilijoje, ir – jeigu gandai skelbė teisybę, – nusižudė dėl moters.

Ar tikrai galiu apie Klausą kalbėti kaip apie „bičiulį"? Mudu matėmės gal penketą kartų per gyvenimą, dešimt kartų kalbėjomės telefonu ir apsikeitėme kokiu tuzinu laiškų. Tačiau jis man, mudviem susipažinus, toje kavinėje po arkadomis, visai greta Gėtės instituto, papasakojo savo gyvenimo istoriją. Tai lemiamas daiktas. Pagalvojus apie jį, išsyk man prieš akis iškyla visas jo gyvenimas. O pagalvojus apie žmones, apie kuriuos manau, kad jie man kur kas artimesni, galvon ateina tik koks nors epizodas, kokia nors komiška, rimta ar juokinga detalė. O Klauso atveju – visados visas gyvenimas, kurį jis pateikė kaip nesibaigiančią meilės tragediją. Aš tąsyk

Turine kalbėjau apie Bataijį, anuomet buvusį madingą tarp neortodoksiškų kairuolių. Jo sukurtoji išsieikvojimo teorija, įkarščio kupinas tekstas tam tikriems žmonėms, nebeįstengusiems ištverti respublikos paskendimo smulkmenose, polėkio ir iššūkio stygiaus, turėjo paaiškinti bemaž viską. Visi švaistūnai širdies gilumoje yra šykštuoliai, pareiškė Klausas po mano pasisakymo. Ir Bataijis, kurį aš gyniau pačia aukščiausia gaida, jo akimis žvelgiant, buvo klaidingu keliu pasukęs šykštuolis ir miesčionis. Prisiminiau, kaip vėjas po arkadomis sustiprėjęs ūmai su neįtikėtinu bildesiu parvertė vieną skardinių laikraščių stovų, ir, įsisukęs į laikraščius, tol juos vartė ir sklaidė, kol jie pasidarė pakankamai lengvi ir, keistai plasnodami, ėmė sklandyti po siūbuojančiais žibintais. Ko gi gali tikėtis iš žmogaus, kuris, kaip kad Bataijis, visą gyvenimo praleido bibliotekose? paklausė mane Klausas, tasai švaistūnas, kuris, ko gera, širdies gilumoje pats buvo šykštuolis.

Prezidentas, kuriam aš glaustai papasakojau savo bičiulio savižudybės istoriją, šitaip mėgindamas pasiteisinti, kodėl primygtinai prašau eiti būtent į tą kavinę, pakeliui iš pradžių niūriai manęs klausėsi, nes, viena vertus, veikiausiai nesidomėjo svetimais žmonėmis, o, antra, sielojosi dėl savo negautų keturių patiekalų, už kuriuos būtų nurašyta iš mokesčių, o paskui, mums susėdus į pintinius krėslus, atsainiai mestelėjo jam net ištarti dar aiškiai nemalonią frazę, girdi, aš, matyt, dažnokai turįs reikalų su savižudžiais. Žinoma, atsakiau, tam, kuris bičiuliaujasi su budrios dvasios žmonėmis, retkarčiais tenka liūdna patirtis, kad gyvenimas kam nors ima ir pasidaro nebepakeliamas. Prezidentas rūpesčio kupinu veidu valgė savo plonytę skrudintos duonos riekelę su kumpiu, užger-

damas ją *Cola light*, ir, regis, pajuto palengvėjimą, man pareiškus, kad aš tik savaitės pabaigoje galėsiu pateikti tikslesnę palikimo apžvalgą ir kad jis iki tol turėsiąs pakentėti. Savaime suprantama, žinoma, bet kada galite man skambinti. Ir, vos užsiminęs, jog karštai viliąsis, kad netrukus gausiąs paskaityti „Testamento“ fragmentą – argi ne daugumas XX šimtmečio vokiečių romanų liko fragmentai, šūktelėjo jis, kad ir Kafka, Muzilis? – prezidentas jau ėmė spragsėti – kaip paaiškėjo, veltui – savo itin kruopščiai manikiūruotais pirštais, kviesdamas padavėją, – mat negalįs vėluoti į rektorato posėdį. Dar pasimatysim, jau stovėdamas šūktelėjo jis, vėliausiai per Rudolfo atminimui skirtą renginį, aš jums atsiųsiu kvietimą.

Leidau jam traukti savo keliais, džiaugdamasis, kad galėsiu ramiai šiek tiek pamąstyti apie Klausą. Paskutinį kartą mudu buvom susitikę Miunchene, kur jis turėjo kažkokių reikalų centrinėje Gėtės instituto būstinėje. Jis buvo smarkiai persišaldęs, aš kaip tik taisiausi po radikulito priepuolio. Tačiau, kad ir nekaip jausdamiesi, mudu sutarėm važiuoti į vieną Erdingo apylinkių kaimelį, kur Klausas būtinai ir bet kokiom aplinkybėm norėjo aplankyti stebuklais garsėjančią Talheimo Dievo Motinos bažnyčią, nes ten vienas jo draugas („nori tikėk, nori ne“) patyręs gydomąjį poveikį. Jau pamiršau, nuo kokios ligos jis pagijo. Tačiau ir dabar teberegiu priešais save brangius votus, tūkstančius mažučių raižytų žmonių figūrėlių, bet taip pat ir galvų, kojų, rankų, tarp kurių buvo ir tokių dailių dirbinių, kad mudu tik stebėjomės neatsistebėjom. Klausas išvis nebenorėjo grįžti į Miuncheną, tokį gilų įspūdį jam padarė šis bavarų maldingumas. O ir man, sulinkusiam

nuo radikulito, malonu buvo laikytis netoli Marijos paveikslo, mat norėjau – taigi, norėjau Nekalčiausiajai Dievo Motinai bent parodyti savo kančias. Klausui suradus tai, ko jis ieškojo, mudu susėdom ant suolelio po šeivamedžio krūmu (nuo kurio ir pasklido garsas apie šios vietos stebuklus: šeivamedis kasmet vedė uogas, nors niekados nežydėjo), ir Klausas papasakojo man apie savo paskutinę nelaimingą meilę su viena Rudolfo asistente, nepanorusia drauge su juo keliauti, jam keliantis į kitą institutą. Marta? toptelėjo man, gal ten buvo Marta? Andai po šeivamedžiu Klausas man tikrai pasakė jos vardą, bet dabar jo niekaip neprisiminiau. Rudolfas nuolatos laikėsi nuo Klauso per atstumą. Žmogus su skoniu, sakė Rudolfas, taigi jam netinkąs. Kad ir daug kartų Rudolfas buvo kviestas bent sykį surengti savo kūrybos vakarą Turino institute, toks vakaras taip ir neįvyko.

Mane prislėgė gilus liūdesys, lyg kempinė kėsinęsis sugerti visą mano gyvenimo ryžtą.

Prie gretimo staliuko pulkelis japonų studentų, keistai trūkčiodami ir skambiai kvatodamiesi, balsiai skaitė vieni kitiems valgiaraštį, tarytum būtų priešais save turėję komiškiausią Europos tekstą. Vien mieli veidai. Neįmanoma įsivaizduoti, kas būtų nutikę, jeigu didieji italų tapytojai būtų pažinoję šiuos žmones. Kadangi prezidentas pamiršo apmokėti savo (ir mano) sąskaitą, o aš neįstengiau pakankamai aiškiai išdėstyti padavėjui, kad tas gerais drabužiais vilkįs ponas man visai nepažįstamas ar tik menkai pažįstamas, gavau mokėti už mudu abu. Valandžiukę pastovėjau prie Gėtės instituto iškabos, mė-

gindamas prisiminti paskutinį Klauso man pasakytą sakinį, tačiau triukšme, viešpataujančiame čia dėl daugybės žmonių, pasprukusių po arkadomis nuo lengvo lietučio, greitai atsisakiau tų mėginimų ir, susibrukęs rankas į kelnių kišenes, patraukiau atgalios, prie savojo darbo.

Kad įstengčiau įsivaizduoti, ką neseniai perskaičiau, prisiverčiau galvoti apie Evą. Einant per vis tirštėjančią minią su pirkinių maišeliais, dokumentų portfeliais ir didžiuliais paketais, man galiausiai pavyko ryškiai išvysti jos paveikslą, jos veidą, kai kuriuos būdingus gestus, eigastį, juoką (retą jos juoką), antakių kilsčiojimą, šiek tiek nusvirusį kairį lūpų kamputį. Ūmai mano smegenyse sušmėžavo keli jos paveikslai: prie mūsų virtuvės stalo, prie mažojo Vano ežero, kuriame mes leisdavomės į ilgus plaukiojimus dviviete baidare, „Namų prie Vanzės" galerijoje su tapytoju Fredu Tyleriu ir namų šeimininku Manfredu de la Motu („Nusijuok, tai gausi pyragaitį", pasakė jis Evai, o ši tada tiesiog suakmenėjo), Daleme prie senųjų tapybos meistrų, Kanto gatvės teatre „Vagantų scena", kur man, kaip statistui, teko garbė pasirodyti greta didžiojo Peterio Hercogo. Ir ūmai, man besibraunant per minią ir galvoje besklaidant tuos paveikslus, į tarpus ėmė brautis poliaroido nuotraukos, kurias arba buvau pamiršęs, arba tik vaizduotėje susikūriau, – mudu su Eva Romoje, *Villa Borghese* viduje, prie mažo kino teatro greta *Campo di Fiori*, įsigilinę į Triufo filmo plakatą, ir čia man staiga toptelėjo, kad ji anuomet per vieną savo ekskursijų trumpai pas mane lankėsi, dvi dienas ir vieną trumpą naktį, kai aš pusantro mėnesio buvau Vokietijos ambasados kultūros skyriaus hospitantas. Kada gi tiksliai tas buvo? Maždaug prieš tris dešimtis metų, šiaip ar

taip, žiemą. Drebėdami mudu stovėjom prie baro nedidelėje aikštėje už *Piazza Navona* ir gėrėme lauke alų, kai ūmai iš tamsos išniro jos bendrakursės. Eva gavo rinktis. Ūmai regiu save patį prie to baro (*Bar Paradiso*?), regiu Evą, besikalbančią su studentėmis, bet pamiršau, kaip ji apsisprendė eiti su manimi. Barokinė Roma žiemos lietuje – tokia buvo programa, kurią jai galėjau pasiūlyti. Veikiausiai mes anuomet be perstogės šnekėjomės apie Rudolfą ir Karavadžą, bet ką šnekėjomės – to dabar, Turino lietuje, niekaip negalėjau prisiminti.

Kad pernelyg greit neatsidurčiau prie savo rašomojo stalo, dariau lankstus per menkiau man pažįstamus kvartalus. Nors, tiesą sakant, norėjau sukti prie upės ir atsirasti prie *Basilica di Superga*, bet atsirėmiau į *Santuario della Consolata* ir gavau grįžti atgalios per visą *Corso Regina Margherita*. Visiškai netekau erdvės jausmo. O toje ribų nebepaisančioje erdvėje kūnai taip šoko, siūbavo ir sukosi, kad man net galva ėmė svaigti.

Stengiausi įsivaizduoti, kaip Evos ir Rudolfo keliai vėlei susikirto ir kaip iš to atsitiktinumo – o gal ir planuoto atsitiktinumo? – radosi stabilus, net, sprendžiant iš Evos laiško, gyvenimo ryšys, šiaip ar taip, tas, ko mudviem su Eva, nepaisant visų jos pastangų, niekaip nepavyko sukurti. Galbūt, maniau sau, mudviejų meilės istorijos – kuri, tiesą sakant, buvo tik nesusipratimų istorija – žlugimas buvo prielaida Evai su Rudolfu vėl susitikti. Galbūt aš, pats to nežinodamas, buvau jiedviem tiltu.

Lietus kėsinosi virsti į tikrą audrą su žaibais ir perkūnijom, tad aš užsukau į barą netoli *Mole Antonelliana*. Nepaisant daugybės žmonių, stoviniuojančių čia su espreso puodeliais

rankose, radosi netgi tuščias staliukas, prie kurio galėjau atsisėsti su savo užrašų knygele. Jaučiau primygtinę būtinybę ką nors užsirašyti, tačiau, išskyrus sentimentalius prisiminimus, daugiau niekas man neatėjo galvon. Išgėriau kelias taureles „Cynar“, įkvėpusias mane bent nusipiešti iš atminties Evos portretą. Jis atrodė kraupus. Dabar šit jau šešiasdešimtmetė moteris, visą valią sutelkusi tam, kad suviliotų šešiasdešimtmetį Rudolfą ir gautų su juo praleisti paskutinius gyvenimo metus. Moteris, nė akimirką nelinkusi pajusti bent krislelį diskretiškos užuojautos Elzai. Elza, apskritai sukūrusi Rudolfui galimybę gyventi tokį asketiškai švaistūnišką gyvenimą, dabar turėjo „užleisti vietą“. Kraupiojo laiško sėkla palengviukais ėmė dygti, tad aš, norėdamas nuo jos išsivaduoti, smarkiais brūkšniais užbraukiau portretą.

Su atsidėjimu atlikdamas šį vandalizmo aktą, ūmai pasijutau stebimas. Prie dabar jau bemaž ištuštėjusio baro stovėjo jaunyvas vyras, kuriam, regėjosi, patiko mano piešinys, ir jis, man pakėlus akis, nekviestas prisėdo prie mano staliuko. Vokietis, kalbąs vokiškai. Ir dar pašnibždomis. Ar jūs tapytojas, ar rašytojas, ar ir vienas, ir antras? Ir vienas, ir antras, atsakiau. Jam ant kaklo buvo grandinėlė su aukso kryželiu, dar viena tokia pat – ant riešo, ir jis nesidrovėdamas įniko man aiškinti, ką manąs apie Vokietiją. Valstybė yra kapitalo priešas, sukuždėjo jis taip irzliai, lyg aš būčiau tvirtinęs, kad taip nėra. Vyrukas buvo „Fiato“ atstovas Vokietijoje, ir tai jam, matyt, davė teisę kabinėtis prie savo tėvynainių Italijoje. Jeigu Rudolfas būtų jus pažinojęs, pasakiau, žvelgdamas jam į apstulbusį veidą, bent būtų turėjęs priežastį pasitraukti iš gyvenimo.

Institute niekur nebedegė šviesa. Per didžiausius vargus lyg koks įsilaužėlis atsirakinęs sunkias laukujes duris, praveriau jas tiek, kad galėčiau prasisprausti su savo kelioniniu krepšiu. Ar tavęs niekas nematė? Ėmiau vaizduotis, kaip policijos patrulis, apniktas įtarimų, su parengtais pistoletais lydi mane į butą. Gal man vis dėlto verčiau būtų gyventi viešbutyje? Jau dvi dienas buvau šiame mieste, ir niekas nesidavė lengvai, natūraliai. Po kiekvieno judesio tykojo koks nors netikėtumas, kiekvienas susitikimas prilygo konspiraciniam šachmatų ėjimui. Tiktai gedulas laikė mano buvimą šičia vienam daikte, lyg tvirtas audeklas dengė jis visus mane ištikusius nesklandumus. Turino Centrinės geležinkelio stoties bagažo saugykla irgi pasirūpino mane sutrikdyti. Mano krepšio niekaip nebuvo įmanoma surasti. Tamsiaodis geležinkelio tarnautojas, gūžčiodamas pečiais, kelis kartus vis grįžo prie barjero ir kaišiojo man savo šviesius delnus. Ar esate tikras, kad savo lagaminą palikote čia, vis klausinėjo jis mane, o aš kaskart vis monotoniškiau aiškinau jam, kad kalbame ne apie lagaminą, bet apie kelioninį krepšį, – krepšį, suprantate? – kurį aš tikrai palikęs prie šito langelio, kaip neabejotinai bylojąs ir manasis kvitas. Norėdamas baigti šias bevaises diskusijas, būčiau galėjęs be jokių ginčų pasiimti ne vieną gražų lagaminą, kaip net ragino mane įtariai atlydėjęs taksistas, mat jis, kaip keliskart primygtinai sakė, skubėjo namo vakarienės. Gražus, išsyk imčiau,

sakė jis apie raudoną plastiko lagaminą, suplukusio tarnautojo užverstą ant grąžinimo platformos, ir jau buvo bečiumpąs tą sunkenybę už rankenos. Keista, kaip tau kas nors brukama, kai tavo paties daiktų nėra po ranka. Tamsiaodis lagaminų viešpats būtų ramiausiai leidęs mudviem išeiti, o vėliau, kaip dabar man, raudonojo lagamino savininkui būtų įbrukęs mėlyną, irgi „Samsonite" firmos, o savo karjeros pabaigoje būtų jau ir pasiekęs, kad visi žmonės, trumpam Turine apsistoję, būtų vaikštinėję svetimais apdarais.

Tik ūmai pasirodžius vyresniajam tarnautojui, paliepusiam dar kartą peržiūrėti visą paliktą bagažą, buvo pasiektas pageidaujamas rezultatas. Krepšys, su palengvėjimu sumurmėjo malonus tamsiaodis, o aš maniau, kad ieškote lagamino. Vyresniajam dabar pradėjus iš aukšto barti prie langelio dirbantį valdinį ir šitaip mėginant atsiprašyti mane, kad jo nemokšos darbuotojai esą niekam tikę, demonstratyviai daviau juodaodžiui gausių arbatpinigių už jo vargus, o šis, nė žodeliu nepadėkojęs, susibruko juos kišenėn. Veikiausiai abu jiedu buvo suokalbio bendrininkai.

Norėjau negirdimai užkopti laiptais į butą, mat prisiminiau, kad Rudolfas savo grįžimus visados šitaip aprašinėjo. Kai jis, išsunktas ir prislėgtas, grįždavo iš kelionių, visados geidė „negirdimai įsiterpti savo vieton". Kartais, būdavo, parvykęs jis pirmiausiai dar užsuka į geležinkelio stoties restoraną, norėdamas būti tikras, kad institute nebesutiks nieko, kas jį imtų sveikinti pargrįžusį. Rudolfas nenorėjo nei būti sveikinamas, nei klausinėjamas, kaip sekėsi kelionė. Jau vien mintis, kad

Elza, pasitikusi buto tarpduryje, galėtų jį nužvelgti rūpesčio kupinomis akimis, dažnai paskatindavo jį, kaip jis man telefonu pasakojo, pirmiausiai eiti į savo tarnybinį kabinetą, nusivilkti ten apsiaustą ir pasidėti kelionės krepšį, o tada lyg atsitiktinai pasirodyti bute. Išvykimo ir parvykimo laiką jis saugojo kaip didžiausią paslaptį. Jis nevertino teisinimųsi. Man buvo mįslė, kaip jis, šitaip elgdamasis, gebėjo susidoroti su oficialiuoju instituto direktoriaus gyvenimu, nes toks slapukavimas anaiptol nederėjo su griežtais universiteto gyvenimą reguliuojančiais papročiais. Kraupi biurokratija, taip jis ne kartą man kalbėjo, nepakenčianti jokių išimčių. Ir kur kas baisesnė nei Vokietijoje.

Per savąsias keliones jis dažnai man paskambindavo, ypač po vidurnakčio, kai nebegalėdavo užmigti savo mėgstamuose prastuose viešbučiuose. Tai dar viena jo keistų užgaidų. Juo geriau jam viskas klojosi finansiniu požiūriu, juo kraupesniuose viešbučiuose ir pensionuose jis apsistodavo. Užvis labiausiai mėgo gyventi nakvynės namuose netoli geležinkelio stočių, kur, kaip jis sakė, apsistodavo „atliekos". Atliekos su savom gyvenimo istorijom, gyvenimo istorijų atliekos. Rudolfas tiesiog kolekcionavo tokius sakytinius pasakojimus, kurių, kiurksodamas išsėdėtuose plastiko krėsluose, klausėsi mažutėlaičiuose pigių viešbutukų fojė. Dar gerokai prieš 1989 metus jis tose priebėgose nuolatos, būdavo, sutinka gruzinų ir baltarusių, čečėnų ir čuvašų, vienam Dievui žinomais požeminiais keliais patekusių į Vakarus, ponų su aukso pilnomis burnomis, kurie nuodugniai ir anaiptol nešykštėdami laiko sekdavo

jam savąsias odisėjas, savąsias skurdo balades, kupinas liūdesio, skausmo ir šelmystės. Kelerius metus Rudolfas netgi puoselėjo mintį paskelbti tuos savo užrašų knygelėse užfiksuotus pasakojimus (kuriuos vadino tikruoju modernybės epu), tačiau iš tų ketinimų liko tiktai užuomina viename interviu. Rudolfo nuomone, nebuvo kitos literatūros, taip tiesiogiai perteikiančios pačius reikšmingiausius ir nereikšmingiausius, aukščiausius ir menkiausius, svarbiausius ir nesvarbiausius dvidešimtojo šimtmečio dalykus, ir mes tik todėl, kad esame kvailiai ir gilesniąja prasme iškvaišinti, nebekreipiame dėmesio į Rytų Europos istorijas, kurias jis pats vadino apskritai paskutinėmis Europos istorijomis. O gal sakysi, kad tavo gyvenimas yra vertas pasakojimo? klausė jis mane, dėkui Dievui, nelaukdamas atsakymo į tokius retorinius klausimus.

Dažnai svarsčiau pats sau vienas, ar ta aplinkybė, kad Rudolfas rinkosi tokias landynes, buvo kaip nors susijusi su jo kilme, kurią jis kruopščiai nuo visų slėpė. Niekam neturėtų būti svarbu, iš kur aš esu kilęs, kuo vardu pavarde buvo mano tėvai ir ar aš juos esu matęs, – taip jis atšaudavo, paklaustas apie vaikystę. Rudolfas mėgo mistifikacijas. Kiti be perstogės dalyvavo ir švaistė save literatūros festivaliuose, o jis tuo metu kiurksojo pigiuose viešbutukuose ir klausėsi istorijų. Ir kiekvieną tokį kartą, naktį man paskambinęs, vis primygtinai reikalaudavo, kad niekam nesakyčiau, kur jis šiuo metu yra, o jau ypač Elzai, – jai nieku gyvu nevalia buvo žinoti, kur ir kaip jį būtų galima pasiekti. Kartais jis net prašė mane paskambinti Elzai ir apie jį pasiteirauti, idant gautų įsitikinti, kad Elza nežino, kur jis. Toks keistokas slapukavimas dar pasmarkėjo,

pasirodžius Rudolfo pirmajam romanui, kai leidykla išsiuntė jį į ilgą kūrybinių vakarų kelionę po Vokietiją, – tai buvo įmanoma, tik gavus pažymą iš bičiulio gydytojo, prasimaniusio jam sunkią ligą, reikalaujančią jį atleisti nuo bet kokio dėstytojavimo. Taip Rudolfas pirmą kartą gyvenime apsilankė tokiuose miestuose, kaip Getingenas, Volfsburgas ir Huzumas, ir nakvojo Liuneburge, kur jo kūrybos vakaras vyko Heinricho Heinės namuose. Liuneburge prasidėjo jo naktiniai skambučiai, kurie, kaip jis vėliau man prisipažino, daug sykių gelbėjo jam gyvybę. Viena vertus, jis žūtbūt ryžosi kęsti ilgos kūrybinių vakarų kelionės vargus, bet, antra vertus, tokios kelionės po kiekvienos naujos publikacijos neišvengiamai baigdavosi šalčiu stingdančia depresija, visišku suledėjimu, kurį man tekdavo drauge su juo kantriai analizuoti. Miestai, žmonės, susitikimai, atsitiktinybės – viskas buvo pasakojama ir narstoma, viskas buvo dingstis leistis į juodžiausius samprotavimus. Ir kaip tu gali ištverti toje Vokietijoje, – tokiu klausimu baigdavosi tie vis trūkčiojantys pašnekesiai, – toje vidurinio luomo melagystėje, toje nykybėje?

Kadangi man, apskritai žvelgiant, viskas sekėsi gerai, ir aš buvau linkęs, nepaisant visos kritikos, kaip tik ginti Vokietijos provinciją ir jos mėginimą išlaikyti kultūros gyvenimą, tai gana dažnai gaudavau patirti, kaip Rudolfas tokių naktinių seansų pabaigoje imdavo plūsti nebe vokiečių miestus ir jų kraupius viešbučius, bet mane, tarytum aš būčiau atsakingas už jį neva supančią niekybę, lyg aš būčiau pastatęs tuos kokčius fontanus, liepęs įrengti pėsčiųjų zonas ir iškirtęs medžius, prieš karą, kaip jis žinojo iš senų pašto atvirukų,

dar augusius aikštėse priešais viešbučius. Sykį – mat buvo savaitgalis – specialiai važiavau į Liuneburgą gelbėti jo, kad nesumanytų nušokti nuo bažnyčios bokšto, kaip kad padarė jo statytojas, atsakingas už tai, kad bokštas išėjo kreivas, – ir per dvi dienas įstengiau vėl sudominti jį gyvenimu. Turėk drąsos nespręsti, – tuo sakiniu parsišaukiau jį gyventi ir net jį prajuokinau. Nebuvo nieko maloniau, kaip kartu su juo traukti per svetimus miestus ir visa gerkle piktžodžiauti apie tai, kokie juokingi modernūs statiniai. Nebuvo nieko linksmiau, kaip drauge su juo kvatotis iš valgių, patiekiamų solidžiuose miesčioniškuose restoranuose. Bet nebuvo ir nieko liūdniau, kaip, įlipus į išvažiuojantį traukinį, matyti jį nusvirusiais pečiais stovintį perone, vieną ranką, lyg kokio svarsčio žemyn traukiamą, pusiau pakėlusį atsisveikinti. Ką tik švietęs giedras džiaugsmas akimirksniu užleisdavo vietą karčiam liūdesiui. Galėjau būti tikras, kad jau ateinančią naktį Rudolfas, vėl man paskambinęs, sausu ir kimiu balsu ims skųstis, kad visiškai be jokios naudos turi lindėti tame nuniokotame mieste, kuriame jis tuo metu kaip tik buvojo. Tačiau jis vis dėlto kažkaip įstengė ištverti visus kūrybos vakarus su visais klausytojų klausimais, o paskui, būdavo, po mėnesio, išsisėmęs ir suglebęs, vėl negirdimai įsiterpdavo į savo kasdienę rutiną, lyg niekur nė nebūtų išvykęs.

Dėkui! tu man išgelbėjai gyvybę. Turėjau ne vieną pašto atviruką su tokia lakoniška žinia.

Taigi negirdimai kopiau laiptais į jo butą, tarytum, mėgdžiodamas jį, būčiau mėginęs bent šiek tiek pajusti tą slogią nuotaiką, su kuria jis grįždavo iš savo ekskursijų į Vokietiją.

Su Vokietija, kaip iki šiolei buvau įsitikinęs, jam buvo viskas baigta, bet dabar gavau ir dėl to suabejoti. O Brandyzas? Eva rašė, girdi, jai patiktų, kad Rudolfas priimtų kvietimą profesoriauti Brandyze, nors priežastys, skatinusios ją taip rašyti, buvo net pernelyg aiškios. Eva bemaž nemokėjo italų kalbos, ir, būdama tokia flegmatiška, jos nebeišmoktų, be to, italai ne per labiausiai buvo suinteresuoti knebinėtis su lyčių klausimais meno istorijoje. Italams pakanka rūpesčių su savo pačių lytimi, mėgo sakyti Rudolfas, prakalbęs apie Evos tyrinėjimus. Vien pašaipa ir patyčios, niekados iš jo negirdėjau gero žodelio apie Evą. O dabar štai viršuje, vos už kelių laiptų, gulėjo storas laiškų konvoliutas, aukštyn kojomis apverčiąs viską, ką aš tariausi žinąs apie Rudolfą ir Evą.

Tiesa, į Turiną atvykau ne Rudolfo savižudybės užkulisių aiškintis, bet dabar – nors ir mėginau priešintis – jaučiau pareigą domėtis šios mirties priežastimi, šia mirtimi. Šiuose namuose neseniai gyvastį sau atėmė mano bičiulis; dar nė dvi savaitės nepraėjo nuo tos dienos, kai jis, stovėdamas ant šių laiptų, svarstė, kaip pasitraukti iš gyvenimo. Ar jis apie tai kalbėjosi su Elza, su Marta – o gal su Eva?

Buvau visiškai tikras, kad išeidamas užrakinau buto duris, o dabar joms atidaryti man pakako vien rakteliu atsukti skląstį. Vėl nejučia šyptelėjau, pamatęs vizitinę kortelę, užsilikusią dar iš Berlyno laikų ir Rudolfo naudotą vietoj pavardės kortelės greta durų. Adresas buvo nubrauktas pieštuku. Tai buvo mano paskutinis adresas tame mieste: Berlynas, Celendorfo rajonas, Klevų gatvė 4. Dėl priežasčių, kurių ne-

beprisimenu, Rudolfas, gavęs stipendiją, išsyk užsisakė vizitines korteles, ir iš pradžių visiems dosniai dalijo. Nė vienas jo draugų – o aš tai jau tikrai – neturėjo vizitinių kortelių, anuomet laikytų miesčionybės ženklu. O Rudolfas būtinai geidė matyti savo pavardę baltose korteliukėse, tarytum joje slypėtų kokia gilesnė reikšmė, o šriftas dar turėjo būti ir iškilus, kad jis, paleisdamas į pasaulį kokią kortelę, savo pavardę ir pirštais gautų pajusti.

Viename kambaryje degė šviesa, kurios įstrižas keturkampis krito į koridorių. Taikinga šviesa. Šviesa veikiau ne dirbti, bet medituoti. Kažkas manęs laukia, toptelėjo man galvon, ir aš, dar nė nespėjęs užsukti į tą kambarį, išgirdau verksmingus garsus, pasibaigusius atodūsiu. Ne, ne Elza, kaip iš pradžių spėjau, bet Marta padėrusiom akim sėdėjo susmukusi mano darbo vietoje. Galvą ji laikė parėmusi abiem rankom, tiesiog klasikinis paveikslas. Iš pradžių, dar su apsiaustu ir kelionės krepšiu rankoje, valandžiukę stabtelėjau tarpduryje, mat dvejojau, ar nereikėtų jos buvimo šičia ir tos, be abejo, apgailėtinos būsenos vis dėlto laikyti prievartavimu, brovimusi į mano valdas, nes juk būta šiame mieste ir kitų vietų, kur ji galėjo išlieti savąjį sielvartą. Jai nevalia buvo sėdėti šiame bute, o juo labiau – taip ištižti mano akivaizdoje. Tačiau labiausiai mane sutrikdė baimė, kurią išvydau į save įbestose jos akyse, nes iki šiol man krito į akis tai, kad jai baimingumas kaip tik nebūdingas, kad jos elgsenoje nėra visiškai jokio varžymosi, jokio būgštavimo. Dėl tos aplinkybės, kad Elza negalėjo išeiti iš ligoninės, šis nemalonus įspūdis, kurį man Marta nuo pat pradžios darė,

galėjo sparčiai išplisti ir nulemti mano požiūrį į ją. Marta elgėsi kaip tikroji našlė. Ar ji buvo ištekėjusi? Mėginau prisiminti vakarykščiai vykusį mudviejų vakarinį pašnekesį, bet iš jo nedaug kas išliko mano atmintyje. O dabar štai ašaromis paplūdusi Marta, tikras sielvarto kamuolėlis. Matyt, bus kas nors nutikę, kitaip tokių pervartų negalėjai paaiškinti.

Kas atsitiko? paklausiau.

Tarytum staigus mano pasirodymas būtų jai aiškiai parodęs, kad ji peržengė savo pačios nusibrėžtą ribą, Marta atitraukė rankas nuo galvos, atsilošė tiesi lyg žvakė ir pasakė man jau įprastu atsainiu tonu: Čezarė nudvėsė.

Negalėčiau pasakyti, kas šiame gedinčios moters paveiksle mane sugraudino iki ašarų, bet pajutau, kaip lašai ritasi man iš akių. Čezarė nudvėsė, tai buvo gana liūdna žinia, tai buvo kraupi katastrofa, nes jis akivaizdžiai kankinosi, kad nėra Rudolfo, kitaip tariant: kad nebejaučia Rudolfo prielankumo. Rudolfas mylėjo šį atgrasų šunį, šį be galo šlykštų padarą, kurio tiesiog neįmanoma buvo sieti su mintimi apie grožį. Senatvėje Čezarė pasidarė toks beformis ir neišvaizdus, kad net užuojautos kupinas pašalinio žmogaus žvilgsnis nebegalėjo įžiūrėti anksčiau jam gal ir būdingos tobulybės. Seiles drabstanti kriošena. Tačiau nebuvo pašnekesio telefonu, per kurį nebūtų buvę užsimenama, kaip laikosi Čezarė, su kokiu graudinamu prieraišumu jis keliasi pasitikti Rudolfo, įžengiančio į stogo terasą. Visos žmogiškos esybės šiame pasaulyje gyvavo, regisi, vien tam, kad trukdytų Rudolfui ar stačiai griautų jo darbą, o Čezarė kaip tik palaikė jo ryšį su gyvenimu. Jiedu suprato kits kitą. Rudolfas tvirtai tikėjo, kad šuva jį supranta, ir

vienas pačių geriausių jo apsakymų buvo Čezarei dedikuotas pašnekesys su šunimi. Prisiminiau, kaip Rudolfas siūlė man drauge su juo išleisti kalbančių šunų antologiją, mat aš jam vis, būdavo, nusiunčiu tokio pobūdžio tekstų, – nuo Svevo iki Flaiano, – kuriuos jis dėjo į specialiai tam reikalui skirtą segtuvą. Tu būsi atsakingas už gyvius, o aš parašysiu pabaigos žodį, sakė Rudolfas, tačiau iki tos šunų knygos niekados nebuvo prieita – lygiai kaip ir iki kurmių antologijos, kurią Rudolfas planavo su savo berlyniečiais bičiuliais, su Volfu Lepenysu ir Heningu Riteriu. Kadangi Rudolfas iš principo nieko neišmesdavo, kažkur šiame gedulo gaubiamame bute turėjo stovėti segtuvas, kuriame jis laikė požeminių „minkštojo koridorių rausėjo" dokumentus – nuo Plinijaus iki Hėgelio ir iki mūsų laikų. Aklasis kurmis.

Kažkas buvo pasikeitę.

Padėjęs ant žemės krepšį ir nusivilkęs apsiaustą, priėjau prie Martos ir apkabinau ją. Išskyrus tuos du sakinius – Kas atsitiko? Čezarė nudvėsė, – daugiau nebuvo pratarta nė žodelio. Marta ne tik leidosi apkabinama, bet ir atsakė į šį apkabinimą su tokiu įkarščiu, kad mano paties liūdesys tik dar padidėjo. Lyg du išsyk dvigubos netekties ištikti žmonės raudodami stovėjom greta mano darbo stalo, ant kurio Marta buvo paskleidusi kelias Rudolfo ir Čezarės, dviejų velionių, nuotraukas, ir grimzdome į sielvartą, bangomis užplūstantį mudviejų kūnus. Tikras palengvėjimas buvo visiškai pasiduoti tam sielvartui. Pagaliau pasirodė ir paplūdo iš manęs tai, kas nuo pat žinios apie Rudolfo mirtį tvenkėsi ir nerado kelio išsiveržti

laukan. Neapibrėžta, pusiau suirzimo, pusiau priešinimosi lemiama dvasios būsena ūmai tarytum išsisklaidė, užleisdama vietą atlaidžiam minkštumui, akimirksniu sunaikinusiam visa, kas buvo kieta, kampuota, atžaru. Mano kūnas pasidarė tarytum be kaulų.

Ilgai truko, iki aš vėlei atsitokėjau.

Pavėluotai ir tik nemenkomis pastangomis mudu atsiplėšėm nuo kits kito. Buvo jau po dešimtos, ir aš norėjau ir privalėjau imtis darbo, net Čezarės mirčiai nevalia buvo trukdyti man atskleidinėti pilkųjų dėžių paslapties. Tačiau, kadangi Marta, po ilgo glėbesčiavimosi lyg apdujusi ir susiglamžiusi, stovėjo prieš mane kaip našlė, nesusilaikiau jos brutaliai ir be jokių užuolankų nepaklausęs apie Evos vaidmenį visame šiame ūkyje. Verčiau būčiau neklausęs.

Eva? Šliundra, tulžim apkartinusi mums gyvenimą.

Mums?

Tiesioginio atsakymo nesulaukiau. Tai, kas dabar pasipylė, buvo vien painios šnekos, kurių ir kantriai klausydamasis negalėjai kaip nors surikiuoti. Tačiau ir ištvermingai palaikoma painiava gali turėti formą. Man, šiaip ar taip, radosi įspūdis, kad Marta visais tais trūkinėjančiais sakiniais, patetiškais šūksniais ir plačiais rankų mostais, visa ta netvarkos retorika planingai stengiasi mane suklaidinti. Čia viena našlė, nenorinti prisipažinti, kad yra našlė, kalbėjo apie kitą našlę, akivaizdžiai turinčią didesnę teisę jaustis našle, o tikroji našlė tuo metu buvo gydoma ligoninėje. Nesupratau, ką Marta man nori iškišti už gryną pinigą, tokia keistų šuolių pilna buvo

josios šneka. Vis dėlto galima buvo numanyti, kad jos neapykanta tik dar smarkiau įsisiūbuos. Čia su žaibais ir perkūnijom pratrūko ilgai ir neryžtingai anapus debesų sienų lūkuriavusi audra. Kadangi, pirmajam jauduliui atslūgus, Marta jautėsi turinti savo piktinimuisi suteikti objektyvumo atspalvį, ji ėmė kaltinti Evą, kad ši, girdi, buvusi tikroji priežastis, kodėl Rudolfas nepabaigęs savo romano. Evos nerimastingumas, jos nuolatinis mygimas, jos isteriški skambučiai telefonu, o sykiu ir jos negailestinga jau parašytų, bet Rudolfo ir paties fragmentais, eskizais vadintų knygos dalių kritika nuolatos vis grąžindavusi Rudolfą į nulinį tašką. Apačioje, savo kabinete, tvirtino Marta, ji turinti raudonu pieštuku Evos suniokotus puslapius, kuriuos ši atsiuntusi atgalios Rudolfui ir iš kurių be jokios abejonės matyti, kad Eva neturėjusi nė menkiausios nuovokos apie kūrinio struktūrą ir reikšmingumą.

Šioje vietoje aš susilaikiau ir nepaklausiau, kaip Marta, nemokėdama pakankamai gerai vokiškai, galėjo griebtis tokių sunkių kaltinimų, nes po šio protrūkio protinga diskusija man pasirodė beprasmė. Kur kas labiau mane prislėgė akivaizdus faktas, kad Eva apskritai vaidino tam tikrą vaidmenį Rudolfo gyvenime, nes dabar jau nebesidavė nustumiama į šalį ir kita nuojauta, kad ji, ko gera, nėra visiškai nekalta dėl Rudolfo mirties.

Buvau taip giliai nugrimzdęs į šį įtarinėjimą, kad pamiršau, jog Marta tebėra šalia, bet dabar ji vėlei atkreipė į save mano dėmesį. Užsiverkusi ir netekusi jėgų, ji mano akyse nusibraukė drabužius nuo kūno ir numetė juos žemėn (ten ir palikda-

ma juos gulėti). Netardama nė žodžio, palindo po antklode ir taip užsitraukė ją iki pat kaktos, kad apie jos buvimą čionai dabar jau bylojo vien į medūzą panašus plaukų vainikas ant priegalvio. Nė žodelio. Kurį laiką dar retkarčiais girdėjau ilgus slopinamus atodūsius, o netrukus pasigirdo ritmingas alsavimas. Nenorėdamas daugiau trukdyti Martos po šoko, kurį ji, be abejo, patyrė dėl Čezarės mirties, atsargiai pasiėmiau iš krūvos dėžę su Evos laiškais ir pasitraukiau į virtuvę, kur galėjau vienas ramiai atsiduoti nežinomybių verpetui.

Evos laiškai tebegulėjo pačiam viršuje! Vadinasi, Marta, man nesant, nebuvo prikišusi rankų. Bet kodėl Rudolfas, neva pats sudėjęs dokumentus į pilkąsias kartono dėžes kaip savąjį prie gyvos galvos sutvarkytą palikimą, neišmetė Evos laiškų? Nesvarbu, kokie buvo jo santykiai su Eva – o šiuo atžvilgiu turėjau būgštauti, kad čia būta nelemtos priklausomybės, – vis tiek niekam neturėjo rūpėti, kokiomis nepakenčiamomis priesaikomis jiedu buvo susiję. O gal Eva jau buvo tapusi Rudolfo kūrybos dalis, atskiras jos skyrius, raudona gija? Ar šio laiškų mėšlo Rudolfas nepašalino todėl, kad norėjo būti tikras, jog jis vieną dieną išvys pasaulio šviesą?

Mylimasai, taip prasidėjo kiekvienas laiškas, o paskui visados būdavo padėka už žinias iš Rudolfo, jos, kaip buvo matyti, ateidavo kas kelinta diena. Rudolfas privalėjo Evai bemaž nieko nenutylėdamas siuntinėti savo kasdienio gyvenimo aprašymą, patikėti jai visas savo nelemties paslaptis, nes ji su visu ankštos širdies pedantizmu viską aptarinėjo: universiteto problemas,

Elzą, Rudolfo kūrybą, gyvius, politikos klausimus. Kartais Evos laiškai skambėjo lyg kokio vaiko aprašymas pradžios mokyklos charakteristikose: Jis gerai elgėsi, kartais užmigdavo, retsykiais trukdė dirbti, bet apskritai yra mielas berniukas, galįs padaryti kad ir nelabai didelę, bet vis dėlto šiokią tokią pažangą. O paskui perskaičiau tokį sakinį: „Galbūt Tau reikėtų išsiskirti su Čezare, – rašė Eva, – nes juk neištversi, jei jis nugaiš Tavo akyse." Neištversi! Pajutau, kad mano jaudulys, skaitant tuos laiškus, virsta neapykanta. Niekas žmogaus nedaro tokio vienišo, kaip neapykanta. Juo labiau tas jausmas smarkėjo, juo apleistesnis jaučiausi. Kaip Eva drįso dalyti Rudolfui tokius skandalingus patarimus? Visažinės tetulės stilius. Ir niekur nė menkiausios abejonės, niekur nė kruopelės kuklumo, niekur nė menkiausio baugulio. Eva turėjo būti visiškai įsitikinusi, kad yra padėties viešpatė.

Juo ilgiau skaičiau, juo kokčiau man darėsi. Rudolfas, didysis žengimo pakalnėn ir atsisveikinimo rašytojas, jei tik aš teisingai gebėjau perskaityti ir perprasti Evos laiškuose išlikusį jo balso aidą, arba mėgindamas atgaivinti savo menkstančias magiškąsias galias, vaidinti niekingą spektaklį, kurti tikrą iliuzijų teatrą, arba bėgdamas nuo paskutiniais metais jį kamuojančio ir vis didėjančio liūdesio, iš tikrųjų buvo pasirinkęs Evą kaip išsigelbėjimą teikiantį inkarą. Daug dalykų skatino mane daryti pirmąją prielaidą. Rudolfas vis labiau virto į niūrų žaidėją, vis naujais triukais mėginantį pergudrauti tą faktą, kad yra žlugęs, kad negalės pabaigti savojo „Testamento". Naktimis mudviem šnekantis telefonu, jis kalbėjo apie aplink jį plytinčias žodžių kapines, „tik jau ne apie kokį pašventintą

Dievo sklypą", tvarkingą ir eilėmis surikiuotą, bet apie paprasčiausias atliekų kapines, kuriose mėtosi visi tie plačiai vartojami, išsunkti, pasigadinę žodžiai, – apie nereikšmingybių kapines. Tas, kuris iš šių atliekų dar mėginąs sukurpti kūrinį, turįs, kaip vis tvirtino ir tvirtino Rudolfas, būti arba naivus kvaiša, arba avantiūristas. O ką gi tu darai, priėjęs tokios įžvalgos? – savo ruožtu paklausiau jį. Meldžiu malonės, atsakė Rudolfas viena tų bereikšmių frazių, po kurių paprastai pasigirsdavo jo kartus juokas.

Buvo jau toli po vidurnakčio, kai aš skaitydamas aptikau pats save. Pernelyg ilgai klausiausi dirbtinių, apsimestinių žemės drebėjimų, kuriuos Eva Rudolfui rengė savo sieloje, pernelyg dažnai gavau skaityti, su kokiu įkarščiu ji dėsto savo ydų sąrašą, nors čia pat, po trijų dienų, vėl gaudavau išgirsti, kad Rudolfas ją vis tiek mylįs, pernelyg smarkiai koktėjausi jos mėginimais menkinti save, idant Rudolfas būtų priverstas prie jos pasilenkti, tad ne iš karto susivokiau, kad kalbama apie mane. Tačiau Eva kalbėjo apie mane, ir aš akivaizdžiai buvau problema. Girdi, rašė Eva, ji nežinanti, kaip reikią elgtis su manimi, su tąja problema. „Veikiausiai jis palaiko Elzos pusę, norėdamas mane įskaudinti. Ir, be abejo, mudviejų ryšį jis turėtų laikyti išpuoliu prieš judviejų draugystę. Juk jis metų metus nukoręs liežuvį slankiojo man iš paskos, ir jeigu tik bent kartą būčiau jį kaip nors paskatinusi, dabar jis man jau amžiams kiurksotų ant sprando, kaip kad Tau kiurkso. Kadai kadės, tais metais, kuriuos praleido Romoje, jis nevėkšliškai ir nevyriškai (su ašaromis akyse) melste meldė mane, kad likčiau

su juo, o kadangi tą žiemą spigino toks ledinis speigas, aš tik per plauką nepasidaviau jo maldavimams. Savo negrabia bejėgyste jis mokėjo sukurti atmosferą, kurioje imdavo skleistis mano motiniški jausmai, tačiau, dėkui Dievui, mano instinktai jau anuomet buvo tiek išlavėję, kad nepakliuvau į tas jo pinkles. Privalai jam tai pasakyti! Ir privalai pasakyti taip aiškiai, kad jis tikrai amo netektų. Kaip žinai, aš esu įsitikinusi, kad jo apsimestinis entuziazmas labai Tau kenksmingas."

Paraštėje Rudolfas pieštuku buvo išvedžiojęs klaustuką – bent tiek, bent šis trapus, drovus klaustukas radosi greta skandalingų paistalų, kurių kiekvienas sakinys mėgino ardyti mudviejų bičiulystę. Laiškas vis nesibaigė ir nesibaigė. Matyt, ir Rudolfas bus pajutęs, kad čia neleistinai kėsinamasi į jo paties suverenumą, nes vėlesniuose puslapiuose, kuriuose pačiais atgrasiausiais metodais toliau buvo piešiamas mano portretas, ėmė dažnėti pabrauktų vietų, šauktukų ir klaustukų, o sykį, Evai įsileidus į visiškai beprotiškas spekuliacijas apie mano netikusį charakterį, Rudolfas paraštėje parašė: isteriška ožka. Niekaip nepateisinama Evos puikybė ir širdies skurdumas, o pirmiausiai – niekšiškas mėginimas išstumti mane iš Rudolfo gyvenimo buvo stačiai koktūs. Kita vertus, kaip buvo matyti iš vėlesnio Evos laiško, Rudolfas atsakė ir į šį kėsinimąsi į mano gyvastį, o savo argumentus, matyt, dėstė taip nedrąsiai, kad Eva galėjo jam parašyti, girdi, ji niekaip nesuprantanti, kaip jis galįs pasiduoti mano nelemtiems manevrams, mano „juokdariškam maskaradui", kurio vienintelė paskirtis juk esanti įsiteikti Rudolfui, kad šis mane pakęstų greta savęs. Jam, Rudolfui, rašė Eva, beprasmiškas jėgų švaistymas esą dar

ilgiau kęsti mane kaip juokdarį „Tavo vaizduotės rūmuose." „Drauge praleistų metų" vardan dabar, girdi, privalu „užbrėžti paskutinį brūkšnį", sutraukyti „jo Tau uždėtas grandines", nes tik tada Rudolfas galėsiąs ramiai ir su didesniu atsainumu mąstyti apie savo kūrinio užbaigimą. Jeigu aš ir toliau liksiąs Rudolfo kūrybos „moralinis prižiūrėtojas", tai jis, Rudolfas, galįs savo knygos baigimą „atidėti nežinia kokiems laikams."

Niekaip negalėjau baigti skaityti šio laiškų konvoliuto. Kartais, būdavo, pakeliu akis nuo virtuvės stalo ir mane žeidžiančių popierių, bet paskui užgauliojimai vėl ima traukti mane su savižudiška galybe, lyg juose slypėtų tegu ir triuškinama teisybė. Jaučiausi taip, kad nors stauk. Kelis kartus buvau beskambinąs Evai ir bereikalaująs ją pasiaiškinti, bet žinojau, jog esu pernelyg nusilpęs, kad galėčiau atsainiai ir ramiai pateikti būtinus klausimus. Manosios užuojautos ir abejingumo atsargos buvo išsisėmusios, nenorėjau nei suprasti, nei aiškintis. Nenorėjau net kalbėti, nenorėjau burnos aušinti.

Todėl pajutau palengvėjimą, kai virtuvėje ūmai pasirodė Marta, – užsimiegojusi, sielvarto griaužiama Marta, ji, lyg kokia šventoji kankinė sustojusi tarpduryje, pasakė, girdi, man jau laikas baigti. Baigti – tas žodis mane smelkte nusmelkė. Pakilau it apdujęs, sumečiau laiškus atgal į dėžę ir nusekiau įkandin Martos per tamsų butą į savo darbo kambarį.

Darbas stūmėsi į priekį, bent jau aš taip vaizdavausi. Jis teikė man net žaibu blykstelinčio malonumo, kai aš, įveikęs gerą atkarpą bereikšmių atliekų, pabaigoje, būdavo, pasijuntu apdovanotas radiniu, netikėtu dalyku. Be to, mėgavausi ir vienatve, nors ji, kaip turėjau pats sau slapčiomis prisipažinti, nebuvo man į naudą.

Ankstyvą rytmetį, Martai pagaliau pakilus iš patalo, mudu užkopėme į terasą ir suvyniojome Čezarę į vieną Rudolfo mėgstamiausių paklodžių, į žydro šilko keturkampį. Vištos šioje pastoralinėje Arkadijoje, pakreipusios galvas, rūpesčio kupinomis minomis vaikštinėjo aplink, kol mudu vilkome iki durų sunkų kūną, kurį paskui laikinai palikome tysoti bute. Kas žino, kas dabar, iki ši idiliška komuna bus išsklaidyta, perims viešpatiją terasoje; gaidys akivaizdžiai tikėjosi, kad jam tokia situacija bus paranki. Bet kaip gaidys ar nykštukinis triušis gali būti karalius? Per mažai masės, per daug kailio ir plunksnų. Ar galima įsivaizduoti bendriją, kurios soste sėdi vėžlys? Galima. Nėra nė vieno jam pataikaujančio valdinio, o jis ir pats pernelyg daug yra regėjęs, kad rūmų įsiteikėliai darytų jam įspūdį.

Dar mudviem bepusryčiaujant, atėjo du patikimos išvaizdos ponai iš kailialupių įstaigos; jie įtariai ėmė apžiūrinėti šilko paklodę. Ir tikrai man teko vėlei išskleisti Martos įvai-

riaspalvėmis juostelėmis surištą audeklą, kad atkakėliai savomis akimis pamatytų nugaišusį gyvį. Juk galite mums nežinia ką įkišti, toks buvo jų aiškinimas, aiškiaregystės gebėjimų jie, šiaip ar taip, neturį. Nesileisk sutrikdomas jokios gaišenos – tokia buvo jų veiklos pirmoji sąlyga. Paskutinis žvilgsnis į Čezarę, kuris ir nugaišęs išsaugojo savo įprotį būti sunkesnis, nei priderėtų. Buvo matyti, kad kailialupiams nelengva verstis gaišeną ant pečių ir nešti ją didžiaisiais laiptais žemyn. Keli studentai, jau ir tokią ankstyvą valandą neturį daugiau kas veikti, kaip rūkyti ir šnekučiuotis laiptinėje, nustebę nužvelgė keistąją procesiją. Dar vienas negyvėlis? regėjosi, klausia jie patys save, matyt, jie bus bestudijuoją numirėlių namuose. O kada mirtis juos pačius užklups? Galėjau lažintis, kad šilko paklodė po trumpo apsilankymo valykloje dar šįvakar papuoš kurio nors kailialupio patalą, bet susilaikiau nieko nepasakęs. Vargšas senasis Čezarė. Dusliai žnektelėjęs, jis atsidūrė vyrų automobilyje, Marta pasirašė išvežimo popierius, aš įspraudžiau vairuotojui į delną banknotą, tada jie išvažiavo su savo liūdnuoju kroviniu.

Marta išsyk nuėjo į savo kabinetą, o aš sutrikęs grįžau aukštyn į butą ir, ilgai negaišuodamas, ėmiausi darbo. Netrukus jau buvau pašalinęs Evos laiškus iš raštų krūvos ir subrukęs juos po marškiniais į savo kelionės krepšį, kad tik jie, sergėk Dieve, niekados nepatektų į kokį archyvą. Šį epizodą privalėjau eliminuoti iš Rudolfo gyvenimo, tiek aš buvau skolingas mūsų bičiulystei. Dėkui Dievui, mano krepšys buvo su solidžia spyna, mat nebuvau tikras, kad Marta, man nesant, nesumanys patikrinti viso mano bagažo. Pamąsčius apie

tai, kaip keistai aš čia elgiuosi, kaip lengvabūdiškai imuosi perrašinėti mirusio bičiulio gyvenimą, mane užgriuvo šiurpo lavina. Tačiau tai truko tik trumpą laiką, paskui ir vėl grįžo klastotojo šaltakraujiškumas.

Likusius popierius, prabėgomis permetęs juos akimis, sudėjau atgal į dėžę, nors tarp jų ir buvo vienas kitas dokumentas, bylojąs apie tamsiąsias Rudolfo puses. Neįstengiau suvokti, kokios sistematikos laikantis jie privalėjo atsidurti palikime būtent drauge su Evos laiškais. Tarp kitų dalykų, čia aš pirmą kartą patyriau, kad Rudolfas, dangstydamasis itališku slapyvardžiu (Etorė Totis), ne tik rašė tekstus laidoms apie Italiją, bet ir buvo kelių dar visai neseniai ir pakartotinai transliuotų radijo pjesių autorius. Ir vėlei Rudolfas rašė laiškus (šįsyk Pietryčių radijo stoties redaktoriui), kuriuose saikdinte saikdino nieku gyvu neatskleisti jo slapyvardžio, girdi, veikiau jau jis tada atsisakysiąs ir transliavimo, ir honoraro. Be abejo, teisingai mane suprasite, rašė Rudolfas, aš galiu atsisakyti ir šlovės, ir pinigų, kad tik būtų išsaugotas mano anonimiškumas. Kita vertus, ankstesniuose laiškuose jis iš pradžių tyčiojosi, kad honoraras esąs toks menkas, o paskui, gražiai užsiminęs apie Gotfrydo Beno *Summa Summarum*, skundėsi, kad radijas, šis paskutinis laisvųjų autorių tvirtų pajamų šaltinis, dabar paliekąs jį bėdoje. Kruopščiai užsirašiau abiejų radijo pjesių antraštes ir keistus, slapyvardžiais stačiai kvepiančius tariamųjų vertėjų vardus, nes ūmai pasijutau visiškai tikras, kad ilgainiui aptiksiu kur kas smarkiau išsišakojusį požeminį kūrybos labirintą. Čia buvo dar tik pradžia.

Ar Rudolfas rašė iš godulio, dėl to, kad negalėjo žodžių palikti ramybėje?

Dar keisčiau viskas atrodė su jo darbais Bavarijos radijui, kurie visi buvo transliuoti Džiuzepės Šulco slapyvardžiu; šiaip ar taip, keturiasdešimt septynios laidos, apimtimi prilygstančios ištisai knygai apie Italiją – ir tikrai vienai pačių kritiškiausių. Kodėl Rudolfas, amžinai skundęsis laiko stygiumi, ėmėsi kankynės rašyti penkiolika aiškiaregiškų puslapių apie sudėtingą Italijos partijų sistemą, man paaiškėjo tik tada, kai iki galo perskaičiau susirašinėjimą su Bavarijos radiju: Rudolfui reikėjo pinigų. Honoraras „kaip visados“ buvo persiunčiamas „į Jums žinomą sąskaitą Regensburge.“ Kodėl į Regensburgą? Arba Rudolfas – man tai atrodė gana naivu – norėjo nuslėpti tuos pinigus nuo mokesčių inspekcijos, arba – kas buvo labiau tikėtina – nuo Elzos. Kadangi aš pats, negaudamas papildomų pajamų, dar niekados neturėjau reikalų su mokesčių inspekcija, tai ir šios problemos sprendimą gavau atidėti vėlesniems laikams. Ir kodėl Regensburgas? Žinojau, kad Rudolfas kartais dalyvavo Regensburge savo kūrybos vakaruose, apie tą miestą ir ypač apie tenykštį knygyno savininką jis pasakojo vien gerus dalykus, bet nebuvau girdėjęs nei apie kokį nors antikvarą, nei šiaip apie kokią parduotuvę, dėl kurios būtų buvę reikalinga atsidaryti ten sąskaitą. Prieš leisdamasis į tolimesnes spekuliacijas apie galimą dvilypį Rudolfo gyvenimą, vėl uždariau dėžę ir priklijavau lapelį, iš kurio buvo matyti jos turinys. Jeigu Rudolfas iš tikrųjų pats – nors man tai regėjosi vis mažiau įtikėtina – sudėjo popierius į tas dėžes, tuomet jis galbūt norėjo tyčia į vieną daiktą sukrauti savo slaptenybes,

bet kodėl jam norėjosi, kad apie tas slaptenybes sužinotų ir ateities kartos? Kodėl jis Evos laiškų tiesiog nesudegino, o Regensburgo taupomajai kasai nedavė nurodymo pervesti pinigus į Elzos (o gal Martos?) sąskaitą? Jeigu Rudolfas, kaip Elza tikino, prašė ją (tuo atveju, jeigu jis ūmai pasimirtų) paskirti mane palikimo tvarkytoju, vadinasi, jis norėjo, kad apie tą gausybę dvilypių gyvenimų sužinočiau ir aš. Rudolfas norėjo, kad aš sužinočiau apie niekšiškus Evos kėslus. Bet kokių gi padarinių jis tikėjosi? Negi turėčiau rašyti jo biografiją?

Kitoje dėžėje buvo keli segtuvai su Rudolfo antrojo romano užrašais ir apmatais, viskas žymėtasi lapeliuose, laikraščių paraštėse ir net antrosiose jo studentų namų darbų pusėse, – tie studentai, ko gera, ir dabar tebelaukia, kada jiems bus grąžinti jų pastangų vaisiai. Tekstus išsyk pažinau, vieni juokai bus susieti juos su romano skyriais, juolab kad dėžėje dar buvo ir abu pirmieji romano variantai, rankraštinis ir pirmasis mašinraštis, daugiau ar mažiau išmarginti visokiausiais papildais. Vadinasi, turėjo dar būti ir dėžė su antruoju variantu, o galiausiai – ir su tuo, kuris atiduotas spausdinti, nes Rudolfas, kaip iš jo paties žinojau, visų keturių savo romanų buvo parašęs po keturis variantus, ir, didžiai skaudindamas leidyklą, dar sykį ištisai taisė ir jų rinkinius bei laužinius, tad kiekvienos tų plonų knygų, sudėjus daiktan įvairius, gerokai vienas nuo kito besiskiriančius variantus, išėjo po gerus tūkstantį puslapių. Gražus ir įdomus darbas studentams gretinti tuos puslapius ir rašyti lyginamąsias studijas: „Kaip gimsta romanas?“

Tiesa, kur kas smarkiau mano domesį patraukė ir pamažu vis labiau ėmė mane trikdyti pigi, tvirtu žydru kartonu įrišta užrašų knygelė, kurios viršelyje Rudolfas flomasteriu buvo užrašęs žodį „Šaltiniai". Knygelė pakraštyje turėjo abėcėlę, bet šiaip nebuvo panaši į adresų knygą; veikiausiai gaminta Taivanyje, šiaip ar taip, ne Rudolfo itin mėgstamos „Herlitz" firmos. Jis dažnai telefonu primygtinai prašė mane atsiųsti jam daugiau „Herlitz" firmos sąsiuvinių, žalių ir raudonų, mat baiminosi, kad po eilinio rašymo priepuolio gali pristigti atsargų. Raudonieji sąsiuviniai buvo skirti veiksmui dėstyti, o žaliuosius Rudolfas naudojo kaip idėjų sandėlius. Bijodamas, kad vieną dieną gausiu jam pranešti, jog žalių arba raudonų dėl tiekimo trukdžių šiuo metu nėra pirkti, namuose pats buvau sukaupęs šiokias tokias jų atsargas, kurias, reikalui esant, vis, būdavo, papildau. Buvo metų, per kuriuos Rudolfas smulkute rašysena prirašydavo iki penkių dešimčių „Herlitz" firmos sąsiuvinių. Mano atmintis – toks buvo jo komentaras. Ir tikrai pasitaikydavo, kad jis vidury pokalbio telefonu dėdavo ragelį į šoną, norėdamas savo sąsiuviniuose pasitikrinti kokį nors teiginį. Galiu tau tiksliai pasakyti, ką anuomet sakei, mano atmintis nepalieka manęs bėdoje, triumfuodamas rėkdavo jis tuomet į ragelį, suradęs reikiamą vietą.

Taigi taivanietiškasis „Šaltinių" sąsiuvinis nebuvo dalis rinktinių „Herlitz" firmos veikalų, kuriuos Rudolfas kartais dar vadindavo ir „Herlitzo" sąvadu. Šiame sąsiuvinyje buvo vien citatos – nuo Adorno, Aleno, Blanšo, Bašelaro, Beno, Ciorano, Šatobriano ir Selino iki Zenono, Ciurn ir Ciolkovskio. Visos citatos buvo su tiksliomis šaltinių nuorodomis, o

prie tų, kurias Rudolfas pats išsivertė (pvz., Bašelaro), greta išrašyti ir originalai. Keista, pamaniau sau, ir kodėl jis citatų nesusidėstė pagal temas?

Kadangi atėjo pietų metas, ir aš, nepaisant anaiptol ne nuraminimą teikiančių atradimų, jaučiausi išalkęs (o virtuvėje, išskyrus seną ragelį ir žiupsnį ryžių, nieko valgoma neatradau), buvau jau kaip tik besirengiąs leistis į kelią, kai, matyt, ir didelių telepatinių gebėjimų turinti Marta erinijos veidu įžengė į butą. Prabėgomis mane apkabinusi, ji bemaž nieko nepasakė ir lygiai taip pat prabėgomis ir lyg šiaip sau užmetė akį į ant mano rašomojo stalo stovinčios dėžės turinį, – tikra savo valdų apžiūrėti susiruošusi komisarė, vėliau atsiųsianti budelius ir išgausianti jai patinkamą prisipažinimą. Dėkui Dievui, šaltinių sąsiuvinis jau buvo mano striukės kišenėje.

Marta atsinešė paštą, kuris, matyt iš principo buvo pristatomas tiktai apačion, į institutą, padėjo iš Vokietijos atėjusius laiškus ant rašomojo stalo (į itališkuosius, taigi, matyt, ir į tuos, kurie buvo adresuoti Elzai, ji pareiškė pati atsakysianti), ir atsisėdo ant kėdės palangėje, kad galėtų šviesoje dantimis apdoroti kairės rankos pirštus. Dar naktį buvau pastebėjęs, kad ji griežia dantimis, – toks malamas garsas, lyg ji piestoje grūstų savo sapnus. Paprasčiausiai ranka uždengiau jai burną, ir ji pagargaliavusi trumpam aprimo. O dabar atėjo nagų eilė. Dantys ir nagai! Nė truputėlio nekreipdama dėmesio į tai, kad aš esu šalia, nė kiek nesigėdydama, ji apnuogintais dantimis be žodžių kramtė ir graužė savo nagus, o kiekvieną sykį, pasisekus atplėšti dar kokį odos lopinėlį, atkišusi lūpas ir

nesidrovėdama spjaudė tuos lopinėlius ant grindų. Paskui tikrino, ką nuveikusi, seilėjo kitą pirštą ir vėl ėmėsi to atgrasaus draskymo, kol visiems penkiems nagams suteikė jai priimtiną formą. Trumpas brūkštelėjimas per erškėtrožių rausvumo palaidinukę, paskutinis tikrinimas, darbas baigtas. Liko mįslė, iš kur ji turėjo šią palaidinukę, juk vakarykščiai vilkėjo žydrus kaip jūreivio marškinius, ant kurių dėl Čezarės pralietos ašaros paliko tamsias dėmes. Ar ji čia kur už kampo gyveno, ar savo kabinete turėjo drabužinę, kad būtų pasirengusi bet kokiam atvejui? Šiaip ar taip, spalvas ji gerai išmanė.

Ar nori ko užkąsti? paklausė.

Kadangi, viena vertus, po Rudolfo atminimui skirto renginio (19 val., prezidento kvietimas gulėjo tarp mano laiškų) buvo numatyta oficiali vakarienė negausiam kviestinių svečių būreliui (apie 21 val.,) ir kadangi aš, antra vertus, dabar žūtbūt norėjau išvengti Martos draugijos, tai pamelavau: nesu išalkęs ir norėčiau toliau darbuotis, nors instinktyviai žinojau, kad už šitą jos išsyk perprastą melą turiu laukti sankcijų. Esi išalkęs, tai matyti tau iš akių, pasakė ji juokdamasi, bet jeigu būtinai nori badauti, tada badauk.

Martos kvietimo nenubaustam nevalia atsisakyti.

Ar paskui vesiesi mane į vakarienę? paklausė ji dabar tykodama, o aš išsyk pradėjau raustis tarp laiškų, ieškodamas kvietimo. Laišką, korektiškai adresuotą man, Rudolfo adresu, ji buvo jau atplėšusi, tad, tiesą sakant, privalėjo žinoti, kad negaliu, gavęs tokį asmenišką kvietimą, atsibelsti drauge su ja.

Esi, kaip *Rudolfo* ir sakė, tikras miesčionis. Jis, šiaip ar taip, būtų paskambinęs į prezidento kanceliariją ir pasiekęs,

kad būčiau drauge pakviesta. Kaipgi tu apskritai susišnekėsi su Turino universiteto damomis, kurios kalbasi vien apie universiteto reikalus? Jei tau nešauna galvon jokia geresnė dingstis, gali pasiimti mane kaip vertėją, pasakė ji.

Marta, atitariau, esama daugybės gerų dingsčių eiti su tavim vakarieniauti, tačiau, gavęs tokį kvietimą, negaliu tavęs imtis drauge.

Pastebėjau, kad pradedu minkštėti, ir numaniau, kad po Rudolfo atminimui skirto renginio ji vėl įkibs man į parankę, bet dabar, šią akimirką, norėjau jos atsikratyti, nes man knietėjo patikrinti, ar pagrįstas yra įtarimas, šovęs man galvon, prabėgomis sklaidant šaltinių sąsiuvinį. Taigi, mėgindamas padaryti pradžią, vėl nusivilkau ką tik apsivilktą švarką ir taip kruopščiai jį sulanksčiau, kad tik žydrasis sąsiuvinis nieku gyvu nepasimatytų.

Kam taip kvailai lankstai švarką, pasakė Marta, juk jis susiglamžys.

Kadangi tai buvo vienintelis švarkas, mano įsidėtas į kelionės krepšį leidžiantis į savąją Turino tragediją, kuri, sumaniai Martai režisuojant, vis labiau virto komedija, tai tučtuojau jį vėl išlanksčiau ir apsivilkau. Ištvėręs laidotuves, švarkas turės ištverti ir atminimo vakarą, nors, tiesą sakant, jis netiko nė vienam šių renginių.

Patenkinta? paklausiau.

Tačiau Marta, jau suvokusi, kad šią akimirką nebegalės parodyti jokių papildomų savo galybės ženklų, ir dabar susirengusi vėl eiti iš buto, anaiptol neatrodė patenkinta.

Eikit jūs, vokiečiai, pasakė, smarkiai trinktelėdama paskui save sunkias buto duris.

Taip ji vis dėlto pasiekė, ko norėjusi, – aš ir vėl įstengiau galvoti vien apie ją ir jos valdingą elgseną. Ko ji iš manęs norėjo? Ir ką ji, šitaip nuolat ieškodama mano artumos, norėjo pasiekti ar užtušuoti? Po kelių dienų juk aš vėlei būsiu pradingęs ir geriausiu atveju, aiškindamasis kokį klausimą, retsykiais jai parašysiu ar paskambinsiu telefonu, bet ir tas nelabai įtikima. Mat jeigu palikimas kada nors atsidurs kurioje nors Vokietijos institucijoje, jo imsis mokyti palikimų filologai, o jiems tokios nepatikimos žinios, kaip iš bičiulio gautos, visai nėra pageidaujamos. Autentiški šaltiniai stačiai niekinami, jiems vieta geriausiu atveju laikraščių straipsniuose, bet ne archyve. Gal kada mano patarimo dar ir bus prašoma, jei kas sumanytų išleisti mudviejų susirašinėjimą, tačiau iki to laiko praeis ne vieneri metai. Tai ko gi norėjo Marta? Ar pilkosiose dėžėse būta ko nors apie ją, ką ji geidė arba eliminuoti, arba pateikti ypatingoje šviesoje? Ar ji buvo įsitraukusi į aferą su Rudolfu – ir ar ši afera buvo kaip nors susijusi su Rudolfo mirtimi? Lyg klastotojas turėjau pašalinti iš paveikslo tas tris našles, kaip pilkas choras išsirikiavusias priešais velionį, jį užstojančias, užtamsinančias, darančias nebeatpažįstamą, – tik tada galėjau susigrąžinti daugmaž patikimą savo bičiulio portretą, kuris po praeitos dienos radinių jau ir pats taip užtemdė jo fizionomiją, kad vos beįstengiau ją įžiūrėti. Visa jo, kaip rašytojo, egzistencija, kaip man dabar regėjosi, buvo laipsniškas savo asmens naikinimas, ir tasai paskutinis, visiems mums, taip pat ir man, neviltingu rodęsis fizinio susinaikinimo žingsnis gal buvo ne kas kita, tik nuoseklus jo plano realizavimas. Taip žvelgiant, vitalinis interesas vertė našles rūpintis, kad jos nebūtų įtrauktos į tą verpetą.

Mano įtarinėjimai buvo labiau nei pagrįsti. Martai pasišalinus, aš (dėkui Dievui, niekieno nebetrukdomas) netrukus išėjau iš buto ir instituto pastato, bet pirma dar paskubomis įsibrukau kišenėn antrąjį Rudolfo romaną – ir originalą, ir vertimą į italų kalbą, kad galėčiau ramiai juos sulyginti. Pasiekęs *Corso San Maurizio*, susiradau kavinę, kurioje galėjau netrukdomas dirbti. Lauke viską aptraukė pelenų spalvos pilkuma. Nuo kalnų lėtomis gretomis slinko sunkūs debesys – šlapia vilna, išgręžiama viršum miesto. Miklus vėjas šlaistėsi gatvėmis, blaškė apsiaustus, vangiai spardė ore plastiko maišelius ir barškino markizes. Artėjusios, bet taip ir nepratrūkusios audros ženklai.

Kadangi Rudolfo romaną aš bendrais bruožais turėjau galvoje, be didelių vargų buvo įmanoma atrasti tai, ko aš, tiesą sakant, nenorėjau atrasti. Rudolfas iš tikrųjų kone visas žydrajame sąsiuvinyje užsirašytas citatas daugiau ar mažiau pažodžiui įterpė į savo romaną, o kad dešifruotojams, taigi, pirmiausiai, man, be reikalo neapsunkintų darbo, kiekvieną sykį, atlikęs transplantaciją, atitinkamą citatą vis žymėjo varnele. Kadangi Hėgelio pasisakymas apie meno pabaigą nebuvo varnele paženklintas, galėjau būti tikras, kad nė vienas romano protagonistas nekalba kaip Hėgelis (nebent Rudolfas pedantiškąją varnelę būtų pamiršęs). Matyt, Hėgelis pažodžiui nepritiko

arba pateko į romaną parafrazuotu pavidalu. Užtruko kelias valandas (ir daugybę puodelių kavos), iki aš atradau ir pasiženklinau visas varnele pažymėtas žydrojo sąsiuvinio citatas, ir tas triūsas galų gale atvedė mane prie keistos įžvalgos, kad geras trečdalis romano yra parašytas visai ne Rudolfo. Iš pradžių buvau apstulbęs, kaip švariai jis profesiniu požiūriu sumontavo tuos pasklidus tekstus, bet kartu man tai buvo ir tikras šokas. O galiausiai pasijutau visiškai priblokštas to, kaip įžūliai, kaip šaltakraujiškai padaryta ši kompiliacija, kurios, pasklaidžius mano pastabomis išmargintą knygą, negalėjai iškišti net už koliažą. Gal buvo dar daugiau sąsiuvinių, įrodančių, kad Rudolfas ir likusį romano tekstą perėmė iš kitų knygų? Be abejo, man nebuvo jokia naujiena, kad šiandien pristatomos daktaro disertacijos apie Žaną Polį, nors jų autorius niekados nėra perskaitęs nė vieno Žano Polio romano; be abejo, man išsyk prisiminė vienas jaunystės laikų draugas, kuris, prieš rašydamas savo straipsnius, visados perskaitydavo dešimtį atsitiktinai pasirinktų Karlo Krauso puslapių, ir tie straipsniai tada būdavo draugo, bet skambėdavo kaip Karlo Krauso; ir, be abejo, galvon man atėjo karštas diskusijas sukėlęs atvejis lyriko, kuris iš dešimties svetimų eilėraščių susivogė dešimtį paveikslų, iš kurių, neprasitardamas apie šaltinius, padarė savą dešimties eilučių eilėraštį. Tačiau savąjį daugeliu premijų apdovanotą rinkinį jis pavadino *Patchwork*, tad jį demaskavusiems kritikams galėjo sakyti, kad šia antrašte norėjo palengvinti jiems darbą. Taigi, kur tik tai sekėsi, buvo vagiama, skolinamasi, grobiama, nusirašinėjama ir perrašinėjama taip, kad net lubos linko, ir galbūt nerašytojui ar menkam

rašytojui buvo tik naivu tikėtis, kad poetai, rašytojai ir autoriai, norį gyventi iš savo amato, turės kantrybės tol laukti, kol jiems ateis kokia sava mintelė.

Tačiau Rudolfo atvejis, kiek įstengiau įvertinti, vis dėlto buvo kitoks. Argi jis visame pasaulyje pačių šviesiausių galvų nebuvo garbstomas už tai, kad savajame greitame, perdėm šiuolaikiškame meilės romane sutalpino tokią gausybę originalių idėjų? O dabar šit pasirodė, kad tos idėjos pažodžiui paimtos iš Kjerkegoro „Suvedžiotojo dienoraščio". Be abejo, kai kurias senamadiškas ankstesnių vertimų frazes Rudolfas taip kruopščiai retušavo, kad iš pirmo žvilgsnio tas vietas galėjai palaikyti jo paties kalba, tačiau, sykį perpratus apgaulę, Rudolfo indėlis į savo romaną liko nebe kažin koks. Kaip kruopščiai jis ėmėsi klastotojo triūso, pamačiau ir iš to, kad knygos vertime į italų kalbą savo paties išsiverstas italų autorių citatas atgaliniame vertime jis taip priderino, kad paviršutiniškam skaitytojui nebūtų šovę į galvą, jog jis skaito Kročės ar Leopardžio eilutę. Veikiausiai Rudolfas, mokėjęs kelias kalbas, taip pat elgėsi ir su vertimais į anglų, prancūzų ir ispanų kalbas. Prisiminiau, koks sudirgęs jis kartą man pasakojo apie vienos Baden-Viurtembergo aukštosios mokyklos projektą sukviesti į simpoziumą visus jo antrojo romano vertėjus. Dabar jie mane pagaus, džiugiai karkė jis į telefoną, netrukus galėsi mane nuogą išvysti! Dėkui Dievui, projektas dėl pinigų stygiaus buvo atšauktas. Veikiausiai ir apskritai dėl pinigų stygiaus neatskleidžiamos akivaizdžios klastotės.

Prieš akis man vėlei iškilo visa su Rudolfu praleista jaunystė: švaistūniškų Bataijo teorijų skaitymas, nemigos kamuojamo

rumuno Ciorano erezijos; ankstyvieji Klodo Simono romanai su jų nuostabą keliančia lėtinimo technika; Horkheimerio užrašai apie vokiečių sutemas; visas tas knygas Rudolfas vilko į mano butą, lapeliais paženklindamas svarbiausias vietas, nes aš nuolat skundžiausi, kad veikalai tokios baisingos apimties. Visas mano lavinimasis susidėjo iš fragmentų, paženklintų puslapių, nuo konteksto atsietų citatų. Tai privalai perskaityti – toks buvo dažniausias Rudolfo šūkis tais metais, arba: tai privalai būti skaitęs. Tačiau aš nuo Rudolfo skyriausi tuo, kad man nebuvo skirta iš to žinių kalno pasistatyti bent šiek tiek tvirtesnių namų. Šiandien Sent Simonas, rytoj – Hamanas. Iš lektūros luitų, kuriuos aš naktimis po darbo gavau kilnoti, geriausiu atveju išėjo pašiūrė, kurioje galėjau pasislėpti.

Lauke vėl prasiblaivė, spektakliui pasibaigus įsižiebė šviesa. Įtampa pradingo žmonėms iš veidų. Kokie jie Turine elegantiški. Ypač man akį glostė senyvos, kuo tvarkingiausiai frizuotos damos laibutėmis kojytėmis, sėdinčios aplinkui mane prie apskritų stalelių ir be perstogės tauškiančios. Nyčė (kuris citatomis iš „Anapus gėrio ir blogio“ suteikė profilį liūdniesiems Rudolfo romano herojams) žinojo, kodėl taip mėgo šį miestą.

Buvo jau po penkių, aš atsiskaičiau. Nenorėdamas teršti Rudolfo atminimo, privalėjau paslėpti žydrąjį sąsiuvinį savo kelionės krepšyje ir apsivilkti švarius marškinius, kad bent išoriškai padoriai apsigarbstęs galėčiau klausytis liaupsių, skirtų mirusiam bičiuliui atminti. Savo prirašinėtą Rudolfo romaną su juntamu palengvėjimu įmečiau į vieną šiukšlių dėžių, kurių Turine net pernelyg gausu.

13

Panorau ką nors padovanoti Martai. Kaip tik todėl, kad apie jos gyvenimą su Rudolfu žinojau tik iš užuominų, taip užgriebiančių tam tikrus įvykius ar vyksmus, bet sykiu užstojančių daugybę kitų dalykų, kad mano prisiminimai apie Turine praleistus Rudolfo metus susidėjo vien iš paskirų taškų, nesiduodančių sudėstyti į vientisą paveikslą, man buvo svarbu pasirūpinti, kad Marta pasijustų labiau su manim susijusi. Turėjau imtis veiksmų, turėjau užklupti ją kokiu nors prašnekinti galinčiu netikėtumu. Dovana turėjo atrišti Martai liežuvį, o sykiu ir padaryti, kad ji nebegalėtų nuo manęs atsiskirti. Ką ji žinojo apie Rudolfą? Ar ji nusituokė apie Rudolfo „literatūrinius žaidimėlius", kaip aš pats sau jau buvau įvardijęs jo klastotes? Juk ji, šiaip ar taip, daugelį metų regėjo jo prastas nuotaikas ir baisiausias depresijas, bet sykiu ir jo nesulaikomą šlovę, jo keistas užgaidas ir suledėjimus, visados pasiekiančius iškrovą per įžūlius skandalus. Ar Marta čia buvo niekuo dėta, ar gijas raizganti parka? Galimas daiktas, kad aš buvau linkęs pervertinti jos įtaką. Tačiau jos keistai permainingas elgesys gundė mane vaizduotis, kad ji čia vaidino niaurų vaidmenį. Viena Marta visąlaik regėjosi nepasiekiama, o kita nuolatos buvo po ranka. Viena kalbėjo mįslėmis, antra mįsles minė. Tiesą sakant, šios priešingos savybės ar charakterio bruožai niekaip netilpo viename kūne. Tačiau turėjo būti kažkokia jungtis. Galbūt dovana galėjo tą jungtį išryškinti?

Viskas, ką mačiau vitrinose, buvo arba per brangu, arba per pigu, daiktai arba pernelyg brukosi į akis, arba atrodė pernelyg atsitiktiniai. Deramų dovanų nebeliko, bent jau Europoje. Kodėl pigus rankinukas kainavo tiek pat, kiek skrydis iš Hamburgo į Romą? Kompaktinis diskas? Kvepalų buteliukas? Juo ilgiau dėbsojau į vitrinas, juo aiškiau suvokiau, kad nėra nieko, ką galėtum padovanoti. Vitrinose nebuvo nieko, kas būtų pradžiuginę *mano širdį*. Tiesa, aš pats, kiek prisimenu, niekados dovanų nesu gavęs. Pirmiausiai – tokių dovanų, kurios vadinamos dovanomis, taigi kvepalų ar skutimosi šepetėlio. Mano santykis su dovanomis buvo sutrikęs nuo to laiko, kai motina man metų metus gimtadienio ir Kalėdų proga vis dovanojo ir dovanojo puskojines, vis pakaitomis, čia pilkas, čia rudas, bet man regėjosi, kad būtų pernelyg paika už tokį taip niekados ir nesuvirškintą žiaurumą dabar išsilieti ant Martos. Ji puskojinių nenusipelnė. Bet ko gi nusipelnė? Vien klausimai, į kuriuos neradau atsakymo. Galimas atsakymas nebūtų man suteikęs nei paspirties, nei palengvėjimo, tas man irgi buvo aišku. Taigi nusprendžiau dėl dovanos dar dieną palaukti. Galbūt nupirksiu jai pirštines. Pirštines, kurios jai neleistų žalotis pirštų. Bet kaip tokiais orais turėčiau jos (ir savo paties) akyse pirštines pateisinti?

Pravėrus buto duris, Marta manęs jau pasirodė belaukianti. Ji segėjo sijoną (iš kur?), o ant erškėtrožių spalvos palaidinukės vilkėjo tamsų švarkelį – lyg būtų norėjusi mane išgąsdinti. Sutuoktinės (kuri ligoninėje guli pririšta prie žarnelių)

pavaduotoja laukia pasimirusio sutuoktinio pavaduotojo apverktinosios poros bute. Taip prasideda istorijos. Bet aš jų nepasakočiau. „Ne, jokių istorijų, daugiau niekados." Ar kas nutiko Elzai? išsyk paklausiau, tikėdamasis pačių baisingiausių žinių, tačiau Marta, užuot atsakiusi, prispaudė pirštą prie lūpos. Man buvo liepta neprasižioti, aš ir neprasižiojau. Tiesą sakant, buvau linkęs niekados nieko nebesakyti.

Svetainėje sėdėjo man lieptosios tylos priežastis, liguistai atrodantis žmogelis, išsyk pakilęs ir neaiškiai sumurmėjęs savo vardą. Kiek supratau iš niekaip nesibaigiančio jo kalbos srauto, abiem šunlupiams pareiškus įtarimą ir gavus aiškų Elzos pritarimą, Čezarei atliktas skrodimas ir nustatyta, kad šuva buvęs nunuodytas. Nunuodytas? Kieno? Mūsų? Koks kvaiša buvau, kad savo veiklos ėmiausi ne kokioje nors neutralioje vietoje. Kaip aš buvau susijęs su vargšo Čezarės mirtimi? Kaip galėjo Elza pamanyti, jog aš imčiausi tokios niekšybės ir pakelčiau ranką prieš vargšą gyvį – vien todėl, kad jis mane laikė Rudolfu, savo šeimininku.

Tačiau jeigu Elza visai atvirai policijai mane nurodė kaip galimą Čezarės žudiką, kodėl tada drauge nebuvo pareikštas įtarimas, kad aš mėginu praturtėti iš Rudolfo palikimo? Juk iš tikrųjų buvau vienintelis iš likusių gyvųjų, kuriam, bent iš pirmo žvilgsnio, Rudolfo iškeliavimas Anapilin buvo naudingas. Aš vienas tapau palikimo tvarkytoju, gal tapsiu dar ir jo raštų rengėju, ir niekas negalėjo patikrinti, kokių žingsnių aš griebiausi, norėdamas jo veikalus pateikti teisingoje (arba ir neteisingoje) šviesoje. Savo mirtimi Rudolfas mane pada-

rė autorium, jo savižudybė sudarė man sąlygas atskleisti savo talentus. Tiktai turėjau saugotis, kad likusios gyvos moterys man pirma laiko neišplėštų šlovės iš rankų.

Faktas, kad esama tailandiečių merginų ir terasos, privalėjo likti mūsų paslaptis, kita vertus, paliegėlis vyriokas reikalavo, kad parodyčiau jam ėdalą, kuriuo, Elzai nesant, aš šėręs šunį. Tačiau virtuvėje jokio ėdalo nebuvo. Ten buvo tik pakelis ryžių ir sukritęs ragelis, žiupsnis kepimo miltelių, cukrus ir kavos dėžutė, *niente altro*, vis kartojau, žvelgdamas į besiniaukiantį veidą pareigūno, iš tikrųjų besitaikančio kišti ploną nosį į kepimo miltelius. Galiausiai jis, pamiršęs bet kokį mandagumą, susinervinęs griebė šiukšlių kibirą, išvertė jo turinį ant virtuvės stalo, o tada žinovo mina ėmė raustis po negausias atliekas. Keli sudraskyti laiškai, nuorūkos, atsiklijavęs moteriškas sandalas, kurį žmogelis kažin kodėl itin atidžiai patikrino. Šiukšlės. Šunų žudikas nebūtų toks paikas, kad popierių dėžėje slėptų mirtinuosius nuodus.

Senatvė, pasakiau, liūdesys, šuva išlaižė savo lėkštelę ir pasimirė iš sielvarto. Pirma šeimininkas, paskui ir šuva!

Kaip mirė šuns savininkas? dabar jau, pakėlęs galvą, paklausė pareigūnas, o aš, neįstengdamas rasti teisingo atsakymo, perdaviau šį klausimą Martai.

Suicidas, tarė Marta, visi dokumentai yra policijos nuovadoje, maždaug prieš dešimtį dienų.

Ar buvo atliktas skrodimas?

Turėtumėte klausti jo žmoną, atsakė Marta, mes nesame šeimos nariai.

Kada paskutinį kartą matėte šunį gyvą? vėl mane paklausė žmogutis, ir aš apsidžiaugiau, kad galiu jam tiksliai atsakyti.

Vakar, pasakiau, vakar popietę, tuo metu Čezarė, tiesa, buvo jau ne per gyviausias, bet mane dar atpažino. Persenęs šuva, kone visai aklas, bemaž kurčias, kailis nusišėręs, kaulai suminkštėję, bet ištikimas, mielas bičiulis, asmeniškai su manim atsisveikinęs.

Bet juk kuo nors šuva turėjo misti, neatlyžo žmogelis, ir aš pažadėjau pasiteirausiąs ateinančią valytoją, kuri, tiesą sakant, buvusi už šunį atsakinga.

Taigi aš konstatuoju, apibendrindamas viską užsirašė mažutėje užrašų knygutėje valdininkas, kad jūs, šuns savininkui pasimirus, o jo žmonai atsigulus į kliniką, privalėjote rūpintis, kad šuo laiku gautų ėsti, teisingai?

Pažvelgiau į Martą, kuri buvo nutaisiusi savo neprieinamąjį veidą, bet vis dėlto linktelėjo, o tada atsakiau: *Si, credo*, ir taip pagaliau atėjo akimirka, kai toji vis nemalonesne tampanti apklausa baigėsi, ir niūrusis žmogelis, palikęs vizitinę kortelę, vėlei pradingo.

Dar sulauksite iš mūsų žinių.

Marta verkė. O aš visados maniau, pasakiau, norėdamas ją pralinksminti, kad Italijoje gyvūnus galima žudyti, niekieno neatsiklausiant, kaip, pavyzdžiui, mūsiškius Vokietijos paukščius giesmininkus, tačiau tas kvailas pokštas tikslo nepasiekė. Čezarė buvo nunuodytas – su šia niūria įžvalga mudviem teks toliau gyventi. Ir kas galėjo pakelti ranką prieš artimiausią Rudolfo bičiulį? Mudu iškilmingai nusprendėme, prieš galutinai

pradėdami kraustytis iš proto, pirma sulaukti raštiško pranešimo apie skrodimą. Gal kartais šuva užėdė nuodų augalams naikinti? O gal kiti gyviai jį verste privertė pakratyti kojas? O aš, idiotas, užuot nupirkęs dovaną Martai, dar daviau šunlupiams arbatpinigių.

Vėlei sužėrę šiukšles į dėžę, mudu nuėjome vonion, kur aš nusiskutau, o Marta pasidažė, – du gedėtojai, nenorintys, kad išvaizda išduotų jų sielvartą. Ir tuo metu, kai Marta juodinosi antakius, man pavyko nepastebimai įgrūsti žydrąjį sąsiuvinį į savo kelionės krepšį.

Į iškilmes akademijoje prisirinko daug žmonių. Marta, žinojusi, kaip jos tautiečiai nemėgsta rašytojų kūrybos vakarų, pati jų irgi nemėgusi ir vis stebėjusis, kad Vokietijoje, kaip ji žinojo iš Rudolfo, žmonės nė kiek nesibaido paaukoti vakaro net prastai skaitančiam rašytojui, – Marta buvo giliai sujaudinta. (O pats Rudolfas irgi buvo anaiptol ne geras skaitytojas, veikiau vienas tų, kurie savo tekstą skaitydami iš naujo rašė, dėl to pirmiausiai įsileisdami į pašnekesį su žodžiais, o paskui, nepasisekus tų žodžių pakeisti, pradėdami mikčioti ir klupinėti. Tačiau bilietai į jo vakarus visados buvo išpirkti, kai kuriuose miestuose tai buvo net kultiniai įvykiai.) Kadangi mes dėl užtrukusios apklausos atvykom paskutiniai ir gavom stovėti pačiame gale, Marta man ėmėsi aiškinti, kas yra kas: profesoriai, literatai, žurnalistai, studentai, kuriuos ji visus pažino iš pakaušių ar skrybėlaičių. Bemaž visos moterys buvo su skrybėlaitėmis ar gobtuvais. Sveikinimo kalbos, padėkos kalbos, nuosaikūs plepalai. Retorinis gebėjimas velionį visiems laikams pragaišinti praeityje čia buvo praktikuojamas aukščiausiu lygiu. Pradėjau skaičiuoti, kiek kartų buvo pasakyti žodžiai „tragizmas“, „tragiškas“ ir „tragedija“. O paskui vienas Rudolfo kolega germanistas pasakė glaustą, protingą kalbą apie jo kūrybą, tokį didelį įspūdį padariusią ir Italijoje. Pelnyti plojimai. Galiausiai, įvarydamas man tikrą siaubą, universiteto prezidentas paprašė keletą žodžių tarti ir mane, seniausią bičiulį ir palikimo tvarkytoją.

Buvau lyg paralyžiuotas. O kadangi mintimis dar tebebuvau su Čezare ir tik miglotai suvokiau prezidento sakinių turinį, Marta gavo mane žingsnis po žingsnio stumti į pakylą. Pasakyk ką nors, kuždėjo ji, ir kadangi priekiniai jau pradėjo gręžiotis, nes geriausias bičiulis, matyt, sėdėjo ne pirmojoje eilėje, bet buvo pasislėpęs, aš nusvirduliavau viduriniu tarpu į priekį, vos nepargriuvau, užkliuvęs už studentiškos kojos, ir, gaudydamas amą, sustojau prie mikrofono. Anaiptol ne gražus reginys, kaip vėliau man pasakė Marta. Paprašiau man atleisti už prastą italų kalbą (pritariamas murmesys), pareiškiau apgailestavimą, kad čia nėra Rudolfo (slopinamas juokas) ir Elzos (tyla), kažką papasakojau apie mūsų bendrą gyvenimą Berlyne, ką, matyt, nesuprantamai perteikiau, nes ūmai visi ėmė šnibždėtis su kits kitu, padėkojau Martai, kaip artimiausiai Rudolfo patikėtinei, dabar padedančiai man rūšiuoti palikimą (taip tikėjausi pelnyti iš jos taškų savo naudai) ir, mėgindamas kaip nors sudėstyti baigiamąją formulę apie nesugrąžinamą didžiojo vienišiaus netektį, sustingau į druskos stulpą. Tai, kas klausytojams turėjo pasirodyti kaip kalbos praradimas dėl emocijų antplūdžio, radosi dėl kur kas banalesnės priežasties: pirmojoje eilėje, pačioje kairėje, ten, kur nukreipiau savo žvilgsnį, kad nereikėtų kalbėti į patį centrą, aš pastebėjau Evą. Eva su skrybėlaite, nebuvo jokios abejonės. Juodai apsidariusi, su nosine prie trūkčiojančios burnos, tvirtomis kojomis dailiai ir simetriškai įsirėmusi į grindis. Eva iš Cėlendorfo, dabar jau tapusi oria dama, patyliukais verksnojo pati sau viena. Ar ji pamerkė man akį? Pro sruvenančias ašaras jaučiau jos žvilgsnį, įbestą į mane, į tą, kuris netapo profesorium. Antroji rūšis, medžiaga su defektais. Tačiau aš vis

dėlto tebebuvau gyvas, stovėjau čia, nors ir stigdamas žodžių. Mano kalba buvo baigta, nebeturėjau ką daugiau pasakyti. Kilstelėjau rankas, mėgindamas bent nebylomis pagrįsti savąjį žado netekimą, ir lyg pasmerktasis pro suglumusius veidus iš lėto leidausi į ilgą kelią viduriniu taku atgalios pas Martą, kuriai teko mane tiesiog sugauti.

Pabaiga buvo gera, pasakė Marta, įspūdinga; ir ji spustelėjo man petį.

Su didžiausiu malonumu būčiau jai užvažiavęs.

Dėkui Dievui, iškart po baigiamojo kvarteto (Šubertas, bet kuris kūrinys?), Rudolfo kolega germanistas, Luidžis Fortė, priėjo prie manęs, kartu vesdamasis irgi vokiškai kalbantį Rudolfo leidyklos redaktorių, prisistačiusį Enriko vardu, tad aš su tais dviem ir ištikimąja Marta galėjau įsisprausti į kamputį.

Kad ir kas būtų, privalote likti su manimi, įnikau maldauti rūpesčio pagautąjį trio, kad ir kaip svečiai būtų sodinami prie stalo per vakarienę, niekam, išskyrus jus ir Martą, nevalia sėdėti greta manęs, niekam nevalia manęs kalbinti, niekam nevalia prie manęs net prisiartinti, jau juo labiau – jokiam vokiečiui, o pirmiausiai – jokiai vokietei. Meldžiu jausti pareigą saugoti mane. Aukščiausiojo lygio pavojus! Galimas daiktas, kad tiedu ponai jau buvo prie daug ko pripratę, bendraudami su Rudolfu, galbūt jiems net patiko ekscentriški vokiečių svečių ir autorių priepuoliai, – šiaip ar taip, abu, gerai nusiteikę, pažadėjo nepaleisti manęs iš akių. Jums nieko nenutiks, pasakė Fortė, galite mumis pasikliauti.

Dar tebejaučiau ant alkūnės raminamą profesoriaus ranką, bet čia staiga kažkas šiurkščiai pliaukštelėjo man iš už nugaros

per petį. Eva. Niekados nežinojusi, kas yra gėda, ji nedelsdama ėmė manęs žvalgytis ir dabar, spausdama po nosimi sumaigytą ir permirkusią nosinę, neryžtingai sustojo priešais mane. Nepaisydama keblios situacijos, ji apsisprendė vis tiek griebti mane į glėbį, ir, man nespėjus ginantis atkišti rankos, pasikūkčiodama pakibo man ant kaklo, – tikras žemyn traukiantis svarstis, mat ir ji per tuos metus, kol jos nebuvau sutikęs, pasidarė sunkesnė. Tokia užkluptis gedėjimo fazėje man buvo labai nemaloni. Dar nemaloniau buvo, kad neatsirado progos nieko aiškintis. Mes taip nebesame įpratę, net pačiomis kraupiausiomis gyvenimo akimirkomis mes turime aiškintis, komentuoti, dangstyti miglomis. Juo mažiau įstengiame padaryti, juo labiau jaučiamės priversti šnekomis dangstyti savo bejėgystę. Tačiau dabar neatsirado net plyšelio, į kurį būtų tilpęs koks žodis.

Abu italai, netikėtai užklupti jau per patį pirmąjį prisiartinimą, daugiau nuo manęs nebesitraukė. Jiedu suprato, kokia grėsmė manęs tykó. Fortė nutaisė energingą veidą, Marta su pasikoktėjimu nugręžė akis šalin, tik Enriko mėgino tarpininkauti, nes jis Evą jau pažinojo, mat kitados buvo gavęs apgailėtinai malonią priedermę išversti Evos straipsnį “Moteris prieš molbertą”, paskelbtą jo leidyklos išleistame tekstų rinkinyje šia tema. Dabar Enriko stovėjo man už nugaros ir, žvelgdamas į man ant peties palinkusį Evos veidą, kažką kalbėjo bičiuliškai maldaujamu tonu, kuris ją, po geros valandžiukės, ir įtikino liautis. Juk žinote, paklausė ji šiuo požiūriu visiškai nieko nenutuokiantį Fortę, kad aš ketinau pradėti su Rudolfu bendrą gyvenimą?

Bet Rudolfas su jumis neketino, sausai tarstelėjo Marta.

Ėmiausi supažindinti tuos mūsų pulkelio narius, kurie dar nebuvo pažįstami ir kurie, jei kalbėsime apie Luidžį Fortę, nė nenorėjo susipažinti, tačiau šitą ne itin vaisingą mano triūsą pertraukė universiteto prezidentas, panoręs pagirti mano iškilų pasisakymą ir puikią italų kalbą. Eva prisistatė pati – meno istorijos profesorė ir jau kelis dešimtmečius artimiausia Rudolfo sąjungininkė, kuri dabar, po tokių tragiškų įvykių, nebegalėsianti drauge su Rudolfo pratęsti jo darbų.

Prezidentas, būdamas tokio amžiaus ir padėties, regis, dažnokai turėjo progų pažindintis su našlėmis ir į našles panašiomis moterimis, todėl jis tik prielankiai linktelėjo. Taip, tikra tragedija, pasakė jis ir pakvietė vakarienės į netolimą restoraną, kurį mes, girdi, pėsčiomis pasieksime per kelias minutes. Profesorius Fortė turėjo būti vedlys. Kadangi Eva, neklausdama, ar man tas patinka ir nelaukdama mano raginimo, įsikibo man į dešinę parankę, Marta įsitvėrė į kairiąją. Šitaip trise mes ir traukėme įkandin vedlio Luidžio Fortės ir varovo Enriko per vakarinę spūstį po arkadomis į vieną pačių geriausių miesto restoranų. Gatvės gale sudriskusiuose debesyse, nuo kurių žemėje šmėkščiojo baugūs šešėliai, virpėdamas kybojo mėnulio ragelis. Ar mes jau atsisveikinom su Rudolfu? O gal dar nė neįžengėm į tą laukimo erdvę, kurią jis susikūrė aplink save? Šiaip ar taip, Rudolfo mes nesutikome tą vakarą, turėjusį pasibaigti restorane. Eva nepratarė nė žodžio. O jei ir būdavo beketinanti vis dėlto ką nors pasakyti, aš prašiau ją patylėti. Tik ne dabar, būk gera. Kiekvienam žmogui turėtų būti gyvenime skirtas tiktai ribotas ištariamų sakinių skaičius, tada pasaulyje būtų truputį tyliau. Kai kuriems daugiakalbiams

tektų ryžtis vienerius metus tylėti, kad kitais jau galėtų gerai pasiautėti. Parlamentarams tektų valdytis. Ir visur atsidarytų tylos užeigos, jose girdėtum vien įrankių skimbčiojimą.

Marta pasidarė sunki. Ji tiesiog kybojo man ant rankos. Ir kadangi niekaip negalėjau sutaikyti šešių kojų, kad jos žengtų vienu ritmu, mes lyg girtuokliai svirduliavom vakarėjančiomis Turino gatvėmis. Mums traukiant pro vieną elgetą, pasiunčiau abi moteris į priekį, daviau nuskarėliui jo dalį ir atsidūriau būrelio gale drauge su Enriku. Neįmanoma patikėti, kad šios dvi pirma mūsų visiškai asinchroniškai žengiančios ir deramo atstumo viena nuo kitos paisančios moterys vaidino svarbiausius vaidmenis mano bičiulio gyvenime.

Veikiausiai viskas buvo visai kitaip. Veikiausiai jos buvo tiktai prailginti Rudolfo čiuptuvai, kuriais jis mėgino tikrinti, ar dar pajėgus ištverti šį pasaulį.

Atvirai pasakius, nebeprisimenu, kaip naktį grįžau į Rudolfo butą. Šiaip ar taip, jei tik visai nesipykstu su atmintim, grįžau vienas. Ant dešinės alkūnės perštėjo pailga, užkrešėjusi žaizda, dešinys kelis buvo sutinęs, ir iš to buvo galima spręsti, kad buvau pargriuvęs, užtat mano švarkui – mano vieninteliam švarkui! – laimė, bemaž nieko nenutiko. Jam stigo tik dviejų iš trijų abiejose rankovėse įsiūtų sagų. Sagų, neatliekančių jokios paskirties, veikiausiai atavistinių liekanų iš uniformų laikų.

Prisiminiau, kad restoranas dar prieš vidurnaktį sparčiai ėmė tuštėti, todėl Evai, kuriai vieta buvo skirta nuo manęs priešingame stalo gale, atsirado proga be jokio nuodugnesnio aiškinimosi pamažu slinktis artyn. Be jokių atsiprašinėjimų ji naudojosi ta aplinkybe, kad Turino profesoriai ir jų žmonos anksti nuvargo, ir stačiai tykote tykojo, kada išeis priešais mane sėdėjęs prezidentas, kad su savo groteskiška skrybėlaite nelyg sraigė galėtų prišliaužti prie mūsų. Apdarų kankynė, neišsemiama Rudolfo tema, ir skrybėlaitė, kaip kraštutinis būdas kankinti kitus, jei tik dėvima moterų, kurioms ji visai nedera. Kodėl Eva restorane pasilieka su skrybėlaite, nors daugiau visos moterys yra be skrybėlaičių, kodėl ji slapstosi po tokiais šarvais, – tai būtų buvusi tema ilgam pašnekesiui telefonu su Rudolfu. Galiausiai Evai pasisekė atsidurti tarp mūsų. Kadangi savo taures ji buvo pamiršusi, iš nuovargio

sulinkęs padavėjas gavo jai atnešti naujas, ir, vos jas pripylus, Eva, pakėlusi vyno taurę, nederama trumpa kalba paragino visus dar čia likusius išgerti už Rudolfą. Ir Fortė, ir Enrikas balsiai ir aiškiai pareiškė gerią už Elzą, apie kurią mes visą vakarą kalbėjomės, Marta, lyg suakmenėjusi dėl Evos netakto, lediniu veidu pakėlė ilgoką tostą už Čezarę, o kadangi toks jos rūpestis niekam nebuvo suprantamas, dar prisidėjo nuodugnus, liūdnas aiškinimas, kaip Čezarė nudvėsė.

Paaiškėjo, kad iš tikrųjų nė vienam iš prie stalo sėdinčių Rudolfo kolegų šuva nebuvo pažįstamas. Nė vienas jų apskritai niekados nebuvo įžengęs į butą. Niekas, išskyrus mus, patikėtinius, nežinojo, kokius lobius Rudolfas yra sukaupęs. Nė vienas jų Rudolfo *nesuvokė*. Visi tiktai akceptavo jį ir jo šlovę.

Tai, kas toliau buvo, mano atmintyje išliko vien pro miglas. Šiaip ar taip, vakaras restorane baigėsi tuo, kad aš garsiai ir susijaudinęs vokiškai išplūdau Evą kaip nelemčiausią palikimo tykotoją, o kadangi nei profesorius Fortė, nei Enrikas, nei juolab Marta visai nematė reikalo užtarti pažemintosios ir verčiau pasirūpino patyliukais išsprukti iš restorano, netrukus aš likau vienas su Eva ir tokiu nusiplūkusiu, kad jau prie gretimo staliuko kiurksančiu padavėju, kuris, kaip dabar vėl ryškiai išvydau prieš savo akis, lyg verkdamas sėdėjo rankomis užsidengęs veidą.

Kažkada paskui, matyt, ir mudu buvom išprašyti į gatvę. Iš atminties man vėlei išplaukia barškesys, su kuriuo restorano kelneriai *Piazza San Carlo* aikštėje krovė vieną ant kito stalus ir kėdės, viską prirakinėdami grandinėmis. Dabar regiu ir valkataujančius šunis, drybsančius po milžiniška šviečiančia

„Martinio“ reklama, – jiems kelneriai neleido tuštintis prie arkadų kolonų. O dabar šit ir vėlei man priešpriešiais ateina tasai žmogus, nešinas pūpsinčiu pirkinių krepšiu, atgrasiu, baisingu krepšiu, kuris kone velkasi žeme. Kas per miestas, šaukia žmogus, vidury nakties sustojęs prie mūsų, koks nuostabus miestas. Ir be jokių užuolankų pradeda pasakoti mums savo gyvenimą. Norėčiau eiti šalin, bet nerandu nė plyšelio jo šnekoje, į kurią galėčiau įsprausti savąjį *basta*. Kiek sykių man jau yra taip buvę, kad *turėjau* klausytis, nes nesugalvojau, kaip pateisinti savo bežadį „Sudie“. Žmogui tai nekėlė jokių rūpesčių. Man pagaliau gausybe žodžių išaiškinus, kad dabar aš, girdi, esąs priverstas traukti namo, jis, nereikšdamas jokio apgailestavimo, leidosi savo keliais, ir netrukus vėl išgirdau jo reklaminį šūkį: koks nuostabus miestas! O paskui kažkur ir kažkada, matyt, būsiu pametęs Evą. Tačiau kokiomis aplinkybėmis – to niekaip neįstengiau atgaminti.

Prisiminiau, kaip ūmai pasijutau besėdįs ant suolelio nedideliame parke ir užuodžiau šviežios duonos kvapą. Rojaus palaimos jausmai (tačiau vis be Evos): tas kvapas kasdien iš naujo gaminamas, o apčiuopiamas produktas, dažniausiai – minkštos *panini*, yra tiesiog kraupus. Nepagailėčiau pinigų, kad galėčiau kasdien traukti krūtinėn šį visų šilčiausią kvapą pasaulyje.

O paskui? Juoda dėmė. Pilkas dangus, tarp namų ir niekio ištempta drobulė. Ir dar kartą Eva, su skrybėlaite rankoje, palenktu sprandu, lyg lauktų kirčio arba būtų jį jau gavusi. Ar toji gatvė vadinosi *Via San Pietro in Vincoli*? O suolelis, kuris, jei gerai prisimenu, mane priglaudė – ar jis stovėjo ne apleistose kapinėse?

Kad ir kas buvo nutikę, reikėjo mąstyti apie ateitį, arba, tikriau, apie tas kelias dienas, kurias privalėjau be galo protingai suplanuoti, kad apskritai turėčiau ateitį kaip savo vienintelio bičiulio palikimo tvarkytojas.

Pasiėmęs užrašų knygelę ir kavinuką kavos, užlipau aukštyn į terasą. Nuo gatvės sklido silpni prasidedančio dienos bruzdesio garsai, sumišę su kimiais riksmais povo, kuris puolė prie manęs, keistai perkreipęs ankštai vietai netinkamai įtaisytus sparnus. Visa kūrinija šią dievišką valandą buvo nusiteikusi ėsti, ir šit jau iš visų pusių prie manęs ėmė slinkti keisčiausi gyviai, net visais atžvilgiais nuskriaustieji vėžliai leidosi apgailėtinai klišioti iš savo ūksmėtų kampų į centrą, arčiau manęs, tuščiomis rankomis stovinčio priešais juos. Nebuvo Rudolfo, galinčio paglostyti nykštukiniams kiškiams gauruotas ausis, nebuvo judėjimą reguliuojančio Čezarės, tik aš. Atbukusiomis juslėmis ir apdujęs, stovėjau markstydamasis, nes turėjau apsiprasti su šviesa. Gyviai prisislinko visai arti manęs, tarytum (be ėdalo) dar ko nors iš manęs tikėdamiesi, kokio malonaus ženklo, kurio jiems negalėjau duoti, nes nežinojau ritualų, viešpataujančių šiuose nuo viso pasaulio atitvertuose rūmuose po plynu dangumi. Pastebėję, kad aš nesu Rudolfas Asyžietis ir neturiu net ėdalo, visi nukorė galvas, ėmė laidyti nusivylimo garsus ir liko kvailai stoviniuoti aplinkui. Vištos, tokios veislės, kuri turi plunksnų kuokštus ant nagų ir dėl to atrodo itin juokingos, pakreipusios į šalį galvas stebėjosi neatsistebėjo, kad, tiesa, atrodau panašus į Rudolfą, bet akivaizdžiai nepaveldėjau nė vienos jo maloniųjų savybių. Pasipiktinusios jos laikėsi taip, tarytum būtų nusprendusios šiandien, protestuo-

damos prieš žmogų, kuris apsimeta esąs Rudolfas, nepadėti nė vieno kiaušinio. Ką man reikėjo daryti? Pernelyg prisiartinti prie gyvių žmogui gali būti fatališkai pavojinga, pernelyg didelė artuma gyvius nemaloniai nuteikia, jie darosi agresyvūs.

Po dviejų valandų ateis tailandietės ir duos jums paėsti, pasakiau griežtai, o iki tol gausite pakentėti. Tačiau, kai aš, taip kalbėdamas, pasilenkiau prie nykštukinių kiškių kaip Rudolfas pakasinėti jiems kailių, jie įsižeidę nušokavo šalin.

Aš buvau ne Rudolfas. Tačiau, nusivalęs jo kėdę, atsisėdau po palmėmis ir ėmiau užsirašinėti, kaip reikės toliau darbuotis. *Pirma*, turėjau išgauti iš Elzos raštišką įgaliojimą, kad be jokių kad ir kieno apribojimų galėčiau tvarkytis su palikimu kaip tinkamas. Veikiausiai derėtų gauti notaro patvirtintą dokumentą, kad popieriai yra perleidžiami man. Juo aš, savaime suprantama, atsisakyčiau bet kokių pajamų iš galimo teisių pardavimo, nors moralės požiūriu man ir priderėtų bent dalis laukiamųjų pinigų. Taigi, *antra*, negaišuodamas turėjau aplankyti Elzą, nes buvo pagrindo baimintis, kad jos liga užsitęs; letaline baigtimi man nesinorėjo tikėti. Jau vien nuo minties, kad Elzos sesuo, bedvasė persona, kuri, pasak Rudolfo, savo giminėje vėl ėmė rodytis tik tada, kai pasklido gandas apie Rudolfo šlovę, sumanys kištis į paveldėjimo reikalus, man darėsi nejauku. Ir, *trečia*, privalėjau nedelsdamas baigti peržiūrinėti popierius, kad savo baigiamuoju pranešimu galėčiau įtikinti universitetą palikti mano rankose *visą* palikimą, taigi ir tuos dokumentus, kurie buvo Rudolfo kabinetuose – universitete ir institute. *Ketvirta*, reikėjo pasirūpinti, kad mano atskirtieji, Rudolfo gerą vardą teršiantys, dokumentai ir laiš-

kai kuo greičiau atsidurtų Vokietijoje, kur būtų nebepasiekiami Martos smalsumui. Kur artimiausias pašto skyrius? greitosiomis brūkštelėjau savo darbų kalendoriaus paraštėje. Galbūt, kad nebūčiau užkluptas laiptuose su sau pačiam adresuotais vokais, vertėjo pasiuntinėmis pasisamdyti tailandietes. Mano kelionės krepšys, lengvas, besvoris daiktas, jau dabar nuo visokių, ateities kartoms neturinčių rūpėti laiškų ir užrašų knygelių taip išsipūtė, kad Martai tas jau krito į akį. Dovanos, pasakiau, tučtuojau čiupteldamas už kelnių kišenės ir tikrindamas, ar mažutis raktelis tebėra kur buvęs. *Penkta*, iš Rudolfo gyvenimo privalu buvo pašalinti Evą, kad ji nebegalėtų teršti jo gero vardo po mirties. Išvedžiojus jos vardą mažutėje užrašų knygelėje, nugara man perbėgo šiurpas. Lyg per spiritizmo seansą išsyk išvydau priešais save jos veidą, trūkčiojančius antakius viršum pilkų drumzlinų akių, rausvas dėmes jos putniuose skruostuose – jos atsirasdavo jau ir mūsų jaunystėje, kai ji, ilgokai tylėjusi, panorėdavo ką nors pasakyti, bet nežinodavo, kaip čia pratarus bent žodį, – amžinai nervingos rankos, be atvangos klydinėjančios jos kūnu ar stalo plokšte, lyg ji mėgintų ką nors pastverti. O iš po to paveikslo moters, užvaldžiusios mano bičiulį prieš jo paties valią, išniro kita Eva, kuri, Rudolfui išvykus, liko pas mane, – švelni, šiek tiek užsisvajojusi būtybė apvalainomis klausiamomis akimis, nenorėjusi suprasti, kodėl visas pasaulis ūmai susidomėjo revoliucija ir kodėl ji pati, užuot apžiūrinėjusi Rafaelio madonas, privalėtų užsidegti socialine Renesanso istorija. Ji nebuvo sukurta niurzgalių diskusijų būreliams, liepsningoms politikos misijoms, ji apskritai negebėjo suprasti žmonių, ne-

turinčių naivios ar apibrėžtos nuovokos apie grožį. Kol mes, norėdami atrodyti protingesni ir despotiškesni, nei iš tiesų buvom, puoselėjom savo maištingą elgseną ir leidomės į neskaidrią retoriką, Eva, nugrimzdusi į save ir su mąslia raukšlele ties burna, sėdėjo tarp mūsų, – ne angelas, ne šventoji, bet mergina, savo tykią galią semianti iš angelų ir šventųjų apžiūrinėjimo. Dabar aš ir vėlei prisiminiau, kad ji nė trupučio nekoketavo, kad jai visai nebuvo būdingi tie pagyrūniški gestai, kuriais taip gausiai švaistėsi visaskaitys Rudolfas, iš tikrųjų gebėjęs perskaityti viską, net paikiausius šiuolaikinių romanų išradimus. Be abejo, būta išimčių, visas Rudolfo gyvenimas susidėjo iš vienų išimčių. Pavyzdžiui, jis, sakytumei, su mikniaus įtaigumu paskelbė, kad Helmuto Heisenbiutelio knyga „D'Alambero galas" esąs visų reikšmingiausias modernus mūsų laikų romanas, skaitė mums, dar išvis tos knygos neregėjusiems, ilgiausias, kamuojamas paskaitas apie koliažo principą, privalėjome, anuomet būdami be galo patiklūs, studijuoti sausus materialistinės filosofijos ir, dėkui Dievui, ne tokius sausus Didro apreiškimus, idant susikurtume bent menką pamatą „D'Alambero galo" reikšmingumui suvokti, kol galiausiai – tai buvo Rudolfo valdingo, visažiniško pamokslavimo viršūnė – mums buvo leista perskaityti ir pačią knygą. Apie D'Alamberą joje visai ar bemaž visai nebuvo kalbama, iš to veikalo man atmintyje liko tik moto iš Tomo Mano „Daktaro Fausto": „Citata, kaip tokia, nepaisant jai būdingo mechaniškumo, yra specifiškai muzikinis dalykas, be to, ji dar yra ir į fikciją virstanti tikrovė, tikrovę absorbuojanti fikcija, įstabiai svajinga ir kerima sferų maišatis."

Evos romanas visai nesužavėjo, aš, jai dėstant savo argumentus, pasislėpiau Rudolfui už nugaros. Tačiau Eva nė negavo pabaigti savo kalbos, nes Rudolfas, tasai žonglierius, vos spėjus jai pasakyti pirmąją pusę sakinio, pagal visas piktas savojo meno taisykles sudraskė jos teiginius į skutelius, o galiausiai ir visai ją nutildė. „D'Alembero galas" yra likučių perdirbinėjimas, rėkė jis Evai, o tu vis dar tebeieškai visumos. Niekas nesuprato, ką jis turi galvoje, sakydamas: romanas, kaip likučių perdirbinėjimas. Anuomet, 1970 m., viskas buvo įmanoma. Vėliau, Rudolfui išvykus skaityti savojo kurso – „Matematinė ekonomika. Kapitalo III tomas" , – Eva užbaigė savo sakinį, tai buvo pagarbi, tačiau rūsti „D'Alambero galo" kritika, ir jai aš visais atžvilgiais pritariau. Tai romanas, kuris visom keturiom spardosi, kad nebūtų skaitomas, – tiek man išliko ausyse. Po daugelio metų sykį aš, kaip Rudolfo palydovas, lankiausi pas rašytoją Helmutą Heisenbiutelį: anuomet dėl insulto sėdėjo, kaip man pasirodė, smarkiai per mažame vežimėlyje, – stambus, palaužtas vyras plikai skustu kiaušu, be žodžių kentęs entuziastingas Rudolfo liaupses. Tebematau jo retsykiais trūkčiojančią ranką (kita jam buvo amputuota per karą), turėjusią pavaduoti įdubusią burną, bet tikusią nebent netvirtam kableliui išvedžioti. Abu jiedu siejo rūpesčio kupina meilė Rudolfui Borchardtui – jį Rudolfas, man girdint, visados vadino vieninteliu vokiečių literatūros aristokratu, tačiau primygtinai reikalavo, kad kitiems nieko nekalbėčiau apie šį jo žavėjimąsi. Paslaptis, kurios nevalia buvo atskleisti. Kas liko iš Helmuto Heisenbiutelio, uolaus ir įkvėpto poeto ir eseisto, kurio per tris dešimtis tomų straipsnių, eilėraščių ir

koliažų man paliko Rudolfas, – ištisą lentyną knygų keistomis antraštėmis, iš jų man visados įtikima regėjosi ši: „Jei Adolfas Hitleris nebūtų laimėjęs karo." Ir kas liks iš Rudolfo, kai išsisklaidys jo mirties sukeltas šokas. Ar ir jo vardas, jo knygos sukris į pilką išnašų tvenkinį, kuriame plūduriuoja visa, kas nebeįsileidžiama į dabarties rūmus? Mano rankose buvo galimybė, bent kol būsiu gyvas, apsaugoti jį nuo tokios lemties. Rudolfas, kaip aiškiai jaučiau, buvo mano rankose.

Turėjau pasikalbėti su Eva. Turėjau išsiaiškinti, kodėl ji po visų pažeminimų, kuriuos patyrė iš Rudolfo, po visos jo kvailos ir arogantiškos kritikos tų dalykų, kuriuos ji labiausiai mėgo, dabar vėl ėmėsi ieškoti jo artumos ir tą artumą rado. Šiaip ar taip, ji ketino sugriauti savąją, galbūt ne per gyviausią ir ne per lengviausią, bet vis dėlto stabilią santuoką, sykiu sugriaudama dar ir kitą, irgi sudėtingą. Ir dar ji ketino, likus keleriems metams iki dosnios emeritūros, mesti katedrą ir gyventi su senu, savo popieriuose pražuvusiu vyru, kurio visą gyvenimą puoselėta subtiliausia lektūra neįstengė apsaugoti nuo atsainaus požiūrio į mirtį. Rudolfas jautėsi privaląs mesti mirčiai iššūkį. O aš, nežinodamas tikrosios padėties, prieš daugelį metų tamsiais keliais parūpinau jam nuodų. Jo laiškai tuo klausimu, kurie, kupini šantažuojamų frazių apie mudviejų viso gyvenimo bičiulystę, primygtinai meldė parūpinti jam „dėl visa pikta" tam tikrų augalinių nuodų, gulėjo saugioje mano buto vietoje, tačiau aš pamiršau, ar prie anoniminio paketėlio, kuriame šie nuodai pasiekė Turiną, pridėjau laiškutį. Jį, jeigu tik jis dar egzistavo ir Rudolfas jo nesunaikino, būtinai turėjau surasti, kad neliktų dingsties jokioms

lengvabūdiškoms spekuliacijoms. Ypač jei Elza ryžtųsi man perleisti literatūrinį palikimą, tokiems laiškams nevalia buvo pasirodyti viešumoje. Ūmai man toptelėjo, kad Rudolfas, provokuodamas atsitiktinumą, tokį laišką, jei tik jis apskritai egzistavo, galėjo tyčia įdėti į bet kurią knygą. Tokius piktus žaidimus Rudolfas mėgo.

Turėjau pasikalbėti su Eva, bet pirma su Elza. Man pačiam nieko nevalia buvo palikti atsitiktinumo malonei.

Bet pirmiausia pati Eva panoro su manim pasikalbėti. Ūmai išdygusi priešais mane ankstyvo rytmečio saulėje, ji įtariai pažvelgė į mano užrašų knygelę, kurią aš tada skubiai įsibrukau į švarko kišenę. Netrukus ir Eva pradingo.

16

Niekados neįstengiau dorai įsivaizduoti, kas paskatina žmogų imtis profesionalaus rašytojo amato. Kad kas nors retsykiais parašo kokį eilėraštį, galiu suprasti. Apimtas emocinio jaudulio, pradedi vaizduotis, kad norėtum lopinėlį tamsiosios dar neišsakytų dalykų planetos apšviesti savo vartojamais žodžiais. Net jeigu eilėraštis niekados nebus išspausdintas – o taip, išskyrus negausias žinomas išimtis, dažniausiai esti, – jis per mane jau tveria pasaulyje. Neatrodo man abejotinas dalykas ir rašyti esė apie gražius dalykus, – tai yra lyg ir intensyvesnė mokyklinių rašinių tąsa. Tačiau tai, kad žmogus, būdamas jaunų metų, dažniausiai metęs arba, retais atvejais, tegu ir baigęs literatūros mokslo ar ekonomikos studijas, ryžtasi nuo šiolei savo brandų gyvenimą praleisti su prasimanytais plėšikų pistoletais arba kad ir su vampyriškai iš savo paties gyvenimo išsiurbtomis istorijomis, man visados regėjosi nutrūktagalviška drąsa. Tapytojams ar muzikams šiuo požiūriu yra lengviau, jie gali studijuoti specialiai tam įsteigtuose institutuose, o paskui tęsti darbą, kurio jų mokytojas iki galo nepabaigė. Visiems atrodo savaime suprantama, kai jaunas kompozitorius taikosi nusigvelbti pirmuosius laurus variacijomis Zemlinskio ar Bacho tema, tačiau rašytojas, kuris pirmai pradžiai parašytų variaciją „Žmogaus be savybių“ pabaigos tema, būtų tiesiog išjuoktas. Tapytojas, plačiais potėpiais tiesiog taip uždažąs didžiuosius Vakarų Europos paveikslus, kad juos dar įmanu tik

iš pačių pakraščiukų atpažinti, galėjo tapti modernybės menu besidominčių specialistų visaip garbinamu subjektu, tačiau joks poetas negali tikėtis bent šiek tiek ilgalaikės sėkmės, perrašydamas jam nepatinkančius Rilkės „Sonetų Orfėjui" daiktavardžius. Ypač rizikingas yra romanų rašytojų amatas. Kas nutinka, kai žmogus perkerta į menininkų luomą vedantį tiltą su vienos krypties bėgiais ir panūsta skelbti romanus, kurie neatitinka nei kritikų, nei publikos skonio? Kalbu čia ne apie meno tiesą, paprastai įžvelgiamą tik menininkui pasimirus. Ne, kalbu apie paprasčiausias darbo sąnaudas. Štai žmogus (kaip kad Rudolfas) metų metus sėdi, gaudydamas detales, prie augančio popierių paketėlio, o galų gale yra priverstas konstatuoti, kad (savo paties vertinimu) prirašė vien kvailysčių. Žinia, šiais laikais esama valstybinių ar pusiau valstybinių paramos programų, kurios nusivylusį romanistą finansiškai skatina pamėginti dar ir antrą, ir trečią kartą. O paskui? Lydėdamas Rudolfą į jo kūrybos vakarų keliones, net vidutiniško dydžio miestuose esu sutikęs pulkus rašytojų, kurie, sulaukę penkių dešimčių, praktiškai buvo bedarbiai, nes arba leidėjas jų atsisakė dėl per menko kritikų ir publikos domesio, arba jie tiesiog išsisėmė ir pristigo medžiagos. Su patosu ir įkarščiu pasakojo jie apie savo žlugimą. Kartais man rasdavosi įspūdis, kad jų žlugimas, didžioji jų žlugimo istorija yra tikroviškesnė už vadinamąsias nusisekusias istorijas, kurias įgudę prozininkai kada tik panorėję geba iš piršto išlaužti. Santuoka iširusi, pasaulis sugriuvęs, biurgeriškos sėkmės viltis žlugusi – vien dėl tikslaus šitų nelemčių aprašymo dar būtų įmanoma gyvenimo permaina. Bet kadangi daugumai šių autorių stigo au-

toironijos, negandų aprašymai virto į beviltiškas atvejų analizes, neįstengiančias pritraukti dėmesio net „beviltiškų atvejų analizių" žanre.

Vienas tokių išliko man atmintyje, melancholiškas, nepaisant visų nesėkmių, nepriekaištingai apsirengęs, neregėtai delikačių manierų ponas, palydėjęs mus į italų restoraną po Rudolfo kūrybos vakaro vienoje Kelno priemiesčių liaudies mokykloje. Droviai linksėdamas galva, jis rafinuota kalba vaizdavo Rudolfui savo bevaises pastangas prilipdyti tolimesnį skyrių prie jau kadai kadės baigto, bet vis tiek nuolatos perdirbinėjamo savo trečio romano pirmojo skyriaus. Dvidešimt puslapių buvo gatava, o likusieji maždaug keturi šimtai puslapių niekaip nenorėjo rastis. Romanas priešinasi, isteriškai juokdamasis sušuko rašytojas, o aš, kaip matyti, neturiu masalo jam prisivilioti. Ar jis, sakydamas „masalo", turįs galvoje patirtį, paklausiau, girdėdamas jo desperatišką juoką, ir susilaukiau tokio užuojautos kupino šypsnio, kad ligi pat pokalbio pabaigos daugiau nė nebemėginau į jį terptis. Kartais visą dieną praleidžiu svarstydamas, pasakojo rašytojas, ar savo pagrindinį veikėją turėčiau versti patį virtis valgyti, ar siųsti į restoraną. Jeigu jis nueis į užeigą, be abejo, kils grėsmė, kad romanas išsimuš iš vėžių, nes herojus įsimylės arba pasigers ir atsibus kalėjime. Kadangi aš, kad ir nuoširdžiai apgailestaudamas, kalėjime dar niekados nesu sėdėjęs, turėčiau arba perteikti kalėjimo patirtį, vadovaudamasis vaizduote, o tai pakenktų mano knygos autentiškumui, arba palikti savo herojų kameroje vieną ir neaprašytą. O jeigu jis verdasi valgyti namuose, tai savo pedantizmu be galo mane nervina. Valandų valandas

plauna indus, nes šiaip neturi kas veikti. Visa jo elgsena yra egzistencinio nukvailėjimo išraiška, tačiau ji, kita vertus, labai sunkiai duodasi perteikiama popieriuje. Ko tik nesu prirašęs ir čia pat išmetęs apie šiukšlių šalinimą! sušuko jis man; gavau paaukoti didžiulį skyrių apie tai, kaip jis skalbiasi drabužius praustuvės kriauklėje, nors čia galutinai turėjo būti išsemta valymosi/apsivalymo tema. Katastrofa! Gyva bėda!

Rudolfas, kaip iki šiolei menu, patarė jam nuodugniai paskaityti Montenį ir Homerą, neva sprogstamąjį subjektyvių ir objektyvių elementų mišinį, kuris, girdi, jį be jokios gaišaties nuginsiąs atgalios prie rašomojo stalo, o pabaigoje mano bičiulis, apmokėjęs dėl itin gausiai vartoto vyno nemenkai išaugusią rašytojo sąskaitą, padovanojo jam ir savo honoraro likučius. Vargšas, tačiau itin korektiškai vilkįs autorius, kaip man pranešė prie šio rašytojo su jaudinama užuojauta prisirišęs Rudolfas, po kelerių metų, dėkui Dievui, tapo vienos Izerlono aukštosios mokyklos kūrybinio rašymo profesorium ir šitaip buvo lyg ir oficialiai išvaduotas nuo pareigos rašyti antrąjį savo trečiojo romano skyrių. Per paskaitas jis save pateikinėjo lyg ir kaip atgrasomąjį pavyzdį. Beje, dar vos kelias savaites prieš mirtį Rudolfas rašė ketinąs rūpintis, kad būtų perleisti pirmieji du šio autoriaus romanai, kuriuos jis laikė iškiliais aštuntojo dešimtmečio aukšto pasakojimo meno pavyzdžiais. Beketas ir Robertas Valzeris, nepranokstamas mišinys. Tačiau Beketo valkatos ir Valzerio vaikštinėtojai juk vis tiek susitikinėjo užeigoje „Pas nesamą Dievą“. Aš pats, dėl įtemptos profesinės veiklos, iki (likvidavus įstaigą) pirma laiko išėjau pensijon, nebuvau prisirengęs tų knygų perskaityti, tačiau su džiaugsmu laukiau būsimųjų naujų laidų su Rudol-

fo pabaigos žodžiais. Juose jis, kaip man rašė, ketino užsiminti apie mūsų bendrą susitikimą su autorium ir mano naivųjį klausimą apie patirtį. Pakanka sykį atmerkti akis, pasakė man kartą Rudolfas, ir patirties užteks daugybei raštų tomų.

Tačiau jeigu ne vidinė būtinybė kitiems perteikti savo sunkią, skaudžią, jei norite – ir traumuojamą patirtį verčia jauną žmogų atsižadėti viso biurgeriško saugumo ir imtis rašytojo amato, tai kas gi tada? Juk niekaip negalėjai įsivaizduoti perdėm laimingo, savo šeimos tradicijose tveriančio ir daugmaž prakutusio žmogaus, kuris lyg vien šiaip sau, lyg leisdamasis į nepavojingą laisvalaikio žaidimą, sumanytų kurti tokius romanus, kaip „Amerika“, kaip „Žmogus be savybių“, kaip „Juozapas ir jo broliai“, – vien savo malonumui arba dėl sportinių sumetimų, norėdamas melancholiškiesiems, su rašymo kliuviniais besigrumiantiems kolegoms įrodyti, koks lengvas daiktas toliau giedoti iškilniąją grožio giesmę?

Rudolfas tvirtino, kad jo rašymas esąs ne kas kita, kaip mėginimas išsilaisvinti nuo iliuzijos, kad jis esąs rašytojas. Privalu tol plūktis, kol šimtu procentų žinosi, kad rašytojas nesi. Deja, daugumas pasiduodą pirma laiko. Rašytojas galįs pakilti tiktai iš sugriauto rašytojo gyvenimo pelenų. Visi kiti esą vien tekstininkai, tekstų gamintojai, dažniausiai darbuojąsi pagal užsakymus. Rudolfui buvo reikšminga tik kasdienė nuožmi pralaimėjimo žodžiams ir sakiniams patirtis, bet ne lengvai iškovotos pergalės. Sakytumei, ranka dangstydamasis burną, jis vis man kalbėjo, kad visame pasaulyje išleisti, premijomis apdovanoti ir tarptautinių kino kompanijų už gerus pinigus nusipirkti jo romanai esą tegu ir ne visai mėšlas, tačiau tokie nesvarbūs, nereikšmingi ir giliausia prasme neskoningi, kad

visas šurmulys, keliamas dėl jo kūrybos, širdies gelmėse jam esąs nemalonus. Rudolfas iš tikrųjų manė, kad jo knygos tik todėl tapo "išrinktosiomis", kad visa kita buvo dar prastesni dalykai. Romano dangų ir pragarą lemia atsitiktinumas, kalbėjo jis kartais, bet jeigu visa kita yra vien nedisciplinuota rašliava, vadinasi, prieitas literatūros, kaip meno atmainos, galas. Mano knygose, dažnai kalbėjo Rudolfas, jaučiama, kad drauge su manimi rašė ir pasaulio literatūra, todėl jomis ir pasitiki tokia daugybė skaitytojų. Anuomet aš, be abejo, nežinojau, kad šios iš tikrųjų gera kompozicija pasižyminčios ir maloniai skaitomos knygos radosi griebiantis skolinių iš kitų autorių, visą gyvenimą veltui besigrūmusių dėl pripažinimo, kurio taip gausiai buvo atseikėta Rudolfui. Kaip ir milijonai pasaulio skaitytojų, aš tuos romanus laikiau originaliais kūriniais. Prisimenu pašnekesius su Rudolfu apie rašymo ligą. Jo teorija buvo ta, kad negalima tiesiog imti ir liautis rašius. Net nieko neberašydamas ir neskelbdamas, vis tiek lieki rašytojas. Tarp parašyto arba dar neparašyto teksto ir autoriaus tverianti liguista bendrininkystė, kurios išorinis pripažinimas niekaip negalįs paveikti. Priešingai, neberašantys rašytojai dažniausiai literatūros požiūriu esą geresni už tuos, kurie vis nesiliauja rašę, rūpindamiesi, kad jų liga nepasidarytų viešai matoma. Girdi, tokie nežiną, kad pats rašymas esąs liga ir kad tas, kuris savo kūrinius publikuoja, šitaip visiems demonstruoja savo simptomus, o tas, kuris nieko neskelbia (nes nieko neturi arba nebenori skelbti), iš pirmo žvilgsnio negali būti demaskuotas kaip visiškas ligonis. Ar šiaip, ar taip žiūrėsi, vis tiek esama nepagydomos rašymo ligos, ir jai galą padaranti tiktai (savanoriška arba natūrali) mirtis.

17

Taigi dabar Elza.

Turėjau vargo pasitraukti iš terasos, nes vienas viengungis antinas žaliai mirguliuojančia apykakle po ilgų nerangių mėginimų šlumštelėjo ant mano darbo stalo ir patogiai ten įsitaisė. Atrodė, kad jis net taikosi snusteleti rytmečio saulėje, šiaip ar taip, lyg rąžydamasis išskleidė sparnus, o galiausiai ir įkišo galvą atsiradusion tuštumon. Į mane atgręžta jo akis nepaliaujamai dėbsojo, ir aš nebuvau tikras, ar jis dėbso prielankiai, ar priešiškai. Ar jis matė Rudolfą, ar mane? Retsykiais juodą žvilgančią lėliukę aptraukdavo plėvelė, tačiau neatrodė, kad dėl to jo suvokimas bent kiek pakistų. Bemaž nedrįsau nė alsuoti, o apie rašymą nebuvo ko nė galvoti. Visai kaip viešuosiuose paplūdimiuose, pamaniau sau, kur žmonės irgi, net nesisveikindami, tiesiasi savo rankšluostį greta tavęs, nesidrovėdami nusivelka drabužius ir čia pat užmiega, lyg būtų vieni visame pasaulyje. Bet vargas tau, jei ką nors pasakysi! Arba imsi ir nusipurtysi savo rankšluostį, nes jis dėl nerūpestingai atliktų naujojo atvykėlio veiksmų apsibarstė smėliu. Ūmai tu pats, sutrukdytasis, tampi ramybės trikdytoju. Visi aplink ima trinti iš akių smėlį, moterys dangstosi krūtis, lyg tu galėtum ir dar ką nors padaryti, o ne vien savo guolį ginti. Šiaip ar taip, vos man besitaikant pajudinti pieštuką, antinas įsižeidusia mina markstydamasis skersavo į mane, nes rašymo judesiai jo ribotame akiratyje, matyt, kėlė sumaištį, kurios jis

nebuvo linkęs kęsti. Galbūt jis ir numanė, jog aš esu stipresnis, tačiau mano skubotas rašinėjimas vis dėlto niekaip nesiderino su besiilsinčio antino orumu.

Viena tailandiečių, atėjusių į terasą lygiai dešimtą, išvadavo mane iš antiniško sąstingio; teisingai manydama, kad net už tokį nešvelnų elgesį ji nebus išstumta iš bendruomenės, mergina abiem rankom suėmė gražų garsiai gagenančio paukščio kūną ir pamėtėjo jį į orą. Antinas, teisybė, smarkiai pakratė galvą, bet paskui klusniai atsistojo į eilutę prie kitų ėdalo išsiilgusių gyvių, ūmai pradėjusių lįsti iš ūksmėtų nakvynviečių ir pataikaujamai apspitusių abi merginas.

Beje, pasisiųsti tailandiečių į paštą pasirodė neįmanoma; bemaž visose Europos kalbose vartojamas žodis „paštas“ joms buvo nežinomas, ir juo dažniau aš jį, vis palydėdamas gestais, kartojau, juo garsesnis darėsi jų valiūkiškas kvatojimas, savo ruožtu kurstantis gyvius keisčiausiais balsais jas mėgdžioti. Visas pasaulis yra vien mimezė. Ūmai aplink visi atgijo, nors aš tik pasakiau „paštas“. Neįmanoma įsivaizduoti, ką tailandietės būtų dariusios su slapčia užsienin išgabentinomis užrašų knygutėmis ir laiškais iš Rudolfo palikimo. Užtat jos žinojo įvairiausių ėdalo rūšių pavadinimus, kuriuos, man pasakius „paštas“, berte bėrė iš atminties.

Man einant iš pastato, greta jo stovėjo keli policijos automobiliai, kurių sirenas girdėjau dar terasoje. Tarpduryje nepriekaištingos išvaizdos karabinierius įtariai mane nužvelgė, bet nekliudydamas leido man išeiti. Abi rankas jis buvo susikišęs už balto lakuoto diržo ir judino tiktai vieną smilių, šitaip ra-

gindamas nieko neklausinėti. Drožk toliau, užčiaupk koserę. Vos nesuklupau lyg koks prasikaltėlis ant trijų laiptelių, jungiančių institutą su gatve, užtat šokteldamas skaudžiai kryptelėjau koją. Atsigręžęs pamačiau, kad valstybės tarnas vyptelėjo, tačiau nuo komentarų susilaikiau. Kodėl, pamaniau sau, bet paskui nebeleidau sau apie tai galvoti.

Sėdau į autobusą. Miestas jau ir tokį ankstyvą rytą stengėsi pateisinti savo vardą. Visi judėjo, net kava baruose buvo skubiai lenkiama vienu mauku, vos prakąstas ragelis imamas į kelią. Eismas vis strigo. Malonu buvo, kad autobusas važiavo ne greičiau, nei ėjo pėstieji, tad vieną kitą žmogų galėjai valandžiukę lydėti kelyje į tarnybą. Žvilgsniu pagaliau susitikęs su praeivio akimis, galėjai pastebėti, kad jis arba tučtuojau gręžiasi į šalį, lyg jam būtų nesmagu, kad jis užkluptas bežengiąs pernelyg skubiai, skubiau, nei dera jo kūnui, arba kad praeivis, jei autobusas tokį aplenkdavo, atsisveikina su įsiskaudinusio pralaimėtojo mina. Cinamono spalvos debesis aptraukė pilkšvas šydas, šviesa iš pradžių atvėso, paskui pasidarė labiau ūkanota, o mums paliekant centrą, pirmieji lietaus lašai murzinais dryžiais nusirito per šoninius langus.

Miesto iki šiol visai nemačiau. Nei naujojo muziejaus, kuriame dabar Eva, veikiausiai atsidėjusi savo tyrinėjimams, kaupia medžiagą paskutiniams dėstytojavimo metams, nei jokios bažnyčios, neaplankiau net senosios „Fiato“ gamyklos statinių Linjote, kurie buvo vieno Rudolfo romano kulisės. Ir knyga „Nyčė Turine“, kurią nusipirkau todėl, kad joje buvo žemėlapis su visomis vietomis, kurias Nyčė įrodomai buvo matęs ir/arba minėjęs, vis dar neliesta gulėjo mano kelionės

krepšyje, spaudžiama gilyn krepšin turinčios tilpti naujos medžiagos. Veikiausiai paskaitinėsiu ją namuose, prisimindamas Turine praleistą nelemtą laiką.

Ėjau gatvėmis nukoręs galvą, apžiūrinėdamas grindinį. Ir ūmai pasijutau tikras, kad išvažiavęs daugiau niekados nenorėsiu lankytis šiame mieste. Baigęs savąją palikimo tvarkytojo veiklą, būsiu baigęs ir su Turinu.

Tinkamas oras lankyti ligonius. Kol nuėjau kelis metrus nuo autobuso stotelės iki ligoninės pastato, lietaus gūsis permerkė mane iki paskutinio siūlo, vanduo užgriuvo mane nelyg paskutinis perspėjimas. Luošiai rūkoriai po stogeliu prie durų nė nenusiviepė. Bemaž visas tvarsčiais suvystytas vyras invalido vežimėlyje, su galvos gipse dar palikta angele cigaretei, taip nepatogiai stovėjo įstrižai durų, kad ir atkakėliai, ir laukan sprunkantys vis turėjo jį stumdyti iš vietos į vietą lyg balete. Žiūrovai, kaip man pasirodė, reginiu buvo patenkinti. O tai, ką apie šį nuolatinį purtymą manė perlaužtas sprandas, pradingo po gipsu.

Pirmojo aukšto kioske nusipirkau rožę ir ritinėlį pyragaičių – mat daugiau niekas man nekrito į akis. Pardavėja atrodė taip, lyg niekados nenorėtų skirtis su šia gydymo įstaiga. Abi jos rankos buvo apklijuotos senais pleistrais, o kaklą juosė aukšta guminė apykaklė. Autoavarija, neprisisegiau diržo, sukuždėjo ji kimiu balsu, atsakydama į rūpesčio kupiną mano klausimą. Aš buvau pamanęs, kad moterį primušė ir aplamdė jos vyras; be abejo, palikau jai grąžą. Mieste mačiau mažaūgę elgetaujančią čigonę, ji su mažulyčiu nuogu vaiku kiurksojo ant žemės ir taip pat mūvėjo tokią apykaklę, kuri jai buvo gerokai per didelė. Šita galva uždėta ant apykaklės, pamaniau

sau, o tikroji slypi gumos žiede. Kūdikis atrodė kaip negyvas. Marta vėliau tikrai sakys, kad ši Sopulingąją Dievo Motiną vaizduojanti čigonė, be abejo, priklauso mafijai ir mokomuosiuose centruose treniruojama pelnyti užuojautą. Pasak Martos, viskas, kas Italijoje žadina užuojautą, yra surežisuota mafijos. Čigonai išmoksta vartyti akis, išmoksta ir drebėti. O vaikams liepiama atrodyti kaip negyviems. Jeigu jie juokiasi ar rėkauja, gauna antausį. Tik vakare, kai jie, skaičiuodami pinigus, sėdi savo jaukiose vilose, vaikams, kaip dėstė Marta, leidžiama pasiausti. Tačiau aš, sėdėdamas saugiame autobuse, nenorom nugręžiau akis nuo šio kraupaus paveikslo.

Liftu į ketvirtąjį aukštą, ankštai susispaudę žmonės, kiekviename aukšte dar labiau mygiami naujų keleivių. Mano nosis įsirėmė į kone visai nuplikusį pakaušį moters su vonios chalatu, drauge su manimi išėjusios iš kabinos. Moteris verkė. Man labai norėjosi ją apkabinti ir paguosti.

Pro stiklo duris, antra palata po kairei. Tailandietė seselė, sumurmėjusi kažką nesuprantama, paėmė iš manęs rožę, tad rankoje man liko tik pigių pyragaičių ritinėlis. Skubiai padėjau jį ant tuščios ligonio lovos koridoriuje. Mintis, kad galėčiau Elzai atnešti lauktuvių ritinėlį pigių biskvitų, buvo nepakeliama. Rožė ir pyragaičiai – dar dar, vien rožė – irgi įmanoma, bet pyragaičiai ir daugiau nieko – labai nesmagu. *Cinque minuti*, pasakė tailandietė, kuri, matyt, laikė mane užsieniečiu, nes dar ir parodė penkis išskėstus pirštus.

Taigi turėjau lygiai penkias minutes susitvarkyti savo būsimąjį gyvenimą. Jei gausiu Elzos parašą, galėsiu su visa medžiaga keliauti į Vokietiją ir perteikti ateities kartoms savąjį Rudolfo paveikslą. Jei negausiu, teks man pačiam ir toliau savivaliauti.

Elza miegojo. Jos palatos draugė buvo išvežta, o gal ją pasišaukė mirtis. Mirties artuma buvo juste juntama šioje palatoje, ji jau viską spėjo paliesti – ir žvilgančias dažytas sienas, ir atvirą tuščią spintą, ir lovą, ant kurios gulėjo nerūpestingai užmestas užtiesalas, ir kryžių prie lango. Mirtis buvo ir Elzai prasitarusi apie savo planus. Man atsisėdus ant jos liūdno guolio, Elza trumpam pravėrė akis. Burna virptelėjo, ji mane pažino. Kaulėta ranka nė nekrustelėjo. Elza jau buvo kelyje.

Ilgai žiūrėjau į ją. Iš jos veido išraiškos galėjai suprasti, kad ji ir pati nebėra tikra, ar tveria dar šiame, ar jau aname pasaulyje. Visa sunkenybė, kuri paprastai tvenkdavosi jos (dabar po užmerktais vokais virpančiose) akyse, buvo pradingusi. Negirdėjai net jos alsavimo. Dažnai man buvo kritę į akis, kad Elzos veidas galėjo akimirksniu persimainyti. Nerūpestingas besijuokiančios merginos veidas lyg refleksyviai persivertus lakštui, būdavo, virsta melancholiška kauke, abejingai sėdinčia prie stalo ir nepratariančia nė žodžio; paskui – vėl pervarta, ir rimta, išsilavinusi profesorė ima aiškinti šį nesuprantamą pasaulį; o be daugelio kitų veidų buvo dar vienas, kurį aš labiausiai mėgau: vaikiškas Elzos veidas, jai dainuojant italų liaudies dainas. Ji pirmoji be galo kruopščiai surinko italų vaikų dainas ir išleido jų du tomus su savo komentarais. Rudolfas visados nutaisydavo niūrią miną, kai Elza – su gitara ar prie pianino – imdavo tas dainas dainuoti, ir negalėjai tiksliai suprasti, ar taip yra todėl, kad jis nemoka dainuoti, ar dėl to, kad jiedu neturi vaikų, ar jis negali pakęsti, kad visas dėmesys krypsta į Elzą. Elzai dainuojant, Rudolfo ir viso jo protingumo nebelikdavo. Kartais Rudolfas

reiškė įtarimus, kad negausūs bičiuliai ateiną tik dėl Elzos, norėdami pasiklausyti jos dainuojančios, ir tai, žinoma, nebuvo visiška tiesa, bet labai netoli tiesos.

Ar turėjau žadinti Elzą ir prašyti jos parašo? Atsinešiau pasirengęs raštą, kuriame jai užteko tik brūkštelėti savo vardą. Ji galėjo būti ir ne visai sąmoninga, aš juk galėjau pavedžioti jos ranką.

Iš tikrųjų Elza amžinai bijojo vagių. Ši trauminė baimė – dėl jos bute atsirado stačiai beprotiškų užraktų ir skląsčių – buvo siejama, viena vertus, su vaikystės išgyvenimais, kurių aš taip niekados dorai ir neperpratau, o, antra vertus, su vokiškai parašyto jos habilitacinio darbo dingimu. Rankraštis, paties Rudolfo išsiųstas, Frankfurto universiteto taip niekados ir nepasiekė, pradingo ir Turine, Elzos kabinete, likęs antrasis egzempliorius. Tokios dvigubos pragaišties atvejis anuomet buvo ir vienaip, ir antraip aptarinėjamas visose žiniasklaidos priemonėse, buvo išnarstytos visos galimybės, nevengiant ir paties šlykščiausio varianto, aiškinančio šį kėsinimąsi į mokslininkės gyvenimo triūsą, – kad už viso šio reikalo stovįs pats Rudolfas. Elzai, visas savo didžiulio tyrimo dalis skelbusiai mokslinėje periodikoje, vėliau Frankfurte buvo suteiktas habilituoto daktaro vardas už šias publikacijas, tačiau vagių baimė liko. Taigi nebuvo ko nė svarstyti, kad galėčiau prašyti parašo, kol ji tokios būklės, kokios dabar gulėjo priešais mane.

Po penkių minučių išėjau iš blyškiosios palatos. Tris kartus, su didelėm pauzėm, sušnibždėjau Elzos vardą. Tegu jai bent vardas pasilieka. Vėl atsidūręs už durų, pamačiau, kad biskvitų ritinėlis tebeguli ant tuščios lovos. Palikau jį ten gulėti.

18

Visažinė Marta pasitiko mane Rudolfo bute. Jos triumfo kupinas žvilgsnis ir apsimestinė panieka piršo mintį nesitikėti nieko gera, o ta aplinkybė, kad, man įžengus vidun, ji net nepaisė pagrindinių mandagumo taisyklių ir neatsistojo su manim pasisveikinti, įvarė man lengvą paniką. Aš stovėjau lyg kaltinamasis prieš prokurorę. Norėdamas sugriauti šį man išsyk prieš akis stojusį paveikslą, abejingai nuėjau į virtuvę užsikaisti kavos. Kelias virtuvėn buvo tikras išmėginimas. Desperatiškai svarsčiau, kokį debiutą man žaisti, kad bent kartą pasisektų laimėti, tačiau kiekvienas galvon ateinąs ėjimas vedė į katastrofą. Į susinaikinimą. Marta tvėrė šiame pasaulyje tam, kad mane iš jo išguitų. Prisiminiau žaidimą, dažnai mudviejų žaistą su Rudolfu: kokius asmenis privalu pašalinti iš grumtynių lauko, kad tau atsivertų laisvos sklaidos horizontas. Šį kartą galą reikėjo padaryti vienai Martai.

Mažulyčiam kavos aparatui vos pradėjus burbuliuoti, pajutau Martą sau už nugaros. Ji stovėjo atsirėmusi į durų staktą, užmetusi koją ant kojos, rankas susinėrusi ant liemens. Veikiausiai man reikėjo tapti jos bendrininku, kaip kad ji – būdama protinga – tapo mano bendrininke. Tačiau kol kas man dar norėjosi gintis. Norėjosi vaizduotis, kad galiu Rudolfo problemą ir be jos išspręsti.

Policija patuštino Rudolfo kabinetą, pasakė Marta, tai laikinas sprendimas. Iš pradžių nesupratau, ką ji turi galvoje.

Esama pavojaus, kad pradings institutui priklausą dokumentai, paaiškino ji. Jeigu ketini pragaišinti kai kuriuos popierius iš čia, iš buto, turi pasiskubinti.

Įžiebiau šviesą, norėdamas geriau įžiūrėti Martą, bet tuoj pat vėl ją išjungiau. Martos veidas atrodė kaip svarainis, murzinai gelsvas, kietas ir persikreipęs. Pajutau, kaip mano rankoje suvirpėjo puodelis, tačiau narsiai grįžau pro Martą į savo kambarį. Krepšys atrodė neliestas, išsipūtęs ir parengtas kelionei.

Kai išgirdau užsitrenkiant buto duris, aš jau vėl sėdėjau prie stalo, pasidėjęs naują dėžę korespondencijos. Ir vėl gerbėjų laiškai, Rudolfo susirašinėjimo publikacija taptų tikra sensacija. Iš retkarčiais pasitaikančių vulgarių pastabų, Rudolfo paliktų prie savo ruožtu visiškai nedviprasmiškų laiškų, negalėjau suprasti, ar jis į tuos laiškus atsakė. Kodėl jis tos keistos rašliavos paprasčiausiai neišmetė į šiukšlių dėžę? Buvau apstulbęs, kaip be jokios drovos visiškai svetimos moterys, juolab iš Vokietijos, siūlėsi Rudolfui. Jūs taip aprašėte mano problemą, tarytum mane pažinotumėte. Ar nenorėtumėte ir iš tikrųjų su manim susipažinti? Tokia buvo tų laiškų skelbiama žinia. Kadangi lemtis mums, Vidurio Europos gyventojams, išgalvojo tik dešimtį variantų, savąją lemtį gali aptikti kas dešimtame vokiečių romane. Kai kurių laiškų autorės siūlėsi per atostogų kelionę užsuksiančios į Turiną, kitos pranešinėjo, kuriame Pozitano viešbutyje apsistosiančios ir klausinėjo, ar kartais telefono skambutis iš Turino neišvaduosiąs jų iš atostogų nuobodulio, dar kitos baltame lakšte buvo užrašiusios

vien savo mobiliojo telefono numerį. Viena netgi pranešė valandą, kurią atvyksianti į Turiną, ir nurodė viešbutį, kuriame gyvensianti, ir iš Rudolfo pastabų paraštėje galima buvo suprasti, kad jis su ta moterimi susitiko ar bent buvo linkęs susitikti. Seminaras? buvo išvedžiota paraštėje arba: Elza Romoje, arba, prie laiško kažkokios Dertės iš Celės, su vulgariu atvirumu pasiryžusios viską Rudolfui atiduoti: vakaras Hamburge, V.17. Laiškų gausa kėlė man šiurpą, jaučiausi nejaukiai paliktas vienui vienas, o pirmiausiai – nusivylęs, kad Rudolfas apskritai gaudavo tokios korespondencijos. Matyt, nelabai tikau į vujaristus, nors man ir buvo aišku, kad be geros vujarizmo dozės apskritai negalėsiu darbuotis kaip palikimo tvarkytojas. Baugino mane ir techninės problemos: negi dabar turėsiu visoms laiškų autorėms pranešti, kad jų epistoliarinės grožybės netrukus bus padarytos prieinamos viešuomenei Marbache? Ir argi neturėjau jų prašyti, kad jos sutiktų perduoti man Rudolfo atsakymus, galbūt reikalingus jo laiškų tomui sudaryti? Mintis, kad teks susirašinėti su visomis tomis veikiausiai didžiai neurotiškomis damomis, paskatino mane griebtis kitos strategijos; nusprendžiau be jokios tolimesnės peržiūros sunaikinti šių dėžių turinį, lyg Rudolfas pats būtų jų atsikratęs. Palikimas sumažės mažiausiai dviem dešimtim procentų, taigi, be abejo, jo vertė irgi sumažės, bet, kita vertus, liks dar pakankamai korespondencijos, bylojančios apie tai, kokį tiesioginį poveikį darė Rudolfo knygos.

Kol kas padėjau tą dėžę atgal į pilkųjų kubų architektūrą ir išsyk ėmiausi kitos, kad tik neturėčiau laiko mąstyti apie įvykdytąją konfiskaciją, palietusią juk kur kas didesnę palikimo dalį.

Bet kuo gi tokią daugybę žmonių taip traukė Rudolfas? Šešiasdešimtmetis Turino profesorius, su pasigardžiavimu ryjęs storiausias knygas ir įsimylėjęs Paskalį? Net jeigu ir esi linkęs manyti, kad rašytojas, gebąs parašyti romaną „lyg iš tavo paties gyvenimo“, gali būti atraktyvesnis už normalų žmogų, tik žodžiu gebantį pasakoti savo istorijas, šitaip tokia gausybė laiškų iš suprastomis besijaučiančių moterų vis tiek dar nėra paaiškinama. Ar būta – be Evos – dar ir daugiau garbintojų, kurios ir po susitikimo su Rudolfu tebejautė troškimą „viską jam atiduoti“? O gal garsusis kelių nelaimingai pasibaigiančių meilės romanų autorius po kavos Turino geležinkelio stoties bufete arba alinamos nakties nuošaliame viešbutyje buvo toks pat žmogus, kaip visi kiti, kurie su keliais palaidais anekdotais gauna traukti savais keliais, o paskui ir visai pamirštami? Didžiąją paties Rudolfo, lygiai kaip ir paskui jį sekiojančių moterų, gyvenimo dalį sudarė tuštuma, paprasti kartojimai. Tačiau jam, matyt, pavyko pavaizduoti šias egzistenciją palaikančias banalybes kaip kažin kokią didžiulę paslaptį. Buvo visiškai akivaizdu, kad jis savo laiką gaišino, gyvendamas kelis gyvenimus išsyk, o negausiems artimiesiems žadindamas jausmą, kad tik su jais dalijasi tą vienintelį ir tikrą ir nejausdamas nė menkiausio poreikio bent jau parodyti, kad esama ir štai tų kitų man vis labiau neperprantamo asmens pusių. Perskaitęs Rudolfo korespondenciją, esu linkęs manyti, kad jis mus visus apmulkino. Galima pasakyti ir kitaip: jis mus visus išdavė ir dar kaip tik spėjo laiku išsinešdinti.

O gal aš pavydėjau jam dėl to, kad pats gyvenau tik vieną gyvenimą? Baigus spaustuvininko mokslus ir papildomai

pasimokius kultūros vadybos, mano pagrindinis užsiėmimas buvo pelnytis duoną, ir tik dabar, kai valstybės išlaikomas mano institutas dėl ūmaus lėšų stygiaus uždarytas, aš, pirma laiko išėjęs į pensiją, galėjau pamąstyti apie kitą gyvenimą. Tačiau senyvas vyras, pradedąs dvigubą gyvenimą, atrodo truputį juokingas. Galbūt man stigo ir fantazijos. Ar pinigų. O gal tiesiog drąsos. Rudolfas nuolatos ragino mane irgi „stvertis plunksnos“ ir parašyti didįjį romaną apie kultūros žinybas, apie kultūros valdymą, kultūros fabriką, kaip kad jis sakė, nes aš, jo nuomone, apie tuos dalykus puikiai nusimanąs. Be abejo, prisidarysi daugybę priešų, sakė Rudolfas, tačiau, tik taip vėlai pradedant tikrąjį darbą, keletą mirtinų priešų yra pravartu įsigyti. Deja, be kelių sausokų esė, man daugiau nieko neišėjo. Kelios meilės istorijos mano gyvenimą praturtino, kitos jį nuskurdino. O Eva, tiesiogine prasme nukritusi man į skreitą?

Štai ji jau ir vėlei sėdi priešais mane prie virtuvės stalo, parėmusi kumščiais smakrą, su plaukų sruoga, dengiančia dešinę akį, priešais save pasidėjusi Zigfrido Gideono *Mechanization Takes Command.* Tau nevalia norėti būti tokiam, kaip Rudolfas, sako ji, paimdama mano besiginančią ranką, nes tu niekados kaip jis nebūsi. Tau nevalia užsikrėsti Rudolfo gyvenimo goduliu, jeigu toks godulys tau svetimas.

Be abejo, aš ginuosi, kad niekados nė neketinau imituoti Rudolfo, bet jaučiu, kaip ausys man rausta. Pažadėk man, iškilmingai sako Eva, ir kadangi ji atrodo pasiryžusi tol nepaleisti mano rankos, kol nepasižadėsiu, aš vangiai ir sutrikusiu balsu sakau jai: Pažadu.

19

Prieš imdamasis paskutinės iš Rudolfo deklaruotojo palikimo dėžių, turėjau „pramankštinti kojas“. Kruopščiai užrakinau duris, pravėriau savo kelionės krepšį ir, apniktas paniškos baimės būti užkluptas, sugrūdau į jį visus savo atrinktuosius, Rudolfo rašytus ir jam adresuotus dokumentus į virtuvėje rastus vokus, o vokus savo ruožtu sukimšau į du plastikinius supermarketo maišus. Ilgai stovėjau laiptinėje, klausydamasis, ar nepasigirs žingsniai, tačiau, be vis pakylančio ir vėlei atlėgstančio studentų kvatojimo, nieko daugiau nebuvo girdėti. Studentai dar nieko nežinojo apie mane, vienintelį jų mirusio profesoriaus bičiulį. Atsidūręs Martos kabineto aukštyje, išgirdau ją kalbant telefonu, – tokiu balsu, kad mane suėmė baimė. Ji aiškiai mėgavosi prastos nuotaikos priepuoliu. Ūmai pasiryžau kitą dieną išvykti iš miesto. Nevalia buvo dar kartą klausytis šio balso.

Nuleista galva ėjau per minią, pro visus tuos žmones, pamaniau pats sau, į kuriuos šįryt žvalgiausi iš autobuso. Tikėkimės, kad niekas manęs neatpažins. Sunkūs plastikiniai maišai rėžėsi man į pirštus, vagies grobis, turįs išgelbėti gerą Rudolfo vardą, buvo sunkus mano rankose. Martos ledinis balsas, Elzos kone slopstąs lemenimas ir minkštas Evos kuždesys liejosi į chorą, ginusį mane pirmyn, nors aš ne kartą jutau pagundą tiesiog sumesti maišus į kurį nors palei gatvę stovintį popierių konteinerį. Pasėdėčiau kokiame bare, kol atvažiuotų šiukšlia-

vežių automobilis ir ištuštintų konteinerius, – Turinas atrodė toks išpuoselėtas, lyg nereikėtų visą naktį laukti, kol gatvės bus valomos.

Geležinkelio stoties paštas dar buvo atidarytas. Nusipirkau lipdukų, smarkiai plakančia širdimi užrašiau juose savo adresą ir atidaviau tuziną minkštų vokų išsiųsti registruotu paštu. Poryt galėsiu tas siuntas atsiimti namuose.

O tada? Ūmai pasijutau visiškai tikras, kad nebenoriu nieko bendra daugiau turėti su Rudolfu. Tačiau jis juk tūnojo manyje, buvo mano dalis, aš jį, jei tik niekas jo iš manęs neišplėš, iki pat mirties turėsiu su savimi tampytis. Juk aš, Rudolfui mirus, dabar buvau pats Rudolfas. Norom nenorom turėjau iki galo išsimurdyti visose jo kraupiose istorijose, visuose nuotykiuose, privalėjau juos pabaigti. Taip pagalvojus, visa mano esybė sukilo priešintis, tad aš, iš jaudulio gaudydamas orą, sustojau stoties salės viduryje. Žmonės trankė mane sunkiais lagaminais, vaikas, matyt pasimetęs nuo tėvų, įsikibo man į kelnių klešnę, juodas kaip degutas šuva sustojęs priešais su rūpesčiu pažvelgė į mane. Čezare, sulojau ant jo, šitaip išsivaduodamas iš mane sukausčiusių kerų.

Atsistojau į galą ilgos eilės, laukiančios prie bilietų langelio. Keista, kokia daugybė žmonių drauge su manimi norėjo išvykti iš Turino, – padorios išvaizdos žmonės, tokie kaip ir aš pats, gerai įmitusi moteris turėjo pasiėmusi narvelį su kažkokiais paukščiais giesmininkais, balsiai protestavusiais prieš būsimą gyvenimo vietos pasikeitimą.

Man kaip tik besistengiant paraidžiui pasakyti bilietų pardavėjui, koks yra manasis kelionės tikslas Vokietijoje, kažkas

patapšnojo man ranka per petį, – tas prisilietimas pasirodė man toks pažįstamas, lyg jau seniai jo būčiau laukęs. Bet dar nesileidau atpažįstamas, pirma sumokėjau pinigus ir susižėriau grąžą į piniginę.

Ar mudu važiuosim atgal drauge? paklausė Eva, man pažvelgus jai į akis. Ji tebevilkėjo vakarykštį kostiumėlį, dabar atrodantį visiškai nederamai, tik buvo be tos juokingos skrybėlaitės.

Šiandien dar ne, atsakiau, bet jau greitai.

Mudu ilgokai stovėjome, bičiuliškai apsikabinę ir daugiau nepratardami nė žodžio. Paskui nuėjome į skirtingas puses, o aš nė neatsigręžiau dar kartą pasižiūrėti.

Žinojau, kad ji lydi mane akimis iki pat laukujų durų.

Duryse kyšojo raštelis, kad aš turįs skubiai paskambinti Martai į namus. Visa, kas ateidavo iš Martos, visados buvo skubu. Galbūt ji troško mane pakankinti. Telefonu atsiliepė atžarus vyriškis, nepajėgus suprasti manosios italų kalbos. Marta, keliskart garsiai surikau į ragelį, noriu kalbėtis su Marta, ar suprantate. Girdėjau, kaip jis, padėjęs ragelį, suurzgė: užsienietis. Paskui Marta atėjo prie telefono. Kalbėjo tuo minkštu balsu, kuriuo prieš dvi dienas pranešė man, kad nugaišo Čezarė. Mirties akivaizdoje sutirpsta net šis ledo luitas, pamaniau sau, klausydamasis, kaip ji pasakoja man, kad Elza atsisveikino su šiuo pasauliu. Elza pasimirė vakarykščiai. Po plaučių embolijos sustojo širdis. Marta pasisiūlė tuojau užsuksianti aptarti su manimi „naujos situacijos", be to, sakėsi bijanti. Mudu dabar esam paskutiniai gyvi liudininkai, supranti? Vienu per daug, toptelėjo man, bet balsiai to nepasakiau, nors ūmai ir pajutau norą ją išmėginti. Aš kažkiek persiėmiau ta užgaidžia persona, kaip, veikiausiai, ir ji pati buvo persiėmusi Rudolfo užgaidomis ir melais. Šiaip ar taip, atvirumas šiame gyvenime, regisi, nevaidino lemiamo vaidmens.

Ką tau pasakys vyras, jeigu štai ir vėlei praleisi naktį ne namuose, pasakiau.

Aš neturiu vyro, jeigu tą norėjai išgirsti.

Aš nenorėjau nieko išgirsti, nenorėjau nė kalbėti.

Tiesą sakant, norėjau tik būti vienas. Turėjau peržiūrėti dar vieną dėžę iš to melų kalno, o tada parašysiu savo baigiamąjį pranešimą ir dingsiu iš čia. Dabar, kai jau ir Elza nieko nebegalėjo patirti apie atidėtus, surūšiuotus ir palikimu pavadintus Rudolfo paklydimus, – veikiausiai ji ir šiaip viską numanė, – svarbu buvo tik prieš Rudolfo valią nuslėpti nuo viešumos šį aferų gerte prisigėrusį konvoliutą. Nieku gyvu neketinau ginčytis su Turino universiteto prezidentu ir Marbacho direktorium apie palikimo reikšmę. Šis palikimas buvo reikšmingas tik man, tik Elzai, Evai, Martai ir man. Begėdišką tuštybę dar ir po mirties savo klystkeliais įkyrėti kitiems žmonėms tik aš vienas galėjau uždrausti Rudolfui. Dar sykį pertikrinau visas dėžes ir išėmiau iš jų tiek medžiagos, kiek tik tilpo į mano krepšį, pirmiausiai – dviprasmišką Rudolfo susirašinėjimą ir rašytinų laiškų apmatus.

Į visus kitus aprėpiantį klausimą, kodėl jis, dėl Dievo meilės, panoro, kad visiškai svetimiems žmonėms taptų žinomas jo keistas gyvenimas, atsakymą pateikė paskutinė dėžė. Atsinešiau iš valgomojo paskutinį „Barolo“ vyno butelį ir atvėriau langus, nes po ilgo lietaus kambaryje pasidarė trošku. Į mano studijų kambarį įsiveržė sunkus automobilių keliamo triukšmo šuoras, tarytum miestas būtų laukęs, kada liausis lietus. Buvo po vienuoliktos, bet vis tiek nesiliovė skambėjęs telefonas. Kai kurie balsai įsiamžino atsakiklyje, kiti, išgirdę Rudolfo balsą, prašantį palikti žinutę, krūptelėję dėjo ragelį. Taigi Rudolfas vis dar čia tebebuvo. Uždariau langus nuo gatvės pusės, didžiąja geležine velke užrakinau duris nuo įsilaužėlių, nunešiau telefoną į Elzos kambarį ir

užklojau stora žydra vilnone antklode nesiliaujantį pliurpti atsakiklį. Paskui gretimame kambaryje pasileidau kompaktinę plokštelę su Bethoveno sonatomis ir atsukau svirtelę taip, kad joks kitas garsas negalėtų trukdyti mano nakties triūso. Policijai, norinčiai užkirsti kelią mano machinacijoms, būtų tekę laužti duris.

Paskutinėje dėžėje buvo plačiomis gumos juostelėmis apjuosti šeši žydro kartono aplankai. Išsidėsčiau juos priešais save lyg kokio ezoterinio žaidimo dalis ir įbedžiau į juos neryžtingai išplėstas akis, mat norėjau būti visiškai tikras, kad neapsiriksiu ir pirmo neatsiversiu to, kurio nereikėtų. Ar galėjo būti, jog Rudolfas pats palikimo dėžes sukrovė taip, kad aš šią paskutinę, iš tikrųjų paskutinę, paimčiau į rankas? Bet argi Marta neminėjo, kad tai ji paruošusi medžiagą?

Ant aplankų Rudolfo ranka buvo užrašyti vardai: Elza, Eva, Marta, Rudolfas ir maniškis. Ant šeštojo buvo parašyta: *Testamentas, Turino komedija. Romanas.* Tuos žodžius Rudolfas dar buvo apvedęs plačiu raudonu flomasteriu. Taigi čia tasai paskutinis romanas, kuriuo jis ketino „iškelti iš vyrių" romaną kaip tokį, plonytis gal kokių penkių dešimčių lapų aplankėlis, prie kurio jis tariamai metus, jei tik ne dešimtmečius triūsė, – grynas niekis, skurdus juokas, katastrofa, meninis bankrotas.

Jaučiausi šlykščiai, skrandis man susitraukė. Kaip žmogus galėjo taip ilgai apgaudinėti pats save ir mus, o paskui dar ir atimti sau gyvastį? Visi tie studijų, nervus alinančių pasirengimų, svaigulingų konstrukcijų metai, o galiausiai – žydras

aplankėlis su keliais puslapiais, ne ilgesnis už tokį ilgą laišką, kokių jis ne vieną parašė savo jaunystėje. Susitraukusi visata. Išvydau, kaip melas pamažu plinta jo veide ir iš lėto jį visą sugraužia.

O tada aš atsiverčiau aplanką. Dar kartą titulinis puslapis, be jokių taisymų, bet su data: užbaigta 2004 m. Kitame lape – turinys, suskirstytas į dvidešimt skyrių: Gėda, Karas, Padorumas, Išdavystė, Įveika ir t.t. iki Atsisveikinimo. Turinys tiksliai tilpo viename puslapyje ir nebuvo nė truputėlio taisytas, – dailus, vingria kaligrafiška Rudolfo rašysena akį glostantis lakštas. Kitame lape – du moto. Pirmasis Moriso Blanšo, vieno mėgstamiausių Rudolfo autorių, pas kurį jis net kartą lankėsi. „Svajose galima įsivaizduoti paskutinį rašytoją, su kuriuo, niekam nieko nepastebint, mažutė rašytinio išsisakymo misterija pradingtų nuo žemės. Mėginant situaciją dar fantastiškiau pagražinti, galima tarti, kad tai Rembo, dar truputėlį toliau už tikrąjį į mistikos sferą įsirėžęs Rembo, kuris savo viduje šią drauge su juo mirsiančią išsisakymo atmainą pajuto nutylančią. Galiausiai, galima tarti, kad ši pabaiga – vienaip ar kitaip – pasaulyje ir kultūrų sluoksniuose yra įrodomai neatšaukiama. Kas iš to išeitų? Iš visko sprendžiant, gili tyla. Juk, kuriam nors rašytojui dingus iš šio pasaulio, mandagiai sakoma: jo balsas nutilo, mintis išsisklaidė.Kokia tad tyla turėtų stoti, jeigu niekas nebemokėtų kalbėti tuo ypatinguoju būdu, kuriuo vis dėlto tveria šlovės gaubiamų veikalų kalbėsena.“ Prancūzų rašytojas neva niekados nepriiminėjęs lankytojų, tačiau Rudolfui, be abejo, padaręs išimtį.

Antrasis moto buvo Čezarės Pavesės:
„Mirtis kiekvienam turi savą žvilgsnį.
Mirtis ateis ir žvelgs tavo akim.
Ji bus lyg ydos atsikratymas,
Lyg pasirodytų veidrody
Veidas numirėlio,
Lyg sučiauptų lūpų klausytumeis.
Nebylūs mes žengsim į pragarmę."

Man drebėjo rankos. Rudolfas, kone kasnakt lankęs mane sapnuose ir kalbėjęsis su manimi apie visokias smulkmenas, nors rytą aš neprisimindavau, ką jis šnekėjęs, ūmai atsirado taip arti, kad aš nejučiomis apsižvalgiau. Mintis išsisklaidė. Turėjau sukaupti visas jėgas, kad tik pats neišsisklaidyčiau.

Kitas puslapis: Pirmas skyrius. 1963 m. Gėda, raudonu tušinuku, žemiau, plonu juodu, veikiausiai jo taip mėgstamos"Stabilo" firmos rašikliu, tokia kolonėlė:

Geltonoji užrašų knygelė, 1963 m., 20–34 p., 16 dėžė.

Senasis universitetas, 14–15, 19, 21, 17–90, 212 pp. [pažymėta], 19 dėžė.

M. aplankas: laiškas ③.

Geltonoji užrašų knygelė, 1963 m., 1–18 p., 16 dėžė.

Žalioji užrašų knygelė ②, 1989 m., 36 dėžė.

Susirašinėjimas su E, ⑰, ⑱, ⑲, su atsakymais. 12 dėžė.

El. aplankas: ④, ⑦, ⑨.

Geltonoji užrašų knygelė, 1963 m., 19 p. [pažymėta], 37–56 p., 16 dėžė.

Emricho seminaras: ③, ④, 19 dėžė.

R. aplankas: ① su kupiūromis!

Evos aplankas: ③, ④, ⑦.

M. aplankas: 4 laiškas [pažymėta].

Senasis universitetas, 5 dok., 19 dėžė.

Juodoji užrašų knygelė, 1966 m., 12–31 p., 17 dėžė.

Ir taip toliau. Puslapis po puslapio.

Nebuvo abejonės, šie smulkmeniški sąrašai, Rudolfo sudaryti kiekvienam skyriui, buvo griaučiai romano, kuris, sukrautas į dėžes, laukė, kada bus sudėtas daiktan (ir kurį aš veikiausiai nenoromis suardžiau). Visados stebėjausi Rudolfo atmintimi, gebėjusia išsaugoti viską, kiekvieną nereikšmingą dalyką ir kiekvieną piktą žodį, o pirmiausiai – kiekvieną jo perskaitytų knygų puslapį. Išgirdęs ką nors meluojant, jis išsyk galėjo pateikti didžiuosius pasaulinės literatūros melų skyrius, prireikus prisiminė visas tėvo ir sūnaus ar motinos ir vaiko pavyzdžius, pavydo ar bordelių antologiją būtų įstengęs per valandą apmesti iš atminties. Ką tau primena antai ta skrybėlė, tas šuva ar štai anas nutukėlis, klausdavo jis, būdamas gerai nusiteikęs, per pasivaikščiojimus, o tada išsyk išgirsdavai atitinkamą vietą iš pasaulinės literatūros – nuo Kjerkegoro, Hotorno ir Folknerio iki Markso ir Adorno. O prastai nusiteikęs jis, būdavo, karčiai nusijuokia, man, kaip paprastai, vėl pamiršus ką nors, kas, jo žodžiais tariant, privalo būti „mūsų atminties knygoje.“ Girdi, kiekvienas žmogus turi savą atminties knygą, į kurią privalo rašyti svarbiausius gyvenimo įvykius. Tą knygą nuolatos esą privalu kartoti, kad jokia smulkmena nebūtų pamiršta. Lygiai tokios pat svarbios, jo nuomone, buvo drauge su kitais žmonėmis rašomos

atminties knygos, kuriose esama nemažos dalies kasdienių dalykų, dar ir po daugelio metų padedančių vikriai susikalbėti, žodžių žaismių, kvailysčių, bendrų išgyvenimų, – tačiau ten esama ir substancijos. Ką Rudolfas turėjo galvoje, vartodamas žodį „substancija“, man niekados iki galo nepaaiškėjo, tačiau tai, kokia svarbi, kokia „šventa“ toji substancija, atsiskleisdavo tuomet, kai ją tekdavo ginti, užkliudytą kokio pašalinio žmogaus. Substancijai priklausė, be abejo, ir nedidelis rinkinėlis knygų, vaidinusių tam tikrą vaidmenį mūsų istorijoje, ir vargas buvo tam, kas mūsų akivaizdoje mėgino jas suteršti. O jau iš tikrųjų brutaliai pavojingas Rudolfas galėjo pasidaryti, man netyčia prasitarus, kad kuri nors mūsų „šventųjų knygų“, dar kartą perskaityta, man nebepatikusi, – pavyzdžiui, Hofmano pasaka „Aukso puodas“, kurios labai ankstyvą leidimą Rudolfas man buvo padovanojęs; knyga, beje, savo ruožtu jam buvo dovanota Rytų Vokietijos istoriko Jurgeno Kučinskio. (Su Kučinskiu Rudolfas revoliucingaisiais laikais palaikė nuodugnų susirašinėjimą, kuris, kaip ką tik pamačiau, turėjo užimti daug vietos aštuntajame jo romano skyriuje.) Rašyk prašymą, tučtuojau atrašė man Rudolfas, bet jau dabar galiu tau pasakyti, kad jis bus atmestas, „Aukso puodas“ lieka mūsų virtuvėje.

Bet kas gi, klausiau pats save, turėtų šį romaną, šį gigantišką koliažą, kuriam priklausė dar ir pašto atvirukai, geležinkelio bilietai, viešbučių ir restoranų sąskaitos, paversti į paskaitomą knygą?

Apdujęs ir baisiai nusiminęs peržvelgiau visus dvidešimt skyrių iki pat paskutinio *Atsisveikinimo* įrašo (šis skyrius, beje,

susidėjo beveik vien iš mūsų aplankų ir turėjo baigtis man dedikuotuoju eilėraščiu), o tada man skirtą Rudolfo laišką, datuotą dvi dienas prieš jo mirtį:

Mielas bičiuli –

Spėju, kad šias eilutes Tu skaitai mano darbo kabinete, pasidėjęs greta maisto kamaroje atrastą „Barolo" butelį. Elza (ji, beje, nors man nevalia apie tai niekam pasakoti, serga vėžiu) tikriausiai Tau paskambino ir paprašė peržiūrėti mano palikimą, o Tu, kiek Tave pažįstu, nedelsdamas į tą jos prašymą atsiliepei. Nesiplūk su popieriais mano kabinetuose institute ir universitete, ten vien beverčiai niekai, kurių palieka kiekvienas, visą gyvenimą kabinetuose liejęs prakaitą. Galimas daiktas, kad universiteto prezidentas, su kuriuo turėsi progos susipažinti, bus suinteresuotas tą šlamštą konfiskuoti, nes (pagrįstai!) spės, kad ten esama dokumentų apie keletą mano atskleistų skandalų. Svarbios tik pilkosios dėžės. Beje, saugokis Martos, ji nederamai prisirišusi prie senyvų išsilavinusių ponų, ir to jos prieraišumo net mano prasta nuotaika neįstengė numaldyti. Dėžių dangčiuose surašiau numerius, jų turi būti šešiasdešimt keturios. Jeigu kurios trūktų, mano knygai tas būtų tikra katastrofa, tada gausi pamygti Martą.

Sudarymas neturėtų Tau būti sunkus darbas, jei tik tiksliai laikysiesi mano nuorodų. Man pačiam tas buvo atgrasu. Nei galėjau, nei norėjau dar kartą maknoti per savo gyvenimo pelkę, kurią galvoje tiek kartų esu skersai išilgai išvaikščiojęs. Išėjo sensacingas raidos romanas. Beje, gali pasitaikyti, kad Tau sudūrimų vietose teks kokį žodį įterpti ar praleisti, nors

manau, kad pats viską ruošiniuose sužymėjau. Bet niekados nežinai. Staigūs pjūviai, be abejo, tyčia sumanyti. Likusią medžiagą prašau Tave sunaikinti. Viskas, ko nebus knygoje, tegu keliaus į šiukšlių dėžę. Malonėk paisyti mano nurodymų ir nesumanyk vaidinti dr. Brodo.

Šį paskutinį kūrinį sukomponavau visiškai nuoširdžiai, nors jis man ir nepelnys kritikos simpatijų, kurių viliuosi, apniktas pomirtinės tuštybės. Tai niekis. Mano žiniomis, tai pats tiksliausias aprašymas šešių dešimčių Vokietijos pokario metų, apie kuriuos, jei neminėsime kelių apie juos sklandančių sakmių, jokia bent šio to verta istorija neegzistuoja. Esama rimtų priežasčių gerbti šį kraštą – nepaisant jo pasipūtimo ir vidutinybės.

Palieku Tau teisę nuspręsti, ar knyga bus paskelbta, ar ne. Bet jei bus – tai tik šiuo pavidalu. Daugių daugiausia galiu Tau leisti pakeisti vardus ar palikti vien inicialus.

Jei nori, gali šią knygą išleisti ir savo vardu, man tas nebūtų reikšminga. Teisinės pretenzijos į žodžius juk vis tiek įtartinos. Tačiau, kad ir kaip darytum, turi žiūrėti, kad honoraras lygiomis dalimis tektų Elzai, Evai, Martai ir Tau, prieš savo valią tapusiems šio sutelktinio veikalo autoriais.

Jeigu nuspręstum knygos neskelbti (tai yra visiškai Tavo valioje), prašau Tave sunaikinti žydrąjį aplanką su turiniu ir dar, žinoma, šį laišką. Nenorėčiau, kad į literatūros istoriją įeitum kaip kūrinių slėpėjas ir klastotojas.

Atėjo akimirka, kai daugiau nebėra kas pasakyti. Pasveikink nuo manęs Čezarę, kurį, tikiuosi, dar atradai gyvą (tai visokių ligų kamuojamas ponas), pasveikink ir kitus gyvius. Su Elza, Eva ir Marta aš palaikysiu kitokius ryšius.

Labai gerai prisimenu tą dieną, kurią įsikėliau į Tavo butą ir kurią prasidėjo mudviejų bičiulystė – su Kafka, kuris mūsų draugijoje buvo trečiasis. Pasirūpink Eva! Ji rašinėja, teisybė, nepaskaitomą šlamštą, bet Tu juk neprivalai jo skaityti.

Dėkoju už viską, atleisk, kad pradingstu tokiomis aplinkybėmis!

Iš literatūros mirties patalo Tave sveikina

Tavo Rudolfas

Ilgai lyg apdujęs sėdėjau prie šio laiško. Lauke pradėjo brėkšti rytas, debesų krašteliai jau buvo nušvitę. Čiupinėdamas daiktus, atsisveikindamas, dar sykį apėjau visus buto kambarius. Bylas ir aplanką su turiniu įgrūdau prie kitų dokumentų į savo kelionės krepšį. Man išeinant iš namų, buvo lygiai šešta. Po trisdešimt dviejų minučių traukinys, jei tik nevėluos, išvažiuos iš Turino Centrinės geležinkelio stoties.

Krüger, Michael
Kr378 Turino komedija: romanas / Michael Krüger; iš vokiečių kalbos vertė Antanas Gailius. – Vilnius : Versus aureus, 2007. – 176 p.

ISBN 978-9955-699-79-8

Knygos veikėjas išsiruošia tvarkyti iš gyvenimo savo noru pasitraukusio geriausio draugo Rudolfo testamento ir reikalų. Rudolfas buvo žymus rašytojas ir universiteto profesorius, visą gyvenimą mylėjęs naminius gyvūnus ir tarp daugelio parašytų rankraščių palikęs ir savo *Opus magnum*. O šito kūrinio ieškodamas knygos veikėjas apie mirusį draugą sužino tokių dalykų ...

Naujausias žymaus vokiečių rašytojo Michaelio Krügerio romanas, kurį skaitydami patirsite tikrą intelektualų nuotykį.

UDK 830-3

Michael Krüger

Turino komedija

Palikimo tvarkytojo pranešimas

Redaktorė *Julija Gruodienė*
Viršelio dailininkė *Ieva Dževečkienė*
Maketuotojas *Linas Vaškevičius*

Išleido „Versus aureus" leidykla
Rūdninkų g. 10, LT-01135 Vilnius
versus@versus.lt | www.versus.lt
Spausdino AB „Aušra"
Vytauto pr. 23, LT-44352 Kaunas
ausra@ausra.lt | www.ausra.lt
Užsakymas 131

Michaelis Krügeris
(g. 1943 m. Vitgendorfe) žymus vokiečių rašytojas, poetas, vertėjas, leidyklos vadovas ir literatūrinio žurnalo leidėjas, įvairių akademijų narys ir daugelio literatūros premijų laureatas (tarp jų 1983 Tukano premija, 1996 Prix Medicis Etranger, 2006 Mörike premija ir kt.).

„Turino komedija" – viena iš tų šiuolaikinių knygų, kurias noriai imi į rankas ir patiri tikrą intelektualų nuotykį. Iš pirmo žvilgsnio skaidrus ir aiškus pasakojimas puslapis po puslapio įtraukia į mįslingą istoriją. Studentų, kolegų, moterų garbstomas universiteto profesorius, Europoje garsus rašytojas Rudolfas, pasiekęs šlovės viršūnę, nusižudo. Geriausiam draugui, testamentu įpareigotam tvarkyti didžiulį palikimą, palengva atsiveria tikrasis Rudolfo gyvenimas. Visiškai netikėtas, stulbinamas...

VERSUS
AUREUS